

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

MAGYAR REMEKIRÓK

A MAGYAR IRODALOM FŐMŰVEI

Sajtó alá rendezik

Alexander Bernát
Angyal Dávid
Badics Ferencz
Bánóczi József
Bayer József
Beöthy Zsolt
Berzeviczy Albert
Endrődi Sándor
Erdélyi Pál
Erődi Béla
Ferenczi Zoltán
Fraknói Vilmos
Gyulai Pál
Heinrich Gusztáv
Koroda Pál
Kossuth Ferencz
Kozma Andor
Lévay József
Négyesy László
Rákosi Jenő
Riedl Frigyes
Széchy Károly
Széll Kálmán
Váczy János
Vadnay Károly
Voinovich Géza
Zoltvány Irén

15. KÖTET

KATONA JÓZSEF ÉS GRÓF TELEKI LÁSZLÓ

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1905.

Katona József

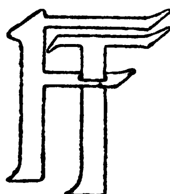
KATONA JÓZSEF

ÉS

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

RÁKOSI JENŐ

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1905

Franklin-Társulat nyomdája

KATONA JÓZSEF.

Micsoda egy érdekes, impozáns, mégis melankolikus panteon ez a mi nemzeti irodalmunk a XVIII. évszáz utolsó és a XIX. évszáz első negyedében. Tele van remek torzókkal. Tele van félbemaradt nagyságokkal. Tele van elhagyott, magányos, bús, kétségbeesett — majdnem azt mondom lángészszel, elég, ha megmaradunk a mellett, hogy tehetségekkel. Az előző kor is századok szerint mutat fel ily magányos nagyságokat, a kiknek alakja fényesen kilátszik a messze eltünt századokból. Elég, ha Balassát és Zrinyit említem. Soha folytonosság, soha fejlődés, soha az előtte lévőre való ráépítés az irodalomban. Mert hiszen irodalom nem volt, csak írók és költők voltak. Ha egy-egy időben neki is lendült valamely fejlődés, hamar megszakadt ismét és későbbi utód ujra kezdte a dolgát. A magyar írói geniusz valósággal a mitosz-beli Szizifusz volt. Évszázadokon hengergette fel az Olimpusra szikladarabját, a mely mindannyiszor visszagurult robogva a völgyek ködébe.

Irodalmunk, a mely nyilván egy szerves, egységes, egymásból folyó világot jelent, csak az Aurora-körrel kezdődik Vörösmarty lánglelkének világa mellett, a mikor Széchenyi István fővárost adott a nemzetnek s az írók benne központot találtak. Akkor kezdettek az országban itt-ott fakadó és szertefutó, leggyakrabban a homokban

el is enyésző erecskék idefolydogálni s egy mederben lassan folyóvá alakulni, melyben immár élet keletkezett, halászat folyhatott, mely lassan-lassan a hajókat is elbirta.

Az előtt csak írók és költők voltak, de nem volt irodalom. Kulturánk e korbeli dicső alakjait nevezem remek torzóknak. Mert irodalmi élet és közönség nélkül élvén, tehetségüknek félben kellett maradnia. Nem volt mire fejlődve felhágjanak, munkásságuknak nem volt, mint ma mondanók, alépítménye. Mindeniknek maga-magát kellett megcsinálnia, elül kelle kezdenie a dolgát, nem volt mit folytatnia. Magányosan hadakoztak, s tudományért idegen nemzetek hadseregéhez kelle menniök. Egyik a franczia, a másik a német, a harmadik az olasz, a negyedik az angol, az ötödik a latin irodalmat választotta el magának tápláló s nevelő dajkájául.

Az eredetiségnek, a faji önérzetnek, a költői hitnek, a haza szeretetének és a lemondásnak mily energiájával kellett birniok, hogy időnap előtt el ne csüggedjenek, szegre ne akaszszák lantjukat. És tehetségük önállóságának mily mértéke kellett ahhoz, hogy az idegen iskolának prédái, némelyik oly hatalmasan megtudott maradni nyelvben és lélekben magyarnak, mint a Kisfaludyak, Csokonay, Katona József. Kisfaludy Sándort Petrarca inspirálja és ő alkotja meg az igazi tősgyökeres magyar szonettet, Csokonay Kleisztot fordítja (A Tavasz) és felütétes német hexametereiből micsoda gyöngy-magyar strófákat alkot. Kisfaludy Károly német elbeszélők történeteiből tőről metszett magyar szindarabokat formál.

És Katona . . .

Ez a legvonzóbb, legsötétebb, a legmeghatóbb azok közül, a kiket torzóknak neveztem, és a legnagyobb is.

Mint zömök, izmos, ép testű legény nagyon fiatalon kerül Kecskemétről Budapestre patvaristának. De az iskolától nyert diplomáján kivül hoz egy másikat is magával, a melyet isten kezéből vett közvetetlenül: elsőrendű költői hivatást. Abban az időben a hazafiui buzgalomból alakult szintársulatok közül egyik Pesten is felüti vándor-templomát. A kecskeméti fiatal ember keblét is a színpad tüze emészti. Ellenállhatatlan vágy vonzza a deszkákhoz s a nézőből csakhamar aktor és szinműiró lesz. Bizonyára nagy tusák mentek végbe vágyakozó szivében, a mig az erők, a melyek másfelé irányították, megtörettek benne. Hiszen nem kis elhatározás kellett ahhoz, hogy tisztességes szülők gyermeke tisztes pályájáról letérve felcsapjon vándor-komédiásnak, ha szinte, a kik felcsaptak, nemes idealizmusból, rajongó hazafiságból cselekedték is. A magyar nemesség nagy része közönynyel, ha nem megvetéssel nézte ezt a hozzá méltónak nem tartott kenyérkeresetet. Katona József nem is hozott magában egész határozatot, csak felet. Tudományát, ügyvédi pályáját nem adta fel, csak vele párhuzamosan folytatta, inkább mint műkedvelő s nem mint hivatásos szinész, az új mesterséget.

Szerepeket játszott és szindarabokat írt. Életrajzi adatai a következők:

Született Kecskeméten, mint Katona József takácsmester fia 1792-ben, meghalt ugyanott mint városi főügyész 1830-ban. Élt tehát harmincznyolcz évet. Iskoláit Kecskeméten, Szegeden és Pesten végezte. Ez utóbbi helyre másodszor került 1809-ben s itt maradt 1820-ig, a mikor alügyészszé megválasztva, hazaköltözött Kecskemétre. Tehát tíz évet töltött itt és ebbe a tíz esztendőbe esik irodalmi munkássága, a mely igen termékeny volt, de az

irodalmat nem gazdagította csak egy művel, a mely azonban igazi nagy kincs, egyetlen a maga nemében, teteje nemzeti drámairodalmunknak. Eddig nem hogy meghaladták volna, de el sem érték. Összes többi művei, a melyeknek száma nem csekély, Bánk bán egyetlen egy jelenete ellenében a mérleg serpenyőjében egyetlen súlytalan pehely.

És ebből áll Katona József problemája.

Miként történhetik az, hogy egy ember halomra írja a darabokat és minden munkája az enyészeté és egyet ír, a mely a halhatatlanságba viszi őt. Mondjuk-e mások után azt, hogy a többi mind csak előkészítője, mintegy iskolája ennek az egynek? Ezt nem mondhatjuk, mert ez egy és a többi között semmi rokonság nincsen. Egyikben-másikban halljuk ugyan itt-ott az oroszlán hangjának félelmes dörgését, de az oroszlánt alig ismernők fel e tördelt hangokban, ha végül mégis valósággal meg nem jelent volna egész fejedelmi mivoltában. Ha pedig számos darabja, a melyet írt s melyeknek egy jókora bokrétája ránk maradt, nem rokon a Bánk bánnal, az író embriója, a mely Bánkban férfiúvá lett, nincsen benne, sem mint embrió, sem mint serdülő legény nincsen benne ezekben a darabokban, akkor a következőket kell mondanunk: Katona József két ember. Az egyik a szinészbarát, a ki szolgálni iparkodik barátait. Játszik velük teátrumot, mert kellett nekik az ember, és sorra írja, fordítja, magyarosítja nekik a darabokat, mert kellett nekik a darab is. Lenézte rólok, hogy hogyan játszanak s úgy játszott ő is. Azután megnézte, milyen darabokat szoktak játszani és gyártotta nekik az *olyan* darabokat. Ennyi volt az egész. Gyönyörködött ebben az életben, kivette belőle

a részét gazdagon, a hirneves Dérynébe még szerelmes is volt, ennyi az egész.

Történik azonban egyszer, hogy néhány lelkes fiatal erdélyi mágnás pályadíjat tűz ki egy történeti drámára, a melylyel az ujonnan épült kolozsvári szinházat óhajtották felavatni. Katona József zsenijét ez a hír felgyujtotta. Immár nem a szinjátszó társaság mindennapi használatára kell drámát írni, tehát nem is valamely kelendő repertoártémát, az akkori rémtörténetek érzékeny és kegyetlen izlésében, hanem egy komoly, eredeti, történeti drámát. Egy felépült állandó nemzeti játékszin felavatására. Ez komoly munka! Ez férfias feladat! Ebben a magáét, ebben magát kell az embernek megírnia. Ha kinek van az istenségtől az emberek számára mondanivalója: itt az alkalom, itt a szent óra. Most nem a hétköznapi repertoár számára kell szállítani, hanem levetett saruval a muzsa elé kell járulni, a halhatatlanság kapuján kell kopogtatni.

És Katona József tanulmányai kedves tárgyából, a magyar históriából megírja — *Bánk bánt*. Ez 1814-ben történt, a mikor tehát hősünk *huszonötéves* volt. 1819-re átdolgozta és Székesfehérvárt elő akarta adatni, de a czenzura betiltotta. 1820-ban kinyomatta szülővárosának ajánlva, ekkor volt 28 éves és elért élete döntő fordulatához.

Hogy a czenzurának nem kellett a darab, azon nincsen mit csodálkoznunk. Hogy a birálók a pályázaton még csak fölemlítésre méltónak sem találták, azon sem csodálkozhatunk. Ezen a pályázaton nem a darabokról, hanem önönmagokról mondtak a pályabirák halhatatlan itéletet, mert Bánk bánt meg sem látták, a darabnak pedig, melyet megkoszorúztak, azóta még a nevét is elfelejtette a világ

s az irodalomtörténet egyaránt. De a darab kinyomatva a közönségnek, sőt az akkori íróknak sem kellett.

Katona tehát felfedezte és napvilágra hozta keble istenségét, költői mivolta igaz és eredeti tartalmát, azt mondhatnók, meglelte önönmagát szemben azzal a másik drámaíróval, a ki hasznos szolgálatot tudott tenni a fiatal magyar szinészetnek és gyors egymásutánban meggyőződött arról, hogy az ő igazságát a világ, melyben élnie s az igét hirdetnie adatott, el nem ismeri.

A czenzura ellen védhette volna a közönség, a közönség ellen védhette volna a szinészet, a szinészet és közönség ellen védhette volna az irodalom. De itt se igazi irodalom, se igazi közönség, se igazi szinészet nem volt. Csak a czenzura volt igazi.

Látnia kellett, hogy a mit egy kis ügyességgel a kelendő izlés és reczept szerint barátságból összetákolt barátai számára, azt bizonyos mértékig megbecsülték és méltányolták.

Ellenben mikor istenségét állítja talapzatra: nincsen a ki megértse, nincsen a ki tapsoljon neki.

Viszont Kisfaludy Károly retorikus drámái, teatralikus érzékeny romantikája, hazafias kérkedései tombolásra indítják a közönséget. Itt neki nincsen keresni valója. A mire hallgatnának, az ő hozzá méltatlan, a mi mondani valója van, arra senki sem figyel.

És abban a pillanatban, a midőn magát és a halhatatlanságot megtalálta, az irodalom el is vesztette őt. Hozzá méltó utakon nem járhat, tehát letér a dicsőség útjáról. Haza vonul Kecskemétre, hivatalt vállal, polgári csendes életet él, meghasonlott lélekkel, a legkegyetlenebb csalódás tövisével a szivében és korai halált hal, mielőtt a

nemzet igazságot tett volna rajta. A koszorúk tömege már csak sirjára hull, neve a csillagok közé került.

Nagy és termékeny költő volt és csak egy művet írt a maga s a nemzet számára. A többit magával vitte elsőbb a dicsőség tövises birodalmából való számkivetésébe, majdan a sírjába.

Birálói Bánk bánját, melylyel mint alkotással oly hirtelen kiemelkedett addigi munkái és kora köréből, Shakespeare hatására viszik vissza. Azt gondolom tévesen. Természetes, hogy ismerte s olvasta, tanulmányozta az angol óriást. Természetes, hogy hatását érezte is, viselte is, be is fogadta magába. De bizonyos, hogy nem Bánkhoz való készülődésekor történt ez a dolog, hanem jóval korábban. Hiszen gyermekkora óta, mint 18—19 éves suhancz, mikor a szinészettel érintkezésbe lépett, folyton olvasott, forgatott, fordított s átdolgozott idegen darabokat. Érdeklődvén a drámairodalom iránt, bizonyos, hogy Shakespeare is korán a kezébe került. De a magyar játékszinen annak semmi hasznát nem vehette. Ám munkái és olvasmányai közben és folytán kialakult költői egyénisége s mikor először nem a szinésztársaság számára, hanem felsőbb czélokért készül darabot irni, visszavonul — nem az angolra, hanem magára, a magyarra. Csak kettő emlékeztet benne Shakespearera: a verses forma, melyet eddigi prózáján cserélt és hogy nem szinpadi hőst állít szinpadra, hanem valódi embert alkot meg. Ez utóbbi azonban olyan dolog, a mit tanulni senkitől sem lehet. Ehhez nagy isteni adomány, teremtő költői lélek kell, költői ihlet és az a titokzatos adomány, hogy megszólaltatással egy képzelt alakot élővé tudjunk tenni.

Valamint Shakespearet, Molièret, a mi Szigligetinket

és másokat a bennük lappangó drámaírói tehetség csalogatta a szinpadra, bizonyosnak vehetjük, hogy Katona Józsefet is az vitte kora komédiásai közé. Mindezeket vonzotta a szinpad s mind azt hitték, hogy Roszciusz babérja vár rájok. A szükség s az alkalom terelte őket abban a környezetben igazi hivatásukra.

S nem úgy csinálták-e a dolgukat éppen a legnagyobbak, mint a mi Katonánk? Nem régi és ujabb szindarabok és mesék átformálásával, ujradolgozásával iparkodtak-e játékrendjüknek szolgálatot tenni? De mindenik talált már egy nagy előkészítő irodalmat, szinpadi, irodalmi, szinészi hagyományt, ezeken kinevelkedett írókat és iskolázott közönséget, a mely emelte, szárnyára vette, felgyújtotta a jövevény tüzét.

Mit talált nálunk Katona? Eredetiben kisérleteket, idegen művek, formák, szellem utánzatát, idegen anyagot idegen, iskolázatlan közönséget, lézengő vándor műkedvelő szinészetet, a melynek se házája, se otthona nem volt, a mely maga-magát is mesterségében úttörőnek hirdette; egy idegen fővárost, idegen izléssel, nyelvvel és művészettel, magyar irodalom, magyar társadalom, magyar műveltség, magyar önérzet és izlés nélkül. A míg Monostori Veronkáit gyártotta és a Lucza székét, addig legalább annak a társaságnak a nyelvén beszélt, a melyben élt; a mikor a saját nyelvén szólalt meg: már a társasága sem értette meg. Shakespeare és Molière régi darabokból új remekműveket formáltak; ő, ha meg akarta magát értetni, ezt nem tehette, meggyőzte erről Bánk bánja sorsa. Veronikákat írnia egy életen át nem volt érdemes, Bánkokat nem volt lehetséges, mert nem volt kinek. Inkább elment eltemetkezni Kecskemétre, azzal a meggyőződéssel,

hogy nem lehet a magyar játékszínnek irni. Ez a gondolat vitte őt el a fővárosból, de nem hagyta el Kecskeméten sem, a míg egy czikkben meg nem írta, hogy mért nem lehet.

Nem lehetett, mert bár Apollo elsőrendű fegyverzetében jött küzdeni: Magyarországon akkor az ily kaliberű harczosok számára nem volt meg az a harcztér, a melyen egy hadjáratot diadalmasan lehetett volna végig küzdeni: nem volt sem szinművészet, sem szinház, sem irodalom, sem közönség.

Shakespeare hatását szembeszökőbben megtaláljuk Katona József korábbi darabjaiban: *Jeruzsálem pusztulásá*ban, *Luczaszéké*ben. Titusz Andronikusz szertelenségei, melyek nemesebb érczből és művészibb keretben megismétlődnek még Lear királyban is, Katona e régibb műveiben sűrűn kisértenek. Szilaj romantika és visszataszító realizmus ölelkeznek bennök. Bánk bánban mintha inkább megszabadult volna ezektől a benyomásoktól. Semmi szertelenség, semmi fékvesztettség, semmi idegenség nincsen benne. Művészi mértéktartás jellemzi a legszilajabb szenvedelem és fájdalom kitöréseit is. A szangvinikus magyar temperamentum bizonyos ünnepies magatartásban lép elénk, szinte tisztességtudón, majdnem nyugodtan. Csak a benső tűz van meg benne, meg vannak a lelki mélységek és magasságok, de a magyar nyelv ünnepiességének, komolyságának, formabeli tisztaságának képét mutatják Bánk bán alakjai modorukban, magok viseletében egyaránt. És maga a darab oly komoran, nyugodtan lépdel fejlődésében tova az okokon keresztül, mint egy ünnepi menet. Bánk bán szerelmi tragédiája ez, de nagy stílusu históriai keretbe téve. Maga Bánk országos méltóság, állásának és

nemzetségének önérzetében és díszében. Mily nemes fenséggel rázza meg e nagyurat szerelme bántalma; de méltósága sarkaiból bár ki nem veti: az ő kinjától vonaglik az ország is. Az egész világirodalomban nincsen drámai alak, a melyet világosabban tudott volna költője képzeletében s kivitelében is megalkotni. A színdarabnak vannak fogyatkozásai, de az emberek egy része, mely benne mozog, élükön Bánk bán maga, tökéletes és elsőrendű költői alkotás, melyet a költő csak a saját kincses bányájából hozhat elő, mástól nem tanulhat.

És hogy csodálatunk teljes legyen, jegyezzük meg, hogy Katona József ezt a remekművet huszonötéves korában írta. Átdolgozta ugyan, de még mindig huszonnyolcz éves kora előtt. Egészben véve tehát Bánk bán voltaképen egy ifjukori munka, a férfikornak úgyszólván a küszöbén alkotva. Elveszett az irodalomra nézve ő benne úgyszólván egy egész érett életkor munkaideje. Más irók ilyenkor tehetségüknek adják zálogát. Ő remeket alkot. Mivel maradt adósunk a sors, mily kincsek, mily gazdagság nélkül kellett elmaradnunk mostoha viszonyaink miatt! Mit kell éreznünk, ha szerető és vizsgáló szemmel visszatekintünk a multba és ködös, borongós félhomályában az égi boltozatig fölmeredni látjuk halhatatlan tökéletességekkel ékesen a *Szigeti veszedelmet*, *Bánk bánt*, *Az ember Tragédiáját*, mint megannyi nagyra hivatott életnek egy-egy jelölő oszlopát. Meghatva állunk a művészi torzók előtt és sóhajtva köszöntjük *Zrinyi* Miklós, *Katona* József és *Madách* Imre dicsőséges szellemét, kiket — a nemzettel együtt — koruk fosztott meg annak a lehetőségétől, hogy ránk hagyhassák a keblükben heverő kincsek egész gazdagságát.

Rákosi Jenő.

BÁNK BÁN

Dráma öt szakaszban

Szerzette

KATONA JÓZSEF

1819

Először adatott Kolozsvárt 1834. szept. 6. és Budán 1835. febr. 27.

SZEMÉLYEK.

II. *Endre*, magyarok királya.
Gertrudis, királyné.
Béla / *Endre* / *Mária* } kis gyermekeik.
Ottó, Bertholdnak, a merániai herczegnek fia, Gertrudisnak testvéröcscse.
Bánk bán, Magyarország Nagyura.
Melinda, a felesége.
Soma, a fiacskájok. Az udvarnál.
Mikhál bán / *Simon bán* } Melinda bátyjai.
Egy zászlós úr.
Petur bán, bihari főispán.
Myska bán, a királyfiak nevelője.
Solom mester, ennek fia.
Bendeleiben Izidóra, thüringiai leány.
Egy udvornik.
Biberach, egy lézengő ritter.
Tiborcz, paraszt.

Zászlós urak. Vendégek. Udvornikok. Udvari asszonyok. Ritterek.
Békételenek. Katonák. Jobbágyok.
Történt 1213-ik esztendő vége felé.

Szabados Kecskemét Mezővárosa

Nemes Főbirája és Tanácsához.

Hol hazánk egyik legelső
Vára, ősz Partiscum álla;
Hol Zalán első futása
Győzedelmi halmot ása
Ung-urinknak; hol a Hála
Szent helyét adó Gemelső;
Hol keverve nincs be még a
Szentkori
Pásztori •
Kúnmagyar szív — Kedskő-mégal —
Te! mely nekem oly sokat osztogatál,
Anyás kebeled, hol a boltozat áll,
Melyben gyenge
Bölcsőm renge:
Te vedd is ez első szülöttemet el!
Arass (noha szűken is így), ha vetel! —
Gyászos az, mit búja szívvel
Itten egy latorfi mível:
Egy magyar becsületével

Rogy le két ház drága
Földi boldogsága. —
Isten óvjon szülötthelyem!
Ezt neked szivből szentelem.
Vedd kegyesen a nevével

Nemes
Főbiró és Tanács.

JEGYZÉS.

Ötödik éve, hogy készítettem e darabot, mikor az *Erdélyi Múzeum*ban a kolozsvári leendő játékszíntől felszólítás hirdettetett. Nem volt-e pénz? vagy — a mit szégyen volna hinni — nem találtatott valamire való munka, és így a neszt csak az idővel akarták meghalatni? de valójában a híre el is némult, vagy legalább én nem tudok róla. Részemről elegendő hálát nem adhatok, hogy így esett; mert megvallom, hogy gyengét írtam: mindazonáltal ezzel nem azt czélozom, hogy most egy fénikszet mutatok elé — nem, hanem csak jobbat. Éles szemek olvasgatták, és figyelmetessé tettek a szépre, úgy, mint a rútra: most is gyönyörködve olvasom Bárány Boldizsár úr, akkori barátomnak irásban adott rostáját — mindenkori szíves emlékezetem legyen köszönetűl.

Előbbeni munkámban, annak rovására, hogy a merániai herczegek közül miért vettem Ottót, egy *Elősversengést* írtam, mely tele van ifjú vérem gőzével, negéddel és feszelgéssel. Az okot, magát, itt is jelentem, nem mintha oktatni akarnék, hanem csak mintegy emlékezetébe hozni az olvasónak:

Történetíróink nem egyeznek meg, hogy Bánk szerencsétlenségét Gertrudisnak melyik öcscse okozta. Ezek négyen voltak: Eckbert, bambergi püspök, Ottó, burgundiai pfalczgróf, Henrik, istriai márkgróf és

Berchtold, kalocsai érsek, egy tudatlan fiú. A három első megugrott Németországból, mert gyanúba jöttek Fülöp királynak vitelspachi Ottó által lett megöletetésében: a hetyke Bertholdot pedig (kit a királyné kedvéért András király nagy nehezen a pápa hosszas ellenzése után, kalocsai érsekségre emelt, minekutána bebizonyítódott az, hogy már tud — olvasni, és huszonöt esztendős) ezt a Berchtoldot, mondom, útálván a magyarok, meg-megfogták, és jó sort vertek rajta. Ilyen nevelésű öcsék között Gertrudist se reméljük igen angyalnak — nem is szolgálhat nagy védelmére az, hogy ő anyja egy szent szűznek (Erzsébetnek), mert ez nem neki köszönheti neveltetését, a midőn még kicsiny korában elvitték a turingiai herczeg számára és egy klastromban nevelődött. Csak mély tiszteletre méltó állapotja az, mely engem valamennyire mentségére kényszerített.

Csery Úr, vagyis inkább Müller (a kitől fordította) egy történetkében Ottót veszi, és Bánk bán által Konstantinápolynál megöleti. — Igen mohón! A jeruzsálemi út sokkal későbben esett és mind Ottó, mind Eckbert elmentek Andrással, ki már akkor újonnan meg is házasodott,[1] harczoltak is együtt Sapphadin ellen, és így már ekkor sem Gertrudis, sem Ottó el nem veszhetett,[2] sőt Ottó 1234-ben halt meg, Henrik 1228-ban. Eckbert is azon tájban.[3] Megszenvedte

[1] Koller: *Hist. Episcopat. Quinque Eccl.* Th. 2-o, p. 46.

[2] Standel: apud Katona, *Hist. Crit. Reg. Hung.* Th. 5-o, p. 265—271.

[3] L. B. a. Cronberg: *Tentamen Genealogico-cronolog. Comitum Goritiae*, p. 88. Tab. II. et 103. IX.

volna-e maga mellett András őket, ha — — ? — De bezzeg a sima Berchtold! — ez először megcsalta mátkáját, s azt hírlelte, hogy neki a Szűz Mária megjelent álmában, és a szűzességre intvén (ha nem későn) papságot javasolt.[1] Mihelyt Gertrudison a szerencsétlenség megesett, senki se tudta hová lett. — András keservesen panaszolkodott ellene a pápánál, mert úti költségre meglopta a királyné cassáját. Többé be se bocsájtatott az országba, és kevés idő mulva már Ugrin lett kalocsai érsek.[2] Őt esztendő múlva megengesztelődvén a pápa, őtet aquilejai főpapnak tette (1218) és ott is halt meg (1251. máj. 23.) — Katona vitatása is (*Hist. crit. Reg.* Th. V. p. 314) ide üt ki. Minthogy már mások is Ottót vették, némelyek Eckbertet, meg fog Ottó engedni, ha nevéhez kötöm öcscsének esztelenségeit.

A másik volt Bánk felesége. Ezt Adelajdnak neveztem. Csery úr Ottója még akkor nem jött kezembe. Azután akadt egy iromány is előmbe, melyben az van, hogy Michael és Simeon Miczbán spanyol testvéreknek volt egy világszerte híres szépségű húgok, kit Benedictus-(Bánk-)bán, Konrád grófnak a fia vett el; elismertem tehát Melindát spanyolabbnak, és hiszem, hogy Müller úr szerencsésebb volt nevének feltalálásában. Nem győzök a véletlenségen eléggé csodálkozni, midőn Mikhált és Simont ide kevertem, a nélkül, hogy akkor a vérséget gyaníthattam volna is.

A mi a neveket illeti, minthogy Bánk-nak meg kell maradni és nem lehet Benedek; ezért a többit is a

[1] Virág Benedek: *Magyar századok* I. könyv 353. lap.

[2] Szvorényi: *Hist. Eccl. Hung. Regni amoenitates.* Fasc. III. p. 29.

régi mód szerint ejtem: Endre, Soma, Mikhál, Solom stb. és nem András, Sámuel, Mihály, Salamon stb. A hivatalok is igen változandók lévén, a *bán* név mindeniken rajta maradt, s annyi volt, mint most *gróf* vagy *báró*: az ilyeneknek fiai, kik különben hivatalban nem voltak, neveztettek *«mester»*.

Irám Kecskeméten, Jakab-hava 2-ikán 1819.

Katona József.

ELŐ-VERSENGÉS.

(PROLOGUS.)

Ottó és Biberach.

OTTÓ. (Örömmel vonja be Biberachot.)
Ah Biberach! örvendj! bizonynyal az
Enyim fog ő — az a szemérmes angyal —
Enyim fog ő lenni, kiért sokat
Oly nyughatatlan szívvel éjtszakáztam!
Oh Biberach, enyim bizonynyal ő!
BIBERACH. Hm, hm, ugyan bizony! Melinda? jó!
OTTÓ. Oh mely hideg! — Mit is beszélek én
Ezen megúnt fagyos személy üres
Szivének, a ki eddig sem tudá azt,
Hogy mit tegyen *forróan érzeni.*
BIBERACH. Ej, sőt igen nagyon tudom, kegyes
Herczeg; ha csak reá találok is
Gondolni, könnybe lábbad a szemem,
Olyan nagyon tudom heves szerelmünk
Áldott javát savát meg*érzeni.*
OTTÓ. Hallgass! — de még is — halljad csak: Melinda —
Oh addsza halhatatlan életet,
Vagy csak szünetlen álmot, ég! — Örök
Mindenható! hahogy Melinda hold:
Endymion lehessek általa. — —
Halljad csak: ő — Melinda szánakoz

Rajtam, midőn komor tekintetem
Tartom szegezve rajta, azt sohajtván:
«Mért nem maradtam a hazámba». —

BIBERACH. Még
Innét az ördög ássa azt ki, hogy
Szeret.

OTTÓ. De sírt, midőn valék vele —
Sírt, Biberach!

BIBERACH. Nevetni vagy pedig
Könnyezni: az mindegy az asszonyoknál.

OTTÓ. Úgy, úgy; de a szemem közé se néz —

BIBERACH. Páh, milliom! Midőn nekem Luczi
Nem néz szemem közé, előre már
Tudom, *Luczim megint csalárdkodik:*
Jó herczegem, vigyázz! talán világnál
Útálat a szerelme — és ha nem: mint
Bánk hitvesétől meglesz a kosár.

OTTÓ. Akkor Melindáról lemondok és
Színlett feláldozásom annyival
Jobban kötöz szivéhez. Oh bizony
Egy asszony álma vajmi gyenge a szép
Hívségről, és — Melinda is csak asszony.

BIBERACH. De Bánk — az áldozat-kipótoló — ?

OTTÓ. Ej őtet a nagyúri hivatal —

BIBERACH. El fogja úgy-e majd vakítani?
Oh jó uram, csalatkozol, szerelmes
Bánk bán szemének ily titok nehéz.

OTTÓ. És még ma kell, hogy ő enyém legyen!
Szerelmet érzek én, s csak az meríthet
Vég nélkül édes Elysiumba, hol
Önnön szerelmünk ön királynénk,
Szép életünk világa, valódi jó,

Forrása annak, a mi nagy, koporsó
Űrében élet, és kivánt jövendőnk
Egyetlen egy kezesse — az, de az! —

BIBERACH. Kárával a szegény hitesnek? Oh
Te elragadtató szerelem te! a
Mely Éva csábítója volt, ugyan
Ilyen szerelmet érezett az a
Kígyócska. *Prosit* a fölöstököm!

OTTÓ. Embertelen! most oktatásra nincs
Szükségem.

BIBERACH. Ej herczeg, hiszen — no — jó.

OTTÓ. Távozz előlem —

BIBERACH. Imhol a királyné — —

GERTRUDIS (belép). Ottó, no jőj! látod, leereszkedek,
S magam jövök hozzád: de mondhatom
Neked, hogy ez ma udvaromban az
Ily esztelenkedések közt utolsó
Fog lenni; mert azért, hogy a kiŕály
Után való bánatjaimat kiverjem
Fejemből, avagy téged, herczegem,
Örvendezőbbé tégyelek — soha
Jobbágyaim kedvét nem áldozom fel! —
Te holnap útazol —

OTTÓ. (dörmögve). Csak czélomat
Érjem — ha a pokolba is — megyek.

(El, Gertruddal.)

BIBERACH. Ej, ej, kegyelmes úr, vigyázz, vigyázz; mert
Egy ily keszeg, sovány fiút az izmos
Bánk bán — bajúsza egy végére tűz.

(Utánok ballag.)

ELSŐ FELVONÁS.

A mulató palotának vendégszobája. Több asztalokon kész italok. Gyertyák égnek. Gyakor jön be néhány vendég, iszik, s ismét megy. Kívül táncz-muzsika, mely helylyel-helylyel megszünik.

ELSŐ JELENET.

Mikhál egy asztalkánál szundikál.

SIMON (belép). Hm; hátha mégis úgy lehetne? Furcsa!
(Meglátván Mikhált.)
Ej, lássa bár az ember, e bizony
Alszik megint! — No bátyám! ébredezz!
Ki s be járnak emberek s reád mosolyogva
Nézgélnek. (Mellé ül.)

MIKHÁL (felveti szemeit s kezét nyújtja Simonnak).
Ősz hajam vagyon, Simon,
Jó lelkiismeretem: azért biz én
Nem gondolok velek.

SIMON. De mégis, én-
Velem csak fogsz üríteni egy pohárt?
No — *a bojóthi Mortundorfok!* (Pohárt emel.)

MIKHÁL (eszmélkedve, kezét mellére nyomja s sóhajt).
Ah
Hazám! szerette jó hazám, *Bojóth!*
De vége! Már nekik is — jó éjtszakát!
(Felkapván az ezüst pohárt.)

No, éljetek fenn ott, bojóthiak!
Ott, ott van élet; itt csak éjtszaka. (Iszik.)
SIMON. De hátha mégis úgy lehetne itt is?
MIKHÁL. Olyan csodálatos hangon felelsz,
Simon, reménylesz? — ej, jó éjtszakát!
SIMON. Nem gyötrelek, Mikhálom, hát vele.
Még gyóntatómnak is csak esküvés
Alatt nyilatkoztathatnám ki; de
Neked — neked, Mikhál, nem: én atya
Vagyok.
MIKHÁL (feláll). Simon!
SIMON. Tán kétségeskedel?
Negyvenhat esztendősnél nem vagyok
Több —
MIKHÁL. Oh Simon, nem hal ki a bojóthi
Gróf-faj! spanyol hazánkba vissza kell
Mennünk — csak ott kell a bojóthi fajnak
Zöldelni —
SIMON. Vagy Magyarországban. Magam
Is gondolám már s elvégeztem azt,
Hogy *minden országból Bojóthra vinném;*
De itt nem aljasúl el a spanyol —
Elég ha mint megannyi jó magyar
Háznépnek *ők* lehetnek törzsöki.
MIKHÁL. *Ők?*
SIMON. Hét fiú.
MIKHÁL (elszomorodva leül.) De már ez csúnya tréfa.
SIMON. Hallgas meg engem; tegnap estve a
Vadászaton egy őzet kergeték,
És — egy banyát találtam. Ő alig
Látott meg engemet, s leroskadott
Térdére és tudtomra adta, hogy

Feleségem immár megszült. Szinte el-
Indultam; a midőn *hatot* felém nyújt.
Óh, légy kegyelmes (úgymond) asszonyodhoz
Ő egykor egy szegény koldús személyt
Elkergetett magától s becstelennek
Nevezte, mert *kettős* szülöttje volt:
Hogy most az istenség adott *hetet*
Neki, nyomban emlékébe jött az, a mit
Mondott. Megindúlván azon, nehogy
Feslettnek ítéltessék, egy fiat
Megtart magánál — a többit, hogy öljem
Meg, azt parancsolá —
MIKHÁL. Tigris anya!
SIMON. Megesketém és titkon általa
Neveltetem mindnyáját.
MIKHÁL. Hát az anyjok?
SIMON. Mindég keservesen zokog, midőn
Az *egyet* a kezébe vészi és
Nem tudja azt, hogy én tudom, miért sír?
MIKHÁL. Aztán mi lesz?
SIMON. Mikor majd nagyra nőnek,
Akkor fogom mutatni csak, hogy ő
Haljon meg akkor — de örömében haljon.
Minő öröm lesz ez! Már elhagyom
Endrének udvarát s velek leszek. —
Mikhál, miért sírsz oly keservesen?
MIKHÁL. Nem hal ki a bojóthi nemzetem!
SIMON. Nem. Nem. De hát ne sírj!
MIKHÁL (poharat kap.) Öröm miatt. —
Ott czimbalom, síp, hárfa zengenek:
Ott azt hiszik, hogy ők örvendenek —

Nem, nem, csak egy az, a ki itten örvend,
Mikhál az, a bojóthi. (Iszik.)

SIMON. Nézd, ezek nem.

Vendégek jönnek vegyest békételenekkel, kik komoran, minden valakire való ügyelés nélkül, leüldögélnek, isznak.

SIMON (Mikhál mellé ülvén, poharat tölt).
Nézd, mintha orra vére folyna, úgy
Kullog be némelyik. Manó vigye
Vígságtokat, hol a szabad magyar
Érzés az itt erőltetett feszesség
Lánczába kénytelen harapni.

EGY BÉKÉTELEN (rossz kedvvel nyújtja poharát egynek az összeütésre).
No! —

MÁSODIK JELENET.

PETUR BÁN. (belép, vadon körülnéz, Simon mellett egy székre veti magát.)
Így? — Ördög és pokol! Bizony majom
Mind egyről egyig. — Oh te szép *nevü*
Magyar — Magyar? — Hej, félre oktalan
Aggodalom! mit használ itten a fog-
Csikorgatás? (Főbe üti magát.) Bolondos agyvelő! (Dörmög.)
Szabad kivánna lenni mindenik,
És torkukon kegyes nagyasszonyuk
Sült-főttje oly mohón rohan le, hogy
Majd szinte megfulladnak. Lévnyalóvá
Lettél dicső *Árpád gyümölcse te?*

SIMON. Bán, hát mi lelt?

MIKHÁL. Petur, nem vagy magad,
Nyelvedre vigyázz.

PETUR. Ugy? igaz — helyes, — —

Mikhál, Simon, miért spanyol hazátok —
Bojóthotokban nem maradtatok.
MIKHÁL. Csitt, csitt! ez itt (szivére mutat) sebet ver. Ó fiam!
SIMON. Ember, belőled a rossz lélek ordít!
Ott élni nem lehet nekünk. Spanyol-
Ország halálos ágyában nyögött
Ránk nézve, hogy kiléptünk abból egykor;
Azóta meghalt.
MIKHÁL. Meg bizony, de csak
Békével —
PETUR. Átkozott jámbor te! ki
Békével? Én talán! Ég és pokol!
A békés egy bolond s az is bolond, ki
Békételen: de én békételen
Még sem leszek, míg nem bolondulok meg.
Oh czélra! czélra! így külömben egy
Bárányi békeség — mi több, maga
Epét okádna itt a békeséges-
Tűrés, kiáltva: *ördög és pokol!*
MIKHÁL. De, ember! Ej, eredj, eredj haza,
Aludd magad ki — menj! menj!
PETUR. Én?
MIKHÁL. No leg-
Alább beszélj hát egy kicsinyt alantabb
Hangon: az emberek néznek —
PETUR. (felugrik, de majd leül.) Ki? Hol? —
No, jó! — nem is beszélek — még csak egy
Szócskát se. Mindenik kimondatott szó
Hazud, s az emberekben nyargaló
Tüdő csak a hazugság ördögének
Lakása. Igy ni (az asztalra könyököl) hallgatok.

MIKHÁL. S kiálts
Jó éjtszakát.
PETUR. Jó éjtszakát? igen —
Majd a midőn egy nemzetség kipusztúl;
Vagy csontjaimmal a meráni gyermekek
Fognak tekézni, — akkor — — Most, fogok
Hallgatni — még ma néma lenni, mint egy
Carthusianus. (Ismét dörmög.) Oh miként tekintett
Le reánk! csak a meránakra néz.
Bámulja a harisnyát — a magyar
Csak hátul áll s sohajt az ily hazánk
Nagyasszonyán. Haj! Istenemre leg-
Alább csak egy vidám tekintetet
Mutatna hát, ha színből is; nem esne
Olyan nagyon szívére a magyarnak! —
Ő is meráni! — —
SIMON. Hát honnét akarsz
Már most barátokat? midőn sem a
Meráni, sem pedig magyar — —
PETUR. Ki mondta
Azt? *Én s meráni?!* Hát mikor nevezte
Testvérnek a tűz a vizet? — csupán
Csak bennetek van még egyetlenegy
Bizodalmam! A ti húgotok —
MIKHÁL. SIMON. Melinda?
PETUR. Felesége a nagyúrnak: ő, vele
Kedvére játszhat; ti pedig húgotokkal.
MIKHÁL. Szegény teremtés vagy, ha czélodat
Csak asszony által gondolod kivinni! —
Hát nemzeted? — —
PETUR. Ne ingerelj fel! — Oh
A *nemzet*! — a hány fő, szintannyi ész.

Kényes becsülete, mint a köntöse —
Sértsd meg csak, összetörni kész; de adj
Neki hirtelen vagy egy jó szót, s világot
Teremtve összerontja ellenségidet. —
Nézzétek — itt is — ott is — úgy kiválnak
A többi lévnyalók közül, miképen
Egy medve több vakondokok közül.
Nem méreg az, mely őket oly komorrá
Teszi — bánat az, hogy bort adnak nekik;
De a mi egy fillérbe sem kerülne —
Jó szót, figyelmet, nem találnak itt.

HARMADIK JELENET.

Myska bán egy ritterrel jön.

MYSKA. (egy üres ivóasztalhoz megy s tölt).
Ugy, úgy, vitéz úr: a magyar bor olyan,
Mint a magyar barátság — mentül óbb,
Annál erősebb. (Leülnek).
PETUR (boszankodva néz reá). Hogyha nem dohos.
MIKHÁL. Csak a dologra mostan —
PETUR. Ah! soká jön.
MIKHÁL, SIMON. Kit vársz?
PETUR. De el fogjátok-é hát hinni?
MIKHÁL, SIMON. Szólj!
Szólj!
PETUR. A nagyúrt.
MIKHÁL. Bánk bánt?
PETUR. No csak ne oly
Csodálkozást! — Utána küldtem egy jó
Futó legényt titokban. Lássa azt,
Hogy itt mik esnek.

SIMON. Petur, Petur!

PETUR. Csitt! — nektek erről egy kukkot se kell
Am tudni. Nagy — nagy a mi fenn forog
Játékon: a haza és Melinda.

MIKHÁL, SIMON (hirtelen az asztalon által Petur kezét megkapják).
Mit?
Melinda, mondod?

MYSKA (poharat emel.) A mi nagy királynénk!

VENDÉGEK. Éljen sokáig!

PETUR (vad tekintettel s vérrel forgó szemmel felugrik, öklével süvegét szemére nyomván ordítja).
A magyar szabadság! (Iszik.)

BÉKÉTELENEK (felugrálva dörömbölve viszonozzák).
Éljen soká!

Myska s a venégek bámulnak.

EGY UDVORNIK (jön). Utolsó táncz! (Ismét elmegy.)

MIND. Jerünk. (Elmennek.)

NEGYEDIK JELENET.

Bánk bán úti köntösben, zavarodva, egy zugolyban lévő ajtócskában mutatja magát. Nemes méltóság, mindenben gyanakodó tekintet, fojtott tűz, mely minden pillanatban kitörni láttatik, és minden környülállás azt árulja el, hogy mindenkor nagyobb indulat dühösködik belőlről.

Petur meglátván Bánkot, hátra marad.

BÁNK (midőn mind eltakarodtak, előre siet).
Petur! hah! — hogy mindent így kelletik
Találnom!

PETUR. Jaj kegyes nagyúr! sokat
Fogsz még te itt találni, a mi akkor

Nem volt, midőn elmentél. Oh de hála,
Hogy itt vagy ismét. Orvosolj, ha tudsz.
BÁNK. Hazánk külön-külön vidékein
Jajt s bánatot találtam; s itt ime
Ellenkezőt találok s nem tudom
Melyik tehet rémítőbbé. — Köjön
Táján talála engem a serény
Követ. Petur, miért hívattatál
Te engem vissza? még pedig titokban!
PETUR (körültekint).
Titokban, bán, titokban — azonban szólni
Itt nem lehet — hiszen magad tudod, sőt
Látod, (csúfosan kimutat)
hogy egy jól megteríttetett
Asztal legyekben nem szűkölködik.
Ezek donognak, és lehet talán, hogy
A titkom is kidonganák —
BÁNK. Titok!
PETUR (szinte súgva).
Ugy van, kegyes nagyúr, úgy van, titok,
És még pedig setétbe —
BÁNK (megijed). Bán!
PETUR. Te is
Bele vagy keverve, és ha veszteségre
Jön a dolog, tied lesz a nagyobb.
BÁNK. Bán! bán! hamar beszélj!
PETUR. Nem, oh nagyúr;
Mert azt kivánni, hogy megsúgjanak
Mindent az emberek, csak annyi, mint
Abban találni kedvét, hogy ha sok
Irígye — ellensége van: pedig
Mindenkor a legördögebb nadály

A sugdosó maga, — én az nem vagyok; de
Jőjj még az éjjel — itt ha eloszlanak —
Házamhoz. A jelszónk lészen, Melinda! (El.)

ÖTÖDIK JELENET.

Biberach, a ki épen kevéssel előbb, mint valakit kereső, belépett, a mint Bánkot meglátja, megijedve vonja egy szegletbe magát és alig hogy Petur elvégzé beszédét — hamarébb kisuhan,

BÁNK (elkiáltja magát).
Melinda!? (Sok ideig nem tudja magát szóra venni).
Az — Melinda — jelszavok!
Melinda szép mocsoktalan neve
Ma szemfedélül szolgál egy setétben
Ólálkodó csoport között! — Titoknak
Lett zára a Melinda szabad neve!

HATODIK JELENET.

TIBORCZ (ugyanazon ajtón, melyen Bánk jött, becsúszik).
Ni, boldog Isten! mégis ő biz' az!
Bánk bán — Nagyúr —!
BÁNK. Elárultattam?
TIBORCZ. Én
Tiborcz vagyok, kegyes nagyúr — no, lám!
BÁNK. Tiborcz — (gondolkodva járkál).
TIBORCZ. Igen — mert, szólni kellenék —
Nagy dolgokat —
BÁNK. Melindáról?
TIBORCZ. Nem arról.
BÁNK. Nem!

TIBORCZ. Lopni jöttem ide; mivel a szegény
Anya s gyermekek, velem — (elfojtódik).
BÁNK. No jól van — úgy.
TIBORCZ. Oh, én szerelmes Istenem! hiszen
Nem is figyelmez rám — bán! — bán! — nagyúr —
BÁNK. Melinda! és mindig Melinda! — szent
Név! égi s földi mindenem javát
Szorosan egybe foglaló erős
Láncz, úgy elomla törhetetlen élted,
Hogy abból a gazoknak is jutott? (Fellobban.)
Mennyben lakó szentséges atyám! ide
Mindentudásod égi cseppeit!
Nekem — nekem, hogy e nagy fátyolon
Átlássak és eszemmel a halandók
Szivébe nézhessek, mint a tükörbe.
TIBORCZ. Nagyúr —
BÁNK. S ugyan továbbra láttak ők,
Mint a szerelmes? És azért futom-
É Én az országot, hogy addig itthon
Fojtsák meg üdvösségemet? — talán
Ez a királyos asszony azért tetéz
Munkákat a munkákra, hogy szemem
Elkábulásakor, szívemben a benn
Lakó becsületet megölje? Jaj! —
S most már ezen setétben bujdosók
Volnának, a kik engemet bolond
Álmomban szánva háborítani
Igyekszenek s a végveszélybe' forgó
Becsületem felett rikoltanák:
«*Bán*, ébredezz; mert meglopattatik *Bánk!*»
Azonban — ezek talán csak úgy fogadt
Szolgái voltak egy veszett irígy

Embernek, a ki nyugodalmamat
Sajnálva, itt (szivére ver) szorongatást okozni,
S döbbentni szívemet kivánta — (megijed) Meg-
Döbbenni? ezt előttem egykor úgy
Festék le, jól tudom, mint egyikét a
Lélek betegséginek, — — — — —
Az sem lehet hiszen szünetlen ép! (reszketve)
Bánk! Bánk! te nem mered kimondani
Talán? Ki csak, ki! hogy kaczagja a
Visszhang is árva gyengeségedet —

TIBORCZ. Oh szent teremtő!

BÁNK. *A szerelme-féltő*
Bánk bán! (kaczag) Tüdő, hazudsz! hazudsz!
(fájdalommal fejét kezei közé szorítja)
Mit nyughatatlanítsz setétes álom-
Kép! mit gyötörsz incselkedő chimæra?
Hát a világnak egyik pólusától a
Más polusig, szerelmeimben, én
Miért öleltem mindent egybe? mért
Mindent? miért te benned, oh Melinda!?
S egy ember — egy haszontalan por — az
Ütné ki őtet karjaim közül
Őtet!? Ki lenne az? Ki lenne az?
Világot, itt! világot! (hirtelen) A setétben
Ólálkodókhoz elmegyek. (Elmegy a merre jött.)

TIBORCZ. No itt hágy. —
Ah! mintha jönnének — jönnek — csak el! —
Éhezzetek, szegény férgek: nem ért
Még a lopáshoz ősz Tiborcz apátok.
(Rettegve Bánk után siet.)

HETEDIK JELENET.

Ottó és Biberach jönnek.

OTTÓ. Frissen — beszélj — találhattad magát?
BIBERACH (jelentőleg).
Találtam — a galamb helyett oroszlánt.
OTTÓ. Talán haragszik? Mit szólott?
BIBERACH. Hogy: eljön.
OTTÓ (örömmel). Eljön!
BIBERACH. No csendesen! — Dicsérd csupán
Múltával a napot.
OTTÓ. Hiszen maga
Mondá Melinda, hogy eljön?
BIBERACH (fagyosan elmosolyodik s futva azon ajtóra veti szemeit, melyen Bánk elment).
Maga.
(Hangosan, vélvén, hogy Bánk hallgatózhat.)
Germanicust, ki elrejté magát,
Hogy majd kilesse, mit beszéllenek
Felőle, nem jó ám követni mindig;
Mert a szelíd Germanicus tudá
Az indulatjait mérsékleni.
OTTÓ. Miért beszéled ezt nekem?
BIBERACH. Csak úgy —
OTTÓ. Te indulat nélkül való teremtmény,
Ismerlek-é immár én tégedet?
Vagy egy csodálatos embernek óhajtsz
Látszani úgy-e? — Légy nekem barátom.
BIBERACH. Én nem.
OTTÓ. Nem? és miért?
BIBERACH. Hogy más legyen,
OTTÓ. Derék!

BIBERACH. Azon bolondság, a midőn
Az állapotját elfelejti az
Ember, nevetségesebb, mint ha a
Természetét erején felül feszíti.
OTTÓ. No, adj tehát tanácsot most.
BIBERACH. Miben?
OTTÓ. Te ismered Melindát —
BIBERACH. Tán — Igen.
OTTÓ. Szólj!
BIBERACH. Hm —! minden, a mi a fejérszemélyek
Szív-büszkeséginek hízelkedik,
Együttal az már tetszik is nekik.
Ők a legundokabb kirugdalózót
Is még dicsőségesnek ismerik,
Ha benne egy kis rendkívül-való van.
Egy herczeg — egy királyi néne — egy
Kereszt — arany láncz, mind egérfogók
Az asszonyokra nézve.
OTTÓ. S a derék
Bánk bán, Melindára?
BIBERACH. Férj, kit szeret.
OTTÓ. Elvesztem!
BIBERACH. Oh, dehogy! A férj se várjon
Az asszonyának szívétől soha
Többet, csak a mit egy becsületes
Kalmártól: ez bármilyen szentül is fel-
Fogadja a kiválasztott jószáginak
A félretételét — még is hazud —
Egész örömmel adja által a leg-
Elsőnek, a ki értek többet ád.
OTTÓ. Mért könnyezett hát, hogy velem beszélt?
BIBERACH. Ez épen a fő bökkenő! Uram,

Hidd el, hogy asszonyink ravaszbak ily
Esetben, mint az ördög, a midőn
Az elragadni egy bűnöst törekszik.
OTTÓ. Oh, hát enyim Melinda!
BIBERACH. Nem hiszem.
OTTÓ. Nem?
BIBERACH. Mért akarsz elvenni egy szerencsét,
Melyet nem adhatsz vissza?
OTTÓ. Biberach!
Mi lesz tehát ebből? hisz' egyszer így,
Máskor pedig másképp szólsz —
BIBERACH. Mert sem a
Búdban, sem a szerencsédben soha
Ok lenni nem kívánok.
OTTÓ. (felboszankodván; megvetőleg). Ostoba! (El).
BIBERACH (egyedül). A repkedő kicsinyke lelkek oly
Sokan donognak a világba', mint
A szúnyogok; de vajjon hol van az
Az ember, ki abban elhitetné
Magát, hogy ő *közikbe tartozik?*
Sokszor derék, ha egy ily ostobát
Jól megzavarhat az ember, ámde úgy,
Hogy ő megint mást légyen kénytelen
Zavarni. Rajta csak, kegyelmes Ottóm:
Ugorj! de Biberachod hátra áll.
S ilyen szegény egy ember? és pedig
Uralkodó ember! még is kezében
A nénje szíve, a kit egy nagy ország
Fél —! Tartományok hát csak *machinák,*
A mellyeket kis gyermek is megindít,
Ha *félelem* s *reménység* mindenik
Kereket helyén maradni kényszerít. (Gondolkozik.)

Itthon vagyon tehát — Melinda a jel —!
Jó, jó! — de csak vigyázva. Meglehet
Bánkhoz szegődöm. *Ott van a haza,*
Hol a haszon — s miért ne húzzam azt?
Hisz' a minek meg kell történni, az
A nélkül is megtörténik. (Kitekint.)
Ha! Más
Oldalra a palásttal, Biberach.

NYOLCZADIK JELENET.

IZIDÓRA (sietve jön). Ő volt az! úgy-e ő —?
BIBERACH (vállat vonít.) Kisasszony! én
Száraz reménynyel nem tudlak tovább
Éltetni —
IZIDÓRA. Mit? — Leselkedő! ezért
Csaltad tehát ki titkomat —?
BIBERACH. Hisz' Isten
Én nem vagyok — ha mást szeret.
IZIDÓRA. Való
Tehát? Melinda —
BIBERACH. És te is tudod?
IZIDÓRA. Ha mások észre vehetik, én legyek csak
Vak? — Biberach, oh, szólj, tudná magát
Melinda elfelejteni?
BIBERACH. Talán. Hisz' asszony.
IZIDÓRA (dölyfösen). Asszony? Te érzéketlen ember! és
Te is tudod közelről e nemet
Ismerni —
BIBERACH. Megtanultam, emberi
Elmém ezernyi baklövésivel.
IZIDÓRA. Melinda e szerint —?

BIBERACH. Asszony.

IZIDÓRA (méreggel). S azok — ?

BIBERACH. Az ördögökkel is elenyelgenének,
Ha nincsenek körülöttök férfiak. (Kitekint.)
Jönnek! (A legnagyobb hidegséggel ott akarja hagyni.)

IZIDÓRA (szemeit tenyerével elfedi).
Jaj a szemeknek, melyek ezt
Látják — jaj a szívnek, mely érezi! —
Oh Biberach, ne hagyj el!

BIBERACH (visszaballag). Érted azt
Is megteszem. — De térj ki most elölök!
Egyetlenegy tanácsadásom ez:
Kövesd Melindát, szép kisasszonyom,
S ne ess' utána Ottónak nagyon.
Sok férfiak — tudom magamról — az
Olyat, ki könnyű győzedelmet ígér,
Azért se' szívelik; de légyen a
Meghódítás nehéz, már akkor ők
Csak puszta büszkeségből is belé
Szeretnek.

IZIDÓRA (megsértetve). Ah te szemtelen! (Elsiet.)

BIBERACH (könnyű vállvonítással). Szegényke!
(Szünet után.)
Kár illyen egy csinos főért, hogy
Velő hibáz belőle! Benne van
Szép két szem, a mely hódítón beszél:
Szép ajkak, édesen beszéllenek;
És még egy elcsábíthatón beszélő
Szajkói nyelv — és minden, a mi csak
Beszélhet, azt beszéli, hogy:
Az ész hibázik, a fejecske kong. (Elkullog.)

KILENCZEDIK JELENET.

Melinda s *Ottó* belépnek.

MELINDA. Távozz' !
OTTÓ. Melinda !
MELINDA. Távozz', mondom !
OTTÓ. Egy
Szót csak, Melinda — !
MELINDA. Édes Istenem,
Mi lett belőle ! —
OTTÓ. Én belőlem ?
MELINDA. Ál-
Orczádból, undok ember ! oh szerelmes
Jó Istenem, beh megcsalatkozék !
OTTÓ. Oh én is — én is megcsalatkozék !
MELINDA. Kiben ?
OTTÓ. Melindában. Midőn bejöttem ez
Országba — mindjárt szemembe tűntél,
Egy szív után esenkedék, hogy e
Szívem' feloszszam. A sok udvari
Szívek között — bocsáss meg — a tied volt
Legegyügyübb, ártatlanabb, Melinda !
MELINDA. Ugy, úgy ! ezért kellett tehát nekem
Ide jönni és ezért nem ille Bánk
Bán hitvesének a magányba' lakni ?
Mert udvarunknak nagy szüksége volt
Tapasztalatlan együgyű szívekre. Oh
Ez fáj — kimondhatatlanúl.
OTTÓ. Midőn
Fülöp király ölettetése végett
Gyanúba jövén, szenvedésemet

Elébeszéltem, oly szerelmes érzés
Csillámla kedves könnyeidben —

MELINDA. Jaj, jaj tehát azon könnyeknek!

OTTÓ. Engedj
Meg! vak valék, mivel szerettem. Ottó
Többé nem az, ki volt. Ottó oda
Maradt Merániában: más terme itt
Már általad Melinda. Akkoron
Levék teremtve, a midőn először
Megláttalak; mint gyertya által a
Világ lesz — úgy valék melletted, úgy
Követtelek; s *levésemnek* legelső
Pillantatában eltűnt *lételem*.
Vétek-e ez?

MELINDA. Oh én csak sírhatok!

OTTÓ. Melinda, kíméld könnyid' záporát!
És mégis — esküszöm — drágák ezek
Előttem és vigasztalói meg-
Átkoztatott jövendőmnek —! (magában) Helyesen
Mondád, ravasz kölyök!

MELINDA. Sajnállak. — Oh
Herczeg! Szerelmem által egy lehet
Csak boldog és szerencsés — az pedig
Bánk.

OTTÓ. Oh bizonynyal az ő — egy boldog ember!

(Sóhajtva Melinda lecsüggő keze után hajol s azt hosszasan homlokához nyomja.)

TIZEDIK JELENET.

BÁNK (az ajtócskán ismét visszajön.)
Vad indulat, mért kergetsz vissza ismét?
(meglátván őket, tenyerét szemeire csapja)
Oh véghetetlen szent könyörületesség!
(Erős muzsika; Bánk megijedve szédeleg ki, vissza az ajtón.)

MELINDA. Ah, oszlanak!
OTTÓ. Csak egy szót még, Melinda!
MELINDA. Bocsáss!
OTTÓ. (szavakat láttatik keresni.) Melinda: Oh mért kell nekem
Oly nagyon szeretni, mint soha
Még nem szerethetett egy szív is! Oh
Mért kell nekem csak nyögni ott,
Hol minden érző szív megrészegedne
Örömébe'! — Mért hogy reményem szerencsém'
Vígságait haladja, és szerelmem
Oly vágyakat nevelni kénytelen,
Melyek talán elmémtől fosztanak meg —! (hevesen)
Lennél csak egyszer enyim, Melinda, úgy
Az *álmot* útálnám, mivel szemed
Szememtől elvenné — a *szelet,* mert elragadná
Tőlem lehelleted' — s a *napvilágot,*
Mert képedet csókolná tőlem el.
Eszelős szerelmem egy egészen új
Világot álmod őrültségiben,
Melynek csak Ottó a lakója és —
Melinda. (Letérdel.)
MELINDA (megretten). Térdepelsz?!
OTTÓ. Előtted, a kit
Imádok. Oh engedd meg gyermeki-
Báb-módra minden gondolatjaim'

Enyészni, és csak a Melinda édes
Nevével agyvelőm betölteni.
MELINDA. S ő térdepel! — Bánk, Bánk, emlékezek
Szavadra —
OTTÓ (felemelkedik). Bánknak a szavára?
MELINDA. Arra.
Midőn kezem' megkérte, nem rogyott
Ő térdre — ! szép se' volt igen; de egy
Alphonsus, egy Cæsar állott előttem!
«Szabad tekintet, szabad szív, szabad
Szó, kézbe kéz és szembe szem, — minálunk
Így szokta a szerelmes: a ki itt
Letérdel, az vagy imádkozik, vagy ámít.»
Ő mondta ezt, ámító! és bizony
Bánk nem hazud: s ezért megvet Melinda.
(Egész bosszúval el akar sietni; de szemközt jön Gertrudis.)

TIZENEGYEDIK JELENET.

Gertrudis az udvari asszonyokkal megjelen, s hol a boszús Melindát, hol a magát feltalálni nem tudó Ottót nézvén, egy ideig megáll hátulról; végre szúrósan felszólal.

GERTRUDIS. Hogy sokszor oly hivatlan érkezik
Az ember: és — (indulattal) mi volt ez itt, Melinda?
MELINDA (keserűn). Édes — mulatság — !
GERTRUDIS. Nem reménylenémI
MELINDA. Mindent lehet. Köszönöm, nagyasszonyom,
Hogy oly kegyes valál s átláttad azt,
Hogy a bojóthi Melindának *nem illik*
Falun magányban lakni, mert nagyúrné,
S alkalmatosságot szerzél nekem

Ezzel (Ottóra mutat) sok édes mulatságra is —
Oh, mert hiszen Melinda együgyű!
(Szinte illetlenül elsiet.)

GERTRUDIS (ajkát harapva néz utána).
A kis majom harap (szünet). Negyed napig
Előmbe nem bocsájtatik.
(Járkál, végre az udvariakhoz szól.)
Magam
Fogok maradni — (Azok elmennek.)

TIZENKETTEDIK JELENET.

GERTRUDIS. Ottó! hát mi volt ez?
OTTÓ. Kedves királyi nénėm!
GERTRUDIS. Félre azzal!
OTTÓ. Ő ő —
GERTRUDIS. Mit ő? mi ingerelte oly
Nagyon fel őtet?
OTTÓ. Szívem.
GERTRUDIS. Szíved?
OTTÓ. Az.
GERTRUDIS. Ottó!
OTTÓ. Mi lelt?
GERTRUDIS. Azt kérded, bíborunk
Bemocskolója?
OTTÓ. Istenemre —!
GERTRUDIS. Mit?
OTTÓ. Tűrtesd magad —
GERTRUDIS. Ki vagy te? és ki én?
Az én anyám s házám Meránia
Szűlt téged? a nagy Berthold vére így
Fajúlt el?

OTTÓ. Egyszer minden útakat
Számomra készíted — azután pedig meg-
Gyalázol!
GERTRUDIS. A czélod nem; de módjaid
Útálhatom. Magam készíték útat,
Mivel beteg testvérem megvidámítása
Voit késztetőm; nem tiltottam soha
Tőled szerelmet! vidámság, öröm,
Minden csak a szolgálatodra volt:
S most fajtalan véred titalmas úton
Melinda birására csörgedez.
Itt áll ím a gyűlöltetett; s az a
Szép győzedelmes, kit meg kellett volna győzni,
Amott megy — útálván ezt, engem is
Kerül.
OTTÓ. De hallgass meg!
GERTRUDIS. Meráni herczeg —
Egy férfiú nem tud kifogni egy
Asszony személyen; s egy Gertrudis — egy
Asszony tud országok felett megállni.
OTTÓ. No, jó! tehát lemondok róla.
GERTRUDIS. Le-
Mondasz? s te tudhatnád azt tenni? úgy
Lelkemre mondom, hát nem is szeretted.
OTTÓ. Szerettem, esküszöm; de most eszem
Szólt fel.
GERTRUDIS. Hazudsz! — Az a tűz, melyet a
Természet alkotott az asszonyok
Szemébe, oly sebesen elragad,
Hogy azt csak egy nyájas szó is dühös
Lángokra gerjeszti s az erőtlen ész
Elhallgat: ekkor már az észbe bizni

Csak annyi, mint egy nagy tüzet csupán
Buzgó imádság által oltani.
OTTÓ. De könnyeit tekintvén —
GERTRUDIS (elkomorodik). Sír is!
(Keserűn elmosolyodik.) És
Te róla még is le akarsz mondani?
Nem ösmered tehát az asszonyi
Szív gyengeségeit? sem a hanyatló
Virtusnak e fogásait? — Hiszen
Könnyezni kell, hogy áldozatja színlett
Becsét nagyítsa és a könny az a
Gyöngy, melylyel a halálos-ágyba' fekvő
Szép virtus ékesíttetik! Ki ekkor
Is még lemond, az oktalan — bolond.
OTTÓ (unatkozva). Néném, tehát mi lesz kedved szerint?
Majd bíborunk bemocskolása, majd
Megvettetett szerelmem által a
Rád háromolható szégyen gyötör.
GERTRUDIS. Tudd meg, kicsiny lelkű, hogy e dolog,
Ha Melinda érdemét temette volna
El, úgy kikergettetni kész lehetnék
Országaimból — és még is, ha azt
Megérni kellene, hogy reám mutatva
Susogni hallanám: *ni itt megyen*
Gertrud, az öcscse kinek kontár vala
Melinda elszédítésében — Ottó!
OTTÓ. De Istenem! tehát szólj, mit tegyek?
GERTRUDIS. Te engemet meglánczolál s magadnak
Egy gödröt ástál, mostan még is én —
Én húzzalak ki abból?
OTTÓ. Csak te, oh

Gertrudis! add tanácsodat nekem
Hogyan lehessen enyim Melinda szíve?

GERTRUDIS (elsárgúlva visszarezzen).
Hallatlan! (járkál; végre kikiált)
Asszonyok! — — Megyek.

OTTÓ. Kegyes
Néném! (ölelni akarja Gertrudist.)

GERTRUDIS (visszalöki). Hah! veszsz el itt arany kalitkád
Űrében, árva bíboros teremtmény —
Mit gondolok veled! (Elsiet, az asszonyok követik.)

OTTÓ. Hah!
(A bosszúság és szégyen közt haborván, végre kikiált)
Biberach!

TIZENHARMADIK JELENET.

Biberach belép és parancsolatot vár.
Ottó valamit akar mondani, de ismét abban hagyja, ki is akar menni, de nem bír magával, és végre az elmosolyodó Biberachon akad meg kérdő szeme.

BIBERACH (vállat vonit. Ottóhoz akar menni. de a kis ajtó figyelmetessé teszi. Végre megfogja Ottó kezét és az ellenkező oldalnak elejére kivezetvén, ezt súgja).
Eredj utána — mutass előtte ki-
Derűlt tekintetet — kérj engedelmet —
Mondd, hogy sokat hallottál a magyar
Feleségek állhatatosságáról — ez
Csak próba volt. Örömében még maga
Fog a királyné elvezetni hozzá,
S a *résztvevésig* úgy is megpuhúlt
Melinda tán öleléssel is köszön
El nem rabolt bizodalmáért. Kikérsz

Elútazásod vég pillantatán
Egy *János-áldását* üríteni.
Ott én leszek majd a pohárnok; a-
Vagy légy magad — ne, itt egy kis hevitő;

(porokat ád által)

Emez pedig nénédnek altató.
Ha ezt az álom elszólítja onnan,
Te vissza is mehetsz Melindához megint —

(Elmosolyodik.)

OTTÓ (megrázkódik az öröm, félelem és Biberach iránt való utálat s szeretet között).

Irtóztató! — de köszönöm. Úgy van! ő
Enyim bizonynyal. — (A királyné után siet.)

BIBERACH. Hogyha bőkezűbb
Lettél s fizettél volna, jobb tanácsot
Is adhaték. Most jobb lesz tartani,
Jó herczeg, a magyarsággal. — No csak menj!

(Le akar egy székre ereszkedni, de mintha valami jobb jutott volna eszébe, halkal felemelkedik és a belépő Izidórának Ottó után mutatván, a más oldalon elmegy.)

TIZENNEGYEDIK JELENET.

Izidóra fájdalommal néz mind a kettő után, azután elsiet Ottó után.

BÁNK BÁN (elé jön a rejtek ajtóból meztelen fegyverrel; magán kívül sok ideig tipeg-tapog).

Hogy e tetem fagyos, hogy e szemek
Vakok, hogy e fülek dugúlva nem
Valának! — Egy királyné és — Melinda —
Oh, oh!
(Hidegülve.) Megint lehelhetek, megint,

És érzem azt, hogy élek. A homály
Eloszla — megviradt — felébredék.
Irtóztató kilátás a jövő
Nappalra! — Vond ki, lelkem, most magad
Azon setét ködből, mely eltakarta
Előled a világot s emberi
Vak bizodalomba szőtt! — És ilyen asszony
Őriz meg, oh magyar hazám? Hah! egy
Förtelmes asszony, kit hogy ördögi
Érzésiben ne lephessen meg a
Jobb ember, érthetetlenűl beszéli
Kétféleképen gondolatjait. —
De, hát *Melinda!* oh! hát a *haza!*
Itten Melindám, ottan a hazám —
A pártütés kiáltoz, a szerelmem
Tartóztat. — Énrám bíz a szunnyadó
Gondatlan — énreám tevé le a
Szegény paraszt elfáradt csontjait:
Nem vélik ők a zendülést, mivel
Bánk a király személye — esküszöm
Meg is fogok felelni ennek, és
Habár tulajdon síromon fog is
A békeségetek virágzani. —
Szedd rendbe, lélek, magadat és szakaszd
Szét mindazon tündéri lánczokat,
Melyekkel a királyi székhez és
A hitvesedhez, gyermekidhez, oly
Igen keményen meg valál kötözve!
Úgy állj meg itt, *pusztán,* mint akkor, a
Midőn az alkotó szavára a
Reszketve engedő chaos magából

Kibocsájta. — Két fátyolt szakasztok el:
Hazámról és becsületemről. A
Bocsánatot hörgés közt is mosolygom,
Ha ölettetésem ezekért lészen! — Egy
Mennykőcsapás ugyan letépheti
Rólam halandóságom köntösét; de
Jóhíremet ki nem törölheti.

MÁSODIK FELVONÁS.

Setét boltozat Petur házában, hátúl középen egy fekete asztal, mely körül Mikhál bán, Simon bán s a békételenek ülnek, sokan pedig körülöttök állanak. Petur bán az előülő; a feje felett a falon kép függ, melyen egy a trónuson büszkén ülő asszony látszik. Mindenik békételen mellett a székhez befedett paizs van támasztva Nagy függő lámpás világit. Az előbbeni éjtszaka.

ELSŐ JELENET.

PETUR. A hajnal érkezik, s még mind csak ily
Határozatlanúl? — Szorongatást
Okoz talán a jó szerencse? vagy
Csak összetett kezekkel várakoztok,
Hogy majd helyettünk fog dolgozni a sors? —
Hát nem ti voltatok, kik oly mohón
Kapátok ércz-pohártokat, midőn
Vagy három órával ezelőtt ivék a
Magyar szabadság hosszú életére!?
Ugy, úgy! hiszen, meg kellett volna azt
Gondolni, hogy csak akkor mernek a
Kis gyermekek mást megfenyegetni, a
Midőn hiszik, hogy azt nem tudja senki.
SIMON. Boldog, ki hisz: mert meg nem váltja a
Jelenvaló kisebb rosszat talán
Rosszabb jövendővel. Mi lesz hazádból
Akkor?

PETUR. Megállja még az a sarat.
SIMON. De még is — úgy lehet, hogy elmerül.
BÉKÉTELENEK (dörmögve).
Igaz.
PETUR. Hah! ördög és pokol, biz' úgy
Kivántok itt villágosíttatást, mint
Ha a dolog csak engem érdekelne,
És bőrötökre tán építeni
Magamnak egy uralkodást akarnék.
SIMON. Mikhál, te szólj.
MIKHÁL (a ki szundikált). No mit? — csináljatok
Mit tetszik, és a hol közegyezéssel
Megállapodtok, ott megegyezek. (Ismét szundikál.)
SIMON. Hm! csalhatatlan a közegyezés?
BÉKÉTELENEK (dörmögve). Kérdés!
PETUR. Tehát ti szüntelen csak a
Visszhangi vagytok e szőrszálhasító
Fontolgatásinak? Mért jöttetek
Ide hát? vagy a pillanatnak közel-
Létébe' kivánnátok visszamászni?
Oh gyáva lelkek! mondom: a jövő
Éjjelre.
SIMON (homlokát dörgölve). És olyan hamar.
BÉKÉTELENEK (nyughatatlansággal). Hamar.
PETUR. Zárt néki, míg nekünk nem adja ő.
Tő asszonyok kezébe, nem királyi-
Pálczánk — le onnan, édes asszonyom!
(A felette lévő képet ellöki.)
Egy oly teremtés, a kinek nem ez
Hazája, — czinteremjeinkben a-
Kinek lenyúgodott szülői nem
Tevék le csontjokat — ki gyermeki

Játékainkban is nem osztozott volt:
Bennünket az vajjon szerethet-e?

BÉKÉTELENEK (elevenebben).
Nem, nem!

SIMON. De hátha még is úgy lehetne?

PETUR. Hallgass, Simon! — Nem érdemes talán
Az, a mi játékon forog, hogy a
Koczkák vetésén kissé karjaink
Fáraszszuk?

(Felkapván a mellette levő paizst, arról a takarót lerántja és a czimer rajta egy a trónus alatt vérében fetrengő asszony.)

Im, csak ide tekintsetek!
Nem érdemes mászásra e derék
Szőllőgerezd? nem érdemes, hogy a
Király megint király legyen? s nyakunkra
Ne hágjon a dölyfös Meránia?

(Mind bámulva vonják le mellettek lévő paizsakról a takarót s mindeniken az előbbeni czimer látszik.)

Egy véres asszony a királyi szék alatt. — — —
Nincs senki is? — no menjetek haza
Tehát s vegyétek fel magatokra a
Töredelmeseknek köntését, ha ez
Vétek; s zokogjatok, mint a bolondok,
Kik vétkökért csapra ütik véröket —

BÉKÉTELENEK (felzúdúlva kardot rántanak s az asztalra csapják).
Sokáig éljen a magyar szabadság!

MIKHÁL (felütődik). Mi az? mi végződött?

SIMON (ingadózva). Én nem tudom.

PETUR (egy szegletbe dobván a nála levő paizst).
Le a királyi székből, asszonyom!

BÉKÉTELENEK. Véresen is!

MIKHÁL. Mit? Oh nagy Istenem!

PETUR. Mi lelt, öreg? — vagy úgy! Hát, a jövő
Éjjelre —

BÉKÉTELENEK. Pártütés!

MIKHÁL (felugorván, egyik széktől a másikra tántorodik).
Hah! Pártütés?!

PETUR. Utálatos beszéd! nem pártütés —
Kicsikart szabadság! — csak nyúgodj', öreg.

MIKHÁL. Oh nyughatatlan éjtszakám! Simon,
Petur — ti — emberek! — Irtóztató
Álomba rengettetek el engemet.
Mikhál — öreg! mi lett belőled? — ébredj!
(Magát mellénél rázza.)

PETUR. Csak csendesedj! neked semmit se kell
Csinálni —

MIKHÁL. Oh, bán, bán, ez már gyalázat!
Simon! Simon! te is közöttök? oh nem!

SIMON. De hátha még is —

PETUR. Ő is fegyveres
Társunk —

MIKHÁL. Csalárd vagy bán: az *én* öcsém ő!
Uram teremtőm, szánj! mire
Jutottam? (térdre esik) Irgalom meg irgalom,
Irgalmas Isten! Ah, hová jutottam! (Elhanyatlik.)

SIMON (felfogja). Bátyám!

PETUR. No hagyd el, üljetek le csak.
A vének olyak mint a gyermekek,
Kik mindenért sírva fakadnak. Nem is hal
Ő meg.

SIMON. De hátha még is úgy lehetne —? (kívül az Őr)
Ki vagy?

SZÓZAT. Szabad magyar.

AZ ŐR. Mi jelszavad?

SZÓZAT. Melinda.
PETUR. Jön.
BÉKÉTELENEK. Ki az?
SIMON. Melinda?

MÁSODIK JELENET.

BÁNK (betoppan). Bánk.
Az Isten e gyülekezet álmodott
Czéljával, ha az elsül, és igaz, jó!
PETUR. Nem álmodott ez, elsül, és igaz, jó.
BÁNK. Ugy hát szerencsét kivánok.
PETUR s a BÉKÉTELENEK. Köszönjük.
MIKHÁL (feleszmélkedvén Bánkhoz siet).
Bánk, kedves, édes öcsém! Isten hozott
Egy ősznek oltalom-pajzsúl! Te ments
Meg engem e haramiák közül.
BÁNK (kardjához kap). Haramia?
BÉKÉTELENEK. Hogyhogy?
PETUR. Semmitől se tarts, bán!
BÁNK. De hát mért reszket ez az ősz?
PETUR. Mivel
Csak gyermek.
MIKHÁL (égre vetett szemekkel). Oh, uram, bocsásd magadhoz
E gyermeket s adj neki jó éjtszakát!
BÁNK. Öreg! világosíts meg e dologban.
MIKHÁL Ugy vélekedtem, hogy Peturnak egy
Vitézi társaság lesz czélja, mint-
Hogy a *Kalandosok* már elhagyatnak.
Azonba' képzelhedd érzésimet
Midőn felébredék s kiáltni hallom:
Le a királyi székből! — Pártütés!

BÁNK (egészen kirántja kardját). Való tehát?
PETUR. Nem egészen. Csak hogy egy
Asszonynak engedelmeskedni nem
Fogunk.
BÁNK. S miért?
PETUR. Miért? miért? te kérded
Azt, bán? szegény lélek, sajnálhatom
Szép gyengeséged.
BÁNK. Gyengeségemet?
PETUR. Ne erőszakoskodjál magadon! Tudom
Én jól, hogy elvesztette lelked egy
Részét arany nyugalmának. — Panaszát
Nem hallod elnyomattatott
Hazádnak és nem látod, mint potyog
Hazádfiának arczáján le könnye? —
Ez a merániaknak izzadoz;
Amaz meràniaknak a hasát
Hizlalja vérverejtékével; ez
Bőrét siratja, mert meràniak
Takargaták be abba testöket.
Román ugyancsak zendítő vala,
Meg is fizette Zavichosztnál halállal;
De a szegény Miczislavicz Miczisláv
Mit véte, e meráni büszke asszony
Hogy tartományait kivánja el?
Bánk bán! barátim! a szülők Polyák-
Ország felé néznek kisírt szemekkel,
Mert tán fiuk Endrével ott veszett,
Azért, hogy egy öt esztendős gyerek
Nyerhesse a galiczi tartományt. —
Légy boldog, Endre! ha te királyi pálczád'
Kezébe adtad asszonyodnak és

Jóságodat dicsérni hallván, úgy veszed
Incselkedését, mint jó pénzt — ime:
Alattvalóid így segítenek.

BÁNK. S mit véte nektek e meráni asszony?

PETUR. Oh bán! ez a derék asszony nagyon
Értett azon közönséges szokáshoz —
De engemet csak nem fog lépre csalni —
Jól tudta ő azon mindennapi
Fogást, miképp kelljen az alattvaló
Nagyoknak orrára az édes reménység
Üvegszemét nevetve tenni fel;
De úgy, hogy azt ők észre se' vegyék —
Az olyanoknak, mint te vagy, nagyúr,
Ő rang, igéret, és aranyhegyek
Zacskóba zárt *szelével* el tudá
Mázos kegyelmét osztogatni,
S a jó bolondok, hogy helyét találják,
Kiveték zsebökből ön vagyonjokat.

BÁNK. A mit magok vetettek el, királyok
Vérén vegyék meg azt ismét?

BÉKÉTELENEK. Nem úgy van.

PETUR. Mi a királyt imádjuk — ám de egy
Endrében — egy férfiú királyt imádunk.
Meráni asszony nem kell itt soha.

BÉKÉTELENEK. Nem, nem!

PETUR. Görög, gubás, bojér, olasz,
Német, zsidó, nekem mihelyt fejét
A korona díszesíti, mindegy az;
Mert szent előttem a királyom és az
Asszonyt becsülöm — ah, de még is annak
Én engedelmeskedni nem tudok.
Nem, nem tudok, mint Endre a királynak! —

Midőn Pozsonyvárban Erszébetet
Általvevé Lajos thüringi herczeg
Számára a követség — oh mikép
Állt ottan ő! Egész ország csupán
Nyelvén lebegni láttatott: «Köszöntöm
Uratokat (így szólt), mondjátok neki,
Hogy ezen csekélységgel elégedne meg;
Ha Isten éltet, még idővel a leg-
Több drágaságokkal fogom tetézni.»
S kirakta a szörnyű sok kincseket,
A melyeken Thüríngia elvakúlt.
Hogy álla ottan Endre, hátul egy
Szögletben — Endre, a magyar király! —
Pirúlva morgott a magyar, s te, Bánk,
A köntösét rántád, hogy előbbre menjen. —
Sírt bennem a lélek, hogy a pazarlást
Szemléltem és minden magyar szeme
Könnyekbe lábbadt. — Honnan volt az a kincs? —
Bánk, nem felelsz? — Tulajdonunkat el-
Vevé s od'adta a hazájabéli
Czinkosinak, kihúzta a szegény
Magyarnak a kezéből a kenyért s azt
Megette a meráni fegyveres.
Lerontatá atyáink várait
S meráni fegyverest rakott oda.
Elszedte hivataljainkat és
A puszta bán névvel czifráza fel.
Egbert, az öcscse, alig törölte le
Fülöp királynak a vérét kezéről,
S itt a scepúsi földet elnyeré.
Berchtold az üstökét se' tudja még
Befonni s már érsek, bán, vajda s Bács-

Bodrog megyékben főispán leve,
Bánáti Bertalan kihal fimag
Nélkül: s ez asszony egy jött-ment Jerindó
Di Vegliát atyjafiává teremt —

BÁNK. Igen — de Ráskai Demeter, pohárnok —?

PETUR (megütközik s ajkát harapja).
A sógorom? Hm! a derék s haszont-
Hajtó pohárnok a vámot valóban
Elnyerte Ujfalun, mert szorgalommal
Töltötte a királyné kancsóit. — Sokáig éljen!
(Egy kancsót magasra felemel, azután kiönti a földre.)

MIKHÁL. A gyermekek tapossanak anyjokon,
Midőn az atyjok messze tartományban
Fárad szerencséjök miatt? — Gonoszság! —

PETUR. Minő szerencséért? hogy enged egy
Asszony kevély áhítozásinak
S Kálmánnak, a fiának, hogy dobot
Vagy egy kicsiny kürtöt nyerhessen — űzi
Galicziából el Micziszlaviczt?

BÁNK. És így hazátok elbúsúltjait
Játszani akarjátok s királytokat
Úgy tenni a királyi székre, hogy
Gertrudis estén szíve megrepedjen?
Fájdalmiban megölni érzeményit,
Hogy társitoknak könnyeit soha
Se lássa többé — egyszersmind szeretni
Is, ölni is szándékoztok; mivel
Gertrudis épen a király maga!

PETUR. Ne élne vissza hát azzal s ne kapna
Vasas marokkal a magyar javak
Közé; mivel részemről én bizonynyal
Orrára kész vagyok koppintani.

BÉKÉTELENEK. Mi is!
BÁNK. De ő azért csak még is az marad.
PETUR. No nekem ugyan nem az! ha egyszer ő
Rabló, királynén is megszűne lenni —
Ezt esküszöm, míg Endre élni fog.
Meg kell erősítenie régi (szent
Első királyunktól kitett) szabadság-
Beli jussainkat; vagy ha megmutatja,
Hogy a hazám boldogságán segít
Ezen szabadság eltörlése — egy szót
Se szólok: ámde míg ez a szokás,
E század, Árpád vére, a magyar
Érzés, magyar javak virágzanak,
Mind addig azt fogom kiáltani: üsd az
Orrát, magyar, ki bántja a tied'!
BÉKÉTELENEK. Üsd, üsd!
BÁNK. S ezen szokást tekintve, mi
Szükség setétben bódorogni? Ha
Törvény s szokás szerint cselekszetek, nem
Csak én, hanem minden magyar segítő
Kezét sietve nyújtaná —
MIND; Peturon kívül (mintha hályog esne le szemökről). Igaz.
BÁNK (csendességgel). Az őseink becsülettel s vitézi
Lélekkel estek egykor el kicsiny
Vagyonoknak elnyeréséért, vagy inkább
Értünk: s mi azt mostan magunk javára
Tartsuk hazánknak omladékain?
Azokon: mivel hogy zendülésbe' nem
Fog-e kiömleni az ártatlanok-,
A felebarátjainknak vére is? mely
Bugygása közben fogja a szabadság
Jajos tüzét átkozni — hörgeni —.

És tagja légyek e rossz társaságnak
Itt én is? ártatlan vért ontani
Segítsek? és abban eszköz legyek, hogy
Jajgasson a szabadságunk miatt
Szegény magyar hazám? —
Az éltöket s a nyugodalmokat
Koczkára tégyük polgártársainknak,
Kik, mint szülőinket, bennünket is
Táplálták! — És miért? mivelhogy ez
Asszonynak a hatalma büntetetlen
Teszi azt, mit a közönséges zsivány
Talán fizetne életével is?! —
Vétkül tulajdonítsuk azt neki,
Hogy a felekzetét jobban szeretné,
Mint a magyarságot? — Ha németek
Között közületek király lehetne
Egyik, nem elsőbb volna-e előtte
Még ott is a magyar?

BÉKÉTELENEK (gondolkozva, dörmögve). Hisz az való.

BÁNK. És ennek ellenét kivánja még-
Is mindenik; sőt azt akarja, hogy
Úgy tégyek én is. — Nem, magyarok! soha
Azt tenni nem fogom. Való, hogy engem
Az emberek bolondozása meg-
Mulattat; oh, de a vérökbe és
Az életökbe forró ösztönöm
Markolni nem kiván, se játszani. —
Hogy Bánk leüljön a setét szövetség
Gyász-asztalához, ahhoz nem csekélyebb
Mint bánki sértődés kivántatik.

BÉKÉTELENEK (egymásra nézvén). Jól, jól beszél.

PETUR. Nem jól beszél, ha mondom.

SIMON. Ispán! de hát ha még is úgy lehetne —?
BÁNK. Ha oly hatalmatok lehetne is,
Mint volt Leventa- vagy pedig Kupának —
De nekik is elsült-e?
SIMON. Mikhál! gyerünk!
MIKHÁL (örömmel). Öcsém!
BÉKÉTELENEK (mind felkerekednek). Gyerünk!
PETUR. Pokolba! hát talán nem
Esküdtetek meg itten?
BÉKÉTELENEK (ismét le akarnak telepedni). Az való!
BÁNK. Kérlek, ne bántsd őket! különben én
Tőlök fogok kivánni *egyet* itt
Mindjárt. Ne engedj jönni annyira —
Úgy is felelned kell még egyre — *egyre,*
Mely őrülésre hoz: de félre ezt
Most egyszer! — Emberek, jertek velem!
Előbb való a hit parancsolatja:
Istennek a kenettje egy királyi felség.
BÉKÉTELENEK (Bánkhoz állanak).
PETUR (eleikbe futván).
Az Istennek kenettje Endre; nem
Gertrúd! ez a rabló az nem lehet!
Azért csak érjem el, torkon fogom,
S királyi széke kárpitjának a
Zsinórival fojtom beléje lelkét.
Mint vízözön zúgok mindenfelé,
S a hol találom, ottan rontom össze
Ez asszony annyit átkozott fejét.
BÁNK. Várdán, belőled most a nemzeti
Rút gyűlölet, nem az igazság beszél.
Jertek velem, magyarok! szánjátok őtet,

Mert nem gonoszságért gyűlöl, hanem
Azért, mivel más más köntöst visel.
MIND. Gyerünk!
PETUR. Kiholtak szabadítóid, oh
Te vasra vert hazám? no nyeld le a bilincsed
Jajgatva s edd magadnak a halált! —
Nem kényszerítelek — magam is tudok
Hóhérja lenni azon utálatosnak! (El akar).
BÁNK. Megállj! — Ezen haza- s felségárulót
Lánczokba verjétek — parancsolom,
Én a király személye, én — maga
Parancsol, Endre, a király! —
PETUR (Bánk lábaihoz hajol). Királyom!
BÁNK (elérzékenyedve felemeli).
Petur, Petur, kedves bátyám, ölelj meg!
Látod, hová tud téged csak neve
Is vinni Endrének! látd, mint buzogsz
Érette, mégis a szivét akarnád
Kitépni! — Hát jut-e eszedbe még a
Testvéri háboru? Te ott is Endre
Pártján valál, — s midőn jószágidat
Elszedte Elmerik király —
PETUR. Ereszsz!
BÁNK. Hozzám jövél szökésed éjjelén,
Még egyszer elmentünk a czinterembe
Együtt — lerogytál ott atyádnak a
Sírjára s azt montad: «igazad vala
Atyám — az Isten nem segít soha
Felkent királyok ellen! Nem maradt
Semmim, csak egy szívem: már legyen a
Föld, melybe' nyugszol, akárkié; de sirod
Ölelése s e mondás enyim marad.»

PETUR (Bánk nyakába esik).
Öcsém! — az Isten nem segít soha
Felkent királyok ellen! — Már legyen —
Akárkié a föld és a vagyon —
Egy szív *marad*; s így — szent Haza, *békeség!*
MIND (Bánkhoz tolakodnak). Az — békeség! —
MIKHÁL. Öcsém! Uram teremtőm!
BÁNK (mintha mind egybe akarná ölelni).
Oh Endre! győzedelmeskedj te bár
Országokon; de ilyen győzedelmet
Mint Bánk neked nyert most, nem nyersz soha!
AZ ŐR (kivül). Ki vagy?
SZÓZAT. Szabad vitéz.
AZ ŐR. Jelszód?
SZÓZAT. Melinda!
BÁNK. Melinda! oh, ki gyógyít engemet meg?!
MIND (egy oldalra tolódnak). Hah! árulás!

HARMADIK JELENET.

BIBERACH (jön). Csak Biberach.
BÉKÉTELENEK. Hah! halj meg!
BIBERACH (nyugodtan visszalép).
No lassan! ejnye milliom! biz úgy
Nekem estek, énhelyettem hogyha itt
Más állna, tán a nyavalya is kitörné.
Kedves vitézek, csendesen! biz' az
Ördög nem alszik! — ej, szégyen, gyalázat
Kardot ragadni! (Csalfa alázódással).
Egy magyar csak egyik
Bajúsza végével pokolba űzhet
Egy ily szegényke németet.

SIMON. Melinda!
MIKHÁL. Hol loptad el húgomnak a nevét?
BIBERACH. A hol magát más lopta: a királyné
Dombérozó mulatságában.
BÁNK, MIKHÁL, SIMON. Ember!
BIBERACH. No hadd beszéljem hát magam' ki; de —
(Igazán megszeppenve).
Ördögbe is! valóban most eszem
Fel kell tekerni — átkozott hajón evez szerencsém
S elül, hahogy reája nem vigyázok.
BÁNK. Kóbor! hogyan jött a Melinda név
Nyelvedre?
BIBERACH. Páh! tehát még sem tudod? —
De igaz! hisz a királyné prüszkölő-
Becs-rang-porától egész bolondulásig
Elszédülél te. No de, szó a mi szó,
Ők szépen is fogának a dologhoz,
Úgymint: «Nagyúr — ej — Bánk bán — így, meg
Nem illik, ország első nagyja, hogy — [így!
Így meg-meg így.» — Felhozta hát ide
Szép együgyű feleségét a nagyúr,
Bármint dörömbözött szerelme-féltő
Nagy szíve.
BÁNK. Ember!
BIBERACH. Csak csendesen, óh
Bán! most az egyszer úgy kell már viselni
Magamat, hogy a hajlandóságodat
Megérdemeljem; mert ebűl leszek.
Ládd, bán, sokan tudták ezt a regét;
És ha igazat kell szólni, addig én is
Sípot faragtam nádatok között,
Míg benne ülhettem s hiú szemekkel

Néztem magam körül — nevetve mást.
Véletlen így tanultam azt ki, a-
Mit szorgalommal sem tudtak sokan. —
Ispán uram, te oly merőn tekintesz
Reám s nem tudod, hogy csak ezen éjszakát
Lett volna szükség el nem lopni Bánk bán
Nagyúrtól, és hogy addig, míg ti itt
Vele vagytok — otthon Ottó és Melinda —

MIKHÁL, SIMON. Melinda, húgom? } (egyszerre).
BÁNK. Fattyú! megöllek! }

BIBERACH. Ezt ugyan bizony
Szolgálatomra nem reménylenêm.
Ládd, bán: királyod a kezedbe adta
Egész hatalmát; s így hogy egyikének,
Vagy másikának útjában ne légy,
El kelle ország-vizsgálásra menned.

PETUR (mérges kaczajjal emeli fel ökleit).
Gyalázat! ellágyúlhattam! — No Bánk,
Hát nem kaczagsz velem?

BÁNK (összecsapván kezeit). Pokolbeli
Irtóztatóság büntetései —
Földünkre jöttetek hát már? hiszen
Ni itt világos egészen, a mit én
Üres fejű ki nem tudtam találni? —
El, a királyhoz, — a császárhoz — a
Pápához elmegyek s hogy elpirúljon,
Lerántom e parázna bíborosról
A szép álorczáját kaczagtatón.
Oh, légy velem, hideg vér, légy velem!
Ne hagyj el állhatatosság! hogy merően
Nézvén szemök közé, becsületes
Tekintetemnél elvakúljon a

Szentségtörő. Meggyilkolom ott előtte
A bíboros gazembert; és ha a
Vesztőpiaczra hurczolnak, kiáltom:
Azért jutott hóhér kezébe Bánk, mert
Hitvese virtusát bosszúlta meg.
BIBERACH. Páh, milliom! bizony tán nem tudod,
Hogy csóka csóka társának szemét
Ki nem kaparja? mert ám mintsem oly
Nagyot bakázzon a bibor, bizonynyal
Előbb feláldoznak tíz Bánkot is.
De gyilkod is haszontalan fened:
Az útakat jól tudjuk elállani;
Vesztőhelyet se fogsz te látni, hogy
Ottan rikolthassál — az ily rikoltót
Titokba szokták ám eloltani.
BÁNK. Német! te megnyitottad a szemem!
S ily kábaságot akartam tenni? — Nem!
Szeggel szeget! hisz a *tilalmas* és
Megengedődbető ravaszkodás
Úgy állnak el, mint a *hazug* s *igaz*.
Megmenthetem talán még — nemde, oh
Szólj Biberach, lehetne még talán
Meggátlanunk? szólj, szólj!
BIBERACH (öklét összeránczolt homlokához nyomván, igen mély, de rövid gondolkozás után). Talán. — Gyerünk!
BÁNK. Ember! ha még késő nem volna — oh
Angyal! szerezd meg üdvösségemet. —
Ne menjetek széjjel mindjárt, barátim.
Hogy megtaláljalak, hahogy talán
Lehetne szükség rátok — (Mikhálhoz) Ősz, remélj
Egy nyúgodalmas éjtszakát,

MIKHÁL. Uram,
Szent isten! adj te!
MIND (morogva). Ámen. Úgy legyen.
SIMON. Szabadítsd szerette húgomat, Melindát.
BÁNK. Csak egyszer őtet a kezem közé
Vehessem, oh mikép fogom kaczagni
A gyáva herczeget; s ha húsomat
Lerágja a kerítő asszony akkor,
Még csontomon is elviszem Melindát.
Egy elhagyattatott helyen legyen
Inkább kenyéren s vizen, mintsem itt
Pompában, bíbor és a hermelin
Bemocskolásra eszközűl vetessen,
S szolgáljon egy bujának, a kinél még
Drágább s becsesb előttem a kutyám. (El.)
BIBERACH (maga eleibe dörmögve, követi).
És — jó ez is. Egyik csak nyerni fog! (El.)
PETUR (egy ideig merően nézi mindnyájokat, kik elgondolkodtak).
No — üljetek le hát — azt mondta, hogy
Maradjatok. —
MIND (székekhez ballagnak, leülnek s az asztalra békétlenűl könyökölnek. A többiek köröskörül a fal mellett lévő padokra telepednek vagy térdökre bókolnak, vagy fejöket hanyat a falnak támasztják).
Jó, jó! Maradhatunk.
MIKHÁL. Bojóth! Bojóth! — Kopácsolásokat
Lelkem menyasszonyi ágynak gondolá;
Pedig becsűletünknek egy koporsót
Szegeztek. Oh Melinda!
(Bánatosan lehajtja fejét s végre elszunyad.)
SIMON (mellé ül). Még hiszem,
Tán jóra fordúlhat minden! (Maga elébe néz.)
De hát

Ha nem? Kevély spanyol szív, hol maradsz? —
Hamar tűnő örömremény, mi vagy
Te? játszi képzete a kívánkozó
Észnek — mosolyg s — meghal —

PETUR (az ablakról egy székbe vetette magát). Jó éjtszakát!

MIND (a nélkül, hogy megmozdulnának, dörmögik). Jó éjtszakát!

PETUR (magába morog). Virad. — Nem úgy, nem úgy,
Ti földi istennők! ne gondoljátok azt,
Hogy minden irtózik hatalmas hangotoktól!
(Hirtelen visszatekint.) Hát alszotok?

MIND (lassabban). Jó éjtszakát! —

PETUR. Aludj'
Mohón kilobbant hazafiság! —
(Elragadtatva néz ki a hajnalcsillagra.)
Dicső fény-
Csillag! (Hirtelen gúnyolva.)
Lopott fény! — ej! — (Lassan.)
Jó éjtszakát!

HARMADIK FELVONÁS.

Melinda szobája.

ELSŐ JELENET.

BÁNK (az asztalnál állva kezére bókolt). Hazudsz!

MELINDA (előtte térdepel). Igen; mióta hitvesed
Megszűnt Melinda lenni, mindenik
Vétek lehetséges. Hazudni? oh!
Oh vajha angyalom lehetne az.

BÁNK. Mit térdepelsz? az Isten nincsen itt —
Állj fel! beléphet egy meráni állat,
És azt hihetné: őtet illeti. (El akar menni, de ismét visszajön.)
Hát nem cselekszed?

MELINDA (térdein elibe csúszik). Ölj meg engemet,
Bánk! ölj meg engemet —

BÁNK. S egy semmi asszonyt!

MELINDA. Oh Istenem! de én nem az vagyok.

BÁNK. Ártatlan? és az udvar nyelve e
Névvel nevezte-e becsületem?

MELINDA. Nem, azt ne mondja az udvar, mert hazud
Mindenkor — ez ne mondjon engem annak.
Ah én szerencsétlen személy vagyok! (Lerogy a földre.)

BÁNK (felemeli). Szegény szerencsétlen Melinda!

(Merően néznek egymásra.)

Mit
Akarsz? mi kell? tehát te engemet, mint

Egy Tantalust az el nem érhető
Végczél után csak hagysz kapkodni? — Sírsz?
Felelj; de szóval és ne így! hiszen
Szép könnyid elbúsíthatnák az ég
Lakosait s az angyalok magok
Szánnák kigördülésit. Elveszek, s én
Így férfi nem vagyok. (Elereszti.) Még sem hiszek. —
Ottó s Melinda, egyaránt őrültek! —

MELINDA (térdeit kulcsolja).
Bánk, Bánk! taposs meg legalább engemet!
Én bűntelen vagyok. Oh ne mondd meg ezt
Testvéreimnek: nem feleség — anya.

BÁNK (belök egy oldalajtót).
Te átkozott kis alvó, mit mosolyogsz?

MELINDA (sikoltva felugrik).
Ember, tudod te, mit mondtál fiadnak
Most? — Átkozott! — (Merően néz maga elébe.)
Atya-átok egy anyáért!

BÁNK. Mint vándor a hófúvásokban, úgy
Lelkem ingadoz határtalan
Kétség között s eszem egy nagy óczeánban
Lebeg, veszejtve minden csillagot.

MELINDA. Atya-átok egy anyáért! — Kábaság!
Ha a szegény hold férjhez adja szép
Leányait, mondjátok, hogy királyi
Lakodalma van két nyíl-lövésnyire.

BÁNK. Boldogtalan! —

MELINDA. Jó név. Pokolbeli
Tűz ége csontjaimban s a királyné
Aludni ment — álmos volt. Ébredezz!
Add vissza gyermekem, te nagy királyné! (Elsiet.)

BÁNK. Menj, menj, hová a történet viszen! — —

Ugy, úgy! aludni ment — álmos vala.
Helyes, helyes, meráni asszonyom! — Nap!
Küldd oktalan Phaétonod, hogy a
Világot össze meg össze rontván,
Pörköljön engem is pokolra le!
De istenemre, lehetetlen még is ez —
Nem! nem lehet! Tanácsot álmod e
Szív s a kimérhetetlen irgalom
Által susogja azt a jó reménység
Lelkembe: nem lehet. — Sötét remény!
(Karjait kinyújtja az ablakon, ölelve.)
Ne rontsa ezt el a világod, oh
Auróra!
Hiszen Melinda úgy se tudja, mit
Beszéle — — ég és föld! de hát ki az
Oka, hogy szegény nem tudja, mit beszél?!
És a királyné álmos volt! — Nem-é? (Megijed.) Hah!
Mely gondolat lesz agyvelőmben első
Zsengéjekor már meghatározás? — —
Épülj fel! izmosodj meg, gondolat! —
Veled épül ismét csak fel, örök lenyugtom
Felett, megéledő becsületem! (El akar.)

MÁSODIK JELENET.

IZIDÓRA (felszakaszt egy oldalajtót s dölyfösen kilép).
Kiállhatatlan! . . . Elfelejtkezél
Rólam, gyalázóm? Úgy hát zárodat
Kitörve karjaimmal, megmutassam
Hogy Bendeleiben Egenolf vére foly
Ereimben? és — nagyúr, ki adta azt a
Hatalmat, engemet hogy itt bezárj?

BÁNK (csak maga elébe néz).

Ha engemet Prometheusom csak egy
Hangyának, és az égi tüzet talán
Még abban is sajnálva, egy hideg
Szerszámnak alkotott meg volna, — úgy
Szolgálatodra tán lehetne hangom —

IZIDÓRA. Nagyúr! *királynénak barátja* a nevem.

BÁNK (elébe mutat.)

Nézd, nézd az árnyékot — hallgass, oroszlán,
Az a királyné — oh hazug! csak árnyék.

IZIDÓRA. Bán, bán! mi lelt téged? — Nagyúr, mi lelt?
Könyörületességből felelj —

BÁNK. Ki innen!

IZIDÓRA. Megengedek, mert meg vagy háborodva.

(El akar.)

BÁNK. Egy szót csak, irgalmas lélek: hiszem,
Az éjjel Ottóval még a mulatság
Után soká beszéle a királyné — ?

IZIDÓRA. És a kegyelméből csaknem kijött:
De majd Melinda megbékélteté. (Elsiet.)

BÁNK. Kígyói nyelv! — — Megbékélt; álmos is volt!
Szépen kidolgozott csalárdkodás —
Így megcsalatva egy pokolbeli
Kisértet által, a kitől levésekor
Már úgy megundorodott az alkotó,
Hogy félben hagyni dolgát kénytelen volt.

HARMADIK JELENET.

TIBORCZ (bizodalom s félelem közt besompolyog).

Bánk bán, nagyúr! jó reggelt.

BÁNK. Útonálló!

TIBORCZ. Igazán? lehet meglátni képemen?
BÁNK. Minek is becsület emberek között!
TIBORCZ. Való igaz; megőszült a fejem.
BÁNK. Miért?
TIBORCZ. Időm eljárt, jaj s panasz közt.
BÁNK. Azért teremtettem —
TIBORCZ. Köszönöm. Ma már
Nem háborogsz úgy, mint az éjtszaka.
BÁNK. Munkálkodó légy; nem panaszkodó —
TIBORCZ. Oh, Istenem! tekintenél csak egyszer
Házamba — élve látnád a panaszt
Előtted. Mért valék becsületes!
Holott gazember lévén, mostan is
Tied lehetnék.
BÁNK. Mily boldogtalan
Az, a kinek bármely bilincsei
Boldogtalan módon oldóznak el!
TIBORCZ. Oh, mint örültem, hogy *szabad levék!*
BÁNK. Mikép örültem én *bilincseimnek!*
TIBORCZ. Hiszen való, hogy jó is az; de már
Mióta a merániak —
BÁNK. Hah! — oh!
TIBORCZ. Sok pénzre van szükségök: és mivel
Mi annyit adni nem tudtunk, tehát
Sovány nyakunkra izmaelitákat
Ültettek — ez már égbe kiált.
BÁNK. Piha!
TIBORCZ. Míg tűrhetém, tűrtem becsületesen:
Most már gazember is lennék; de késő —!
Ósz fő, kiszáradt kar: hová megyek?
BÁNK. Haramia — nincs itt más kigázolás.
TIBORCZ. Ma éjtszakán először kezdtem el

Próbálni azt a mesterséget; oh
Hiszen beteg feleségem és öt éhes
Porontyaimnál szívem majd kiugrott.
De látja Isten, hogy nem értem azt.
Lenn a királyi ház előtt soká
Ólálkodék. Vígan valának abban,
És sokszor azt vettem csak észre, hogy
Nyelvem kiöltém, mintha azt akarnám
Felnyalni, a mit ott fenn ellocsoltak.
Akkor lopózkodtál be a kapun —
Hallám az őrzővel beszédedet —
Én is tehát utánad mentem és
Mivelhogy azt meg tudtam mondani:
Ki ment be oly titokba? mindenik
Azt hitte, hogy Bánk bánhoz tartozom.

BÁNK. Pih! Minden e szerint tehát hamis
S megcsal — keresse bár az ember, a
Hol akarja — legtisztábbnak mutassa
Magát: de egyben még is mocskos az.

TIBORCZ. Mért bélyegez meg a szükség vele!

BÁNK. De hogyha jól meggondolom: maga
A tiszta hívség, oh! — de, ej, mi meg-
Gondolni is való van itten? a
Hívség? Kisértet, melyről minden ember
Fecseg; de még nem látta senki is.

TIBORCZ. No, édes Istenem, ismét azt hiszem, hogy
Velem beszél —

BÁNK. Beszélj, beszélj; igen
Jól hallom én panaszod; de a magam
Panasza is beszél —

TIBORCZ. Uram teremtőm,
Még a nagyúrnak is van? — No hát

Nem vétek a szegény Tiborcznak, egy
Titkos szövetségben hitét letenni.

BÁNK. Ha! — ezt hogy elfelejthetém — Istenem!

TIBORCZ. Van más kigázolás? — vitézkedést
Ugyan ne várjanak tőlem; de hisz'
A háborúban szabad fosztani.
E gondolat legjobbnak látszatott.

BÁNK (búsan néz ki az ablakon). Magyar hazám! —

TIBORCZ. A jó meràniak
Azt háború nélkül is megteszik; mert
Hisz' a zsidók eleget fizetnek; a
Kiket tulajdonképen tán nem is
Lehetne embernyúzóknak nevezni, —
Nyúzásra bőr kivántatik, holott
Azt a merániak magok lehúzták
Már csontjainkról; így tehát ezek
A húsba kénytelenek bemetszeni —
Igaz, hogy a metéltetett sikolt; de
Hisz' arra nem szükség hallgatni, csak
Haszon lehessen. — S a nagy asszony —?

(Keserű megvetéssel lódítja el a kezét.)

BÁNK (fejét az ablakfához nyomván). Oh!

TIBORCZ. Ő czifra és márványos házakat
Építtet; és mi — csaknem megfagyunk
Kunyhónk sövényfalai közt —

BÁNK. Átkozott!

TIBORCZ. Ő csorda számra tartja gyűlevész
Szolgáit! épenséggel mintha minden
Hajszála egy őrzőt kivánna; sok
Meráni, olykor azt hinné az ember,
Hogy tán akasztani viszik, úgy körül
Van véve a léhűtőktől, s mi egy

Rossz csószt alig tudunk heten fogadni.
Ő tánczmulatságokat ád szüntelen,
Úgy, mintha mindég vagy lakodalma vagy
Keresztelője volna: és nekünk
Szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
Utczán elónkbe bukkanik, mivelhogy
A tartozás mindjárt eszünkbe jut.
A jó meréniak legszebb lovon
Ficzánkolódnak, — tegnap egy kesej,
Ma szürke, holnap egy fakó: — nekünk
Feleség- s porontyainkat kell befogni,
Ha veszni éhen nem kivánkozunk.
Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
Úgy, mintha mindenik tagocska bennök
Egy-egy gyomorral volna áldva: nékünk
Kéményeinkről elpusztúlnak a
Gólyák, mivel magunk emésztjük el
A hulladékot is. Szép földeinkből
Vadászni berkeket csinálnak, a
Hová nekünk belépni sem szabad;
S ha egy beteg feleség vagy egy szegény
Himlős gyerek megkívánván, lesújtunk
Egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek;
És a ki száz meg százezert rabol,
Birája lészen annak, a kit a
Szükség garast rabolni kényszerített.

BÁNK. Hogy úgy van!

TIBORCZ. Ők monostort, templomot
Építenek, hol úgy sípolnak, úgy
Megzengenek, hogy a zarándokok
Tánczolni kénytelenek a sáros útczán;
Nekünk pedig nincs egy jó köntösünk,

Melyben magát az ember egy becses
Védszent előtt mutathatná meg a
Templomban.

BÁNK. Oh, buzogj vér! csak buzogj!

TIBORCZ. Hahogy panaszkodni akarunk, előbb
Meg kell tanulnunk írni; mert az ily
Szegény paraszt az úr elébe nem
Mehet be többé — úgy rendelte Béla
Király, s merániak hasznát veszik.
Hisz összekarmolázná a szegénynek
Patkója a szép síma padlatot!
S ha tán utolsó fillérünkre egy
Törvénytudó felírja a panaszt:
Ki írja fel keserves könnyeinket,
Hogy jó királyunk megláthassa azt. — —

BÁNK. Te Isten!

TIBORCZ. El kellene pirúlniok,
Midőn ezüst-aranynyal vart övek
Verődnek a lábszáraikra, mert
Véres verejtékünk gyümölcse az.
Lelkemre mondom, egy halotti fátyolt
Kötnének inkább a hasokra — leg-
Alább csak úgy külsőkép is mutatnák
A gyászt azon szegény nyomorúltakért,
Kiket kiállhatatlan sajtolásaikkal
A sírba döntenek —

BÁNK. Tűrj békeséggel —

TIBORCZ. Tűrj békeséggel, ezt papolta az
Apáturunk is sokszor: boldogok
A békeségesek, mert Isten fiainak
Hívatnak — úgy de tömve volt magának
A gyomra. Istenem! mi haszna? ha

Szorongat a szegénység: a pokolt
Nem féljük — a menyország sem jön oly
Szép szinben a szemünk elébe.

BÁNK. Kirontjuk a korlátokat, — lezúzzuk
A jó barátot, ellenséget; és
Aztán ha czélra értünk, sírni kell csak:
Szánom keserveiteket, emberek!

TIBORCZ (nevetve).
Te szánsz, nagyúr? oh a magyar se gondol
Már oly sokat velünk, ha a zsebe
Tele van — hisz' a természet a szegényt
Maga arra szánta, hogy *szülessen, éljen,*
Dolgozzon, ébezzen, sanyarogjon és —
Meghaljon. Úgy van, úgy! ismerni kell
Az élhetetlenek sorsát, minek-
Előtte megtudhassuk szánni is.

BÁNK (haraggal tekint reá, de szeme Tiborcz homlokán levő sebhelyen akad fel).

TIBORCZ (észreveszi s kevés hajával igyekszik eltakarni).
Huszonhat esztendő előtt vala ez
Még gyenge ifjoncz voltál — Jáderánál
Egy rossz velenczei akart tégedet s
Atyádat — Ej, hisz' az régen vala!

BÁNK. (Tiborcz homlokát, megölelvén, melléhez szorítja, majd egy erszényt nyom a markába).
Engem s atyámat — menj, menj, menj, Tiborcz.

TIBORCZ. Szép pénz: de adhatsz-é hát mindenik
Szűkölködőnek? visszaadja-e
Ez a halottakért hullt könnyeket?
Ha mást nem adhatsz, úgy annál, kinek
Adsz, még szegényebb vagy. Vigyázz, hogy egy

Zsivány, tömött erszényeiddel együtt,
Ne lopja el nagylelküségedet.
BÁNK (méltósággal). Tiborcz! Tiborcz! kivel beszélsz?
TIBORCZ (térdre rogyik). Uram
Isten! hisz' azt akarom, hogy *veszszek el.*
Én nem vagyok gonosztevő — azért nem
Bátorkodom magamat elölni, mert az
Isten haragjától félek.
BÁNK. Tiborcz!
Menj, menj; keresd fel asszonyomat, s ha meg-
Találtad, úgy jőj s várakozz reám.
Haza megytek — ott megmondhatod, hogy *él*
Még Bánk!
TIBORCZ. Igen — kedves szomszédok! *él*
Még Bánk, atyánk — fogom kiáltani. (Sírva elmegy.)
BÁNK. *Atya?* — úgy — ez is még hátra van —
(Megáll a belökött ajtónál.)
Hah! fel,
Fel puha ágyadból gyermek, nehogy
Megvesztegessen udvarunk szele. (Bemegy.)

NEGYEDIK JELENET.

BIBERACH (jön). Bán! asszonyod magán kívül futott el.
(Az oldalszobába besiető Bánk után néz; azután egész maga alkalmatosságával le akar ülni, de a visszajövő Bánk tekintete visszatartóztatja.)
BÁNK (az álmos kis Somával jön vissza).
Ne sírj, ne sírj, gyermek; hisz' egyszer akkor
Ébredni kell. (Vezetvén kifelé.) Menj tigrisek, fene-
Vadak közé, szelidíts hiénát,
S ha mindened feláldozván nekik,
Hálaadással megnyalják kezed —

Öleld, szorítsd melledhez és kiáltsd
Örömmel: oh még is találtam *embert!*
BIBERACH. Bán! őrülést mutat tekinteted!
BÁNK. Tudom, tudom; de hallom is közel-
Létét eszem lerontása hír-
Kürtjének, és azért kivánom azt
Használni addig, míg egészen el nem
Veszejtem. (El a fiával.)
BIBERACH. És magam maradjak itt!
(Utána néz, azután járdogál.)
De nem hiszem biz' én, a gyáva herczeg
Hogy boldogúlt. — *Gyanú kinozza Bánkot.* (Leül.)
Egy sincsen a sok emberi indulat
Közt, melynek oly kevésbe kerűljön a
Képzelt lehetség általöltözése
Az igazra, mint a szerelemféltésnek.
(Maga elébe nézvén, egymásra tett lábait lógatja.)
Bíz' úgy.

ÖTÖDIK JELENET.

OTTÓ. (lihegve fut be).
Jó, hogy talállak — oh de mért hogy itten
Talállak? itten, Biberach?
BIBERACH (felemelkedik). Igen.
Oly sárga a herczeg? hogy jött ide?
OTTÓ. Tudom-é hogy? — és te Biberach is itt?
BIBERACH. Igen. Te reszketsz, jó uram! mi baj?
OTTÓ. Segíts, segíts!
BIBERACH. Hogy-hogy?
OTTÓ. Néném kerestet.
BIBERACH. Az semmi sem.
OTTÓ. De hátha mégis —

BIBERACH. Úgy
Hát menj el. —
OTTÓ. Ő kerestet; érted ezt?
BIBERACH. Értem.
OTTÓ. Melinda ott van. Bánk is itthon.
BIBERACH. Láttam.
OTTÓ. Melinda — reszketek.
BIBERACH. Soha
Bizony —
OTTÓ. Nem a nagyúrtól — nem az egész
Országtól; én csak rettentő királyi
Nénémtől irtózok; mért hogy gyanút
Ne tenne, Myska bán által kerestet.
Elmenjek-é? hová menjek?
BIBERACH. Csak *a mely*
Hely legközelb van hozzá : ott nem is
Keresnek. — Édes herczegem, de hát
Mért félsz? talán vétettél ellene?
OTTÓ. Te kérded azt, tanácsadó? te?
BIBERACH. És
Volt annyi lelked azt követni, herczeg?
OTTÓ. Csúfolsz, csavargó?
BIBERACH (szepegve). Megesett a dolog?
OTTÓ (elfogódva szegezi a földre szemeit).
BIBERACH. Hallgatsz? — no — élj szerencsésen.
OTTÓ. Hová?
BIBERACH. Elég nagy a világ.
OTTÓ. Engemet akarsz
Elhagyni? — rémítőn fogok fizetni
Gazemberes tanácsodért.
BIBERACH. No még
E volna szép! — Én szabad ember vagyok.

OTTÓ. Reszkess!

BIBERACH. Miért nem? gondolod, hogy a
Felháborított tengert meg fogod
Állítni, hogyha egyszer egy habocskát
(magát érti)
Vessződdel el tudsz széjjel ütni?... mit? —
No, nézd ezen kevés hajat.
(Maga hajából igen keveset morzsol ujjai közé).
Nem is
Méltó azon kis fáradságra, melylyel
Ki lehetne rántani — ha most ennyivel meg
Tudnám szerencséd váltani, hidd el, azt
Nem tartanám méltónak e csekély erőre.
(A legnagyobb hidegséggel).
Még gyermekekhez nem bocsájtkozék le,
Mióta csak megszüntem hinni azt,
Hogy a tanítómnak vesszőitől
Reszketne minden ember. Jobban ismersz,
Jó herczegem, mintsem hogy azt reméld,
Egy Biberachot egy mesés manó is
El fogja tán mindjárt rémíteni.
Első bejöttöm a világra megölt
Már egy anyát s bús tékozló atyám
Gyűlölni kezdett — én is rajta kezdtem
Gyűlölni minden embert. Néha jól
Megöklözém. Egyszer végre feladott.
Bűnöm bocsánatjáért, ölni, a
Szent földre kellett volna mennem; és
Az atyám megitta volna addig otthon
Minden vagyonkámat. Nem mentem. Akkor
Bedugtak egy klastromba, hogy pedig
Még életemben szentté lenni kedvem

Nem volt, kiszöktem a falak közül.
Minden vagyon nélkül, köszönhetem,
Hogy ott tanúltam; s így az emberi
Vakságból éltem; — elég az ostoba! —
Ritter, paraszt, szegény, úr, herczegek
Lettek barátjaimmá, és csak egyszer
Forrt szinte a torkomra. Nem kivánom
Hogy többet úgy legyen. (Menni akar.)

OTTÓ (elállí szeme szája). De oly hideg
Vérrel?

BIBERACH. Miért nem? Én beüthetem hűs
Vérrel Luczim nyakába kardomat,
Hát tégedet miért ne tudjalak
Hűs vérrel itten hagyni? — Hogyha úgy áll
Előttem egy valaki, mint férfiú,
Biz' úgy ijedni meg tudok magam
Is — most nem.

OTTÓ. A nyúgalmamat tekintsd
És adj tanácsot e zavarban, kérlek.

BIBERACH. Hahogy te is szavadnak embere
Lettél s beteljesítted volna szép
Igéretid — legengedelmesebb
Lett volna Biberach. A sok jutalmat
Özönnel igérted, mely egykor a
Vénségemen segítsen: és — nem úgy lett.
Tudván, hogy a hasonló embetek
Kények szerint várják meg a tanácsot,
Kétféleképen adtam még is azt.
És rajtad állt abban választani.
Most hát sziszegj azon gödörben, a
Melyet magad véstél magadnak. Azt
Csak meg fogod nekem bocsátani,

Hogy érted én is abba esni nem
Kivánkozok?

OTTÓ. S valóban oly gödörben
Lennék? Tanácsolj, Biberachom! Oh
Ha vallomásomat kivánod — ím
Megesmerem, hogy vigyázatlan
Voltam; de nem, sőt oktalan.

BIBERACH. Mi, mi?
Még oktalan? — Ti földi istenek,
Soha oktalan nem tesztek semmit is;
Az égi isten adja nektek az
Ő csalhatatlan bölcseség-malasztját;
Kérdezd s megesküszik reá akár-
Mely embered. — Te mindenféle földi
S mennybéli bölcseségek összesége!
Így hát hogyan lehetsz te oktalan?

OTTÓ. Ember! csak egy szó még, vagy egy nyomot
Tovább, s fejed lábadnál fog heverni.
Bolondokat lelhetsz; de engem a
Szerencse itt uraddá tett —

BIBERACH (kissé megdöbben). S miért
Tartóztatod tehát intésedet, hogy
Végére járjon életemnek? Úgy,
Úgy! ölni tudtok, jó urak: bezzeg
Ha életet tudnátok adni, akkor
Érdemlenétek meg az uralkodást.
Még eddig egy kevésre becsűltelek,
De most idétlen rémítésedért
Megvetlek. Utálnám magam, ha abban
A hiedelemben hagyhatnálak el,
Hogy testi lelki híved voltam: — engem
Csak a haszon kötött hozzád —

OTTÓ. Vitéz!

BIBERACH. Ne félj, uram; hiszen nem esz meg a
Nagyúr — való, hogy éktelen dühös
Lett, a midőn a dolgot felfedeztem —

OTTÓ (kardot ránt). Még ezt is? ördög! —

BIBERACH (mosolyogva kardmarkolatjára teszi kezét).

OTTÓ (gyengülve ereszti le kardját. Biberach megy. Ottó segítségért akar kiáltani). Hej!

BIBERACH. Ne szólj — uram!

(hidegen visszatér.)

Én elmegyek. Te megfogathatol;
De jól tudod, hogy én egyedül tudom:
Ki volt Fülöp királynak gyilkolója! — —

(Megy.)

OTTÓ (elhanyatlik).
Várj, Biberach — ne menj! várj! várj!

BIBERACH (elballagva). Soha!

OTTÓ (rimánkodva siet a hátra se néző után). Várj! várj!

(midőn utólérte, ledöfi)

Pokolba veled, aláváló! —
A holt Fülöp nem fog reám kiáltni. (Elsiet.)

BIBERACH (visszafordulván, kardot rántott Ottóra; de elgyengülve botlik azon keresztül a földre).
Pih! ez gyalázat. — Átkozott! halálos
Ágyad felett kétségbeesésedet
Kaczagja árnyékom. — Gyilkos! segítség! —

HATODIK JELENET.

MYSKA BÁN (jön többekkel).
Rejtsd el magad, herczeg, kér a királyné.
Hol van? szavát hallottam. — Hej! mi ez?

BIBERACH. Ottó döfött le — hátul — oh segíts —
Gyógyíts — azért nagy dolgokat fogok,
Bán, felfedezni, melyek a királynét
S hazádat illetik.

MYSKA. Hazámat? — oh
Hozzátok őtet frissen hát utánam!

(Felemelik Biberachot, ki a kezők közé hanyatlik.)

NEGYEDIK FELVONÁS.

A királyné szobája.

ELSŐ JELENET.

GERTRUDIS (az asztalánál ül mély gondolatban. Az udvorniknak — ki az asztal megett áll s egyik kezében egy már megolvasott levelet tart, a másikban pedig egy világtörténet könyvét, kinyitva — a levelet kivevén kezéből, feláll, megnézi s ismét visszaveti az asztalra).

Csak szúnyogok — csak szőnyeget nekik. —
Elég!

UDVORNIK (beteszi a könyvet és néz a királynéra).

GERTRUDIS. De hol van Ottó? — Törnek ő-
Rá; mert öcsém. (Az udvornikhoz).
Már elmehetsz.

UDVORNIK (leteszi a könyvet az asztalra s meghajtván magát, elmegy).

GERTRUDIS (az ablakhoz menvén, kinéz). Napest! —

Az asztalhoz megy, felvevén a könyvet, végig pergeti ujjain s ismét leveti.)

Hogy nem lehet Solon s Lycurgus — asszony!
Immár ki háborgat megint?

MÁSODIK JELENET.

IZIDÓRA (jövén, távol meghajtja magát). Kegyelmes
Nagyasszonyom — —

GERTRUDIS. Leány! szerencse, hogy
Te vagy — megint büntetnem kellene.
(Kezét nyújtja.)

IZIDÓRA (megcsókolja azt).
Köszönöm. Igaz, hogy rendelésedet
Tudtam, mivel bé nem bocsájtatik
Még maga Melinda is. De egy kegyelmet
Jövék kikérni —

GERTRUDIS. Szólj.

IZIDÓRA. Bocsáss hazámba.

GERTRUDIS. Izidóra!

IZIDÓRA. Én ez országodba úgy
Jöttem be egykor, mint egy asszonyi
Szép érdemünkkel büszke leány, de az
Ma meggyaláztatott; azért tehát
E büszkeségem megmaradt darabját
Engedd hazámba visszavinni még!

GERTRUDIS. Ha hazudsz leány —

IZIDÓRA (letérdepel). Nem, istenemre, nem!
Nem!

GERTRUDIS. Szólj!

IZIDÓRA. Szerettem Ottót —

GERTRUDIS. Mit beszélsz —
A herczeget?

IZIDÓRA. Nem. Ottót a vitézt; de a
Vitéz bemocskolá magát s azért
A büszke német lány a bíborost
Is megveté.

GERTRUDIS. Leány, az én öcsémet?

IZIDÓRA. Azt.

GERTRUDIS. Állj fel!

IZIDÓRA (megtesz). Oly igen szerethetém

Még akkor is, hogy megcsalt engemet:
De már ma félénk gyilkossá leve.

GERTRUDIS. Az én öcsém félénk gyilkos leve?!

IZIDORA. Szemérmemet meggyőzve, mindenütt
Nyomába voltam estve óta. — Hogy
Téged, nagyasszonyom, Melinda mellett
Az álom elfogván feküdni mentél —
Előmbe jött lihegve Biberach;
S midőn lefektedet megtudta, kért,
Hogy menjek el Melindához, mivel
Italt adott mind kettőtöknek Ottó.

GERTRUDIS. Hah!

IZIDÓRA. Én futottam; nem hozzád, mivel
Ez altató volt csak — futottam Ottó
Herczeghez és Melindához hamar. —
Rendetlenül láttam kifutni onnét
A herczeget. Szemmel tartván, alig
Értem Melinda ajtajához, amidőn
Egy durva lábdobogás riaszta fel.

GERTRUDIS. No —

IZIDÓRA. Vállamat ragadta egy erős
Kéz — bélökött Melinda ajtaján,
S előttem állott Bánk bán

GERTRUDIS (megmerevedik, végre halkkal mondja).
A nagyúr?!

IZIDÓRA. Melinda felsikoltva elhanyatlott —
Én fagyva álltam, mint egy útazó
Az égnek első dördülésekor.
Mindent kivallottam: melyért bezárt egy
Oldalszobába, — szabadulásomért
Ott várakoztam hasztalan. Segítség
Után akartam az ablakon kiáltni

Már ; s ím kaczajt hallottam fel. Szemem
Világa elveszett. — Hajnalban egy
Idegen szobában — rajtam a kaczaj !
Iszonyú erőt érzettem karjaimban
És felszakasztám Bánknak ajtaját.
GERTRUDIS. Bánk itthon —
IZIDÓRA. Oh királyné ! ez gyalázat !
Ereszsz házámba : hiszen ez itt marad.
GERTRUDIS. Ottó !
IZIDÓRA. Kevés időre alattomosan
Megölte ritter Biberachot —
GERTRUDIS. Ezt is ?
Ottó ! —
IZIDÓRA. Szerencsétlenségembe' kezdem
Ismerni udvarod — milyen mohón
Kap a gyalázaton, hogy gúnyolódjon !
GERTRUDIS. Ottó ! Merània !
IZIDÓRA. Midőn elvivé
Leányod a követség — engemet
Itten hagyattál —
GERTRUDIS. Berthold nemzete !
IZIDÓRA. Jó Bertha, légy leányom anyja, mint
Én anyja leszek a tiednek ! — azt
Mondád te akkor jó anyámnak. — Oh
Kegyes nagyasszonyom ! házámba vágy
A szívem és az ott vagyon, hol a
Holtteste nyugszik annak, a kinek
Az életem s lelkem felébredését
Köszönöm.
GERTRUDIS. Dicső kinézésim !
IZIDÓRA. Nagyasszony !
Hidd el, királyi udvarodra nem

Vagyok én teremtve. Itt nekem hideg,
Lármás, világos minden, oly nagyon —
GERTRUDIS. Izidóra!
IZIDÓRA. A magányosságnak édes
Ölében voltam én nevelve, ott
Tanúltam ismerni egy jobb világot. Ottó!
GERTRUDIS. Átok reád, fiú, ki örök mocsok
Közé keverted a hazádat!
IZIDÓRA. Ott
Fogok talán én megnyugodni; vagy
Könnyezni, elfelejteni.
GERTRUDIS. Izidóra!
Jőjj máskor el. —
IZIDÓRA. Remélhetek?
GERTRUDIS (kezét nyújtja, a nélkül, hogy elfordítaná egy helyről szemeit.)
IZIDÓRA. Királyné!
GERTRUDIS (széjjel néz s valamin nagyon látszik gondolkozni).
Az egy halál —
IZIDÓRA (mohón megcsókolja a kezét). Minden keserveinket
Elűzi és a sírban a sebek
Is mind begyógyúlnak. — Mosolygj, remény! (El.)

HARMADIK JELENET.

UDVORNIK (jön). Nagyasszonyom —
GERTRDDIS (egy futó pillantással). Jőjjön Melinda.
UDVORNIK. De —
GERTRUDIS (elmerülve). Uralkodás! *parancsolás!* — minő
Más már csak ennek még a hangja is,
Mint *engedelmeskedni* — hát minő
Ez még *valóságában?* — Egy Magyar-

Országba'! majd Polyák — Podólia,
Aztán Velencze, a kevély Velencze —
Európa harmadába (Szédülni láttatik.) Gyenge lélek,
Szédülsz? — pirúlj! ha egyszer annyira
Segítne Endre fegyvere, semmivel
Se lenne szédítőbb, mint mostan ez. (Elevenebben.)
Törvényt kiszabni, és úgy lennni e felett,
Miképen a nap sok világokon! Csak ez
Is elfelejtetheti velünk rövid
Éltünknek álmatlan sok éjtszakáit.
(Az udvornikhoz.)
Hah! még is itt?

UDVORNIK. Mikhál bán jönne be
Erővel is —

GERTRUDIS. Melinda.

UDVORNIK. Jól vagyon. (El.)

GERTRUDIS. Saját eszünket s akaratunkat a
Legostobább köntösben is annyira
Szentté teremteni, hogy azt egy egész
Ország imádja; önmagunknak az
Lehetni, a minek *szeretjük*; és
Másnak *parancsolhatni*, *lennie*
Az, a minek *kell lenni* — átkozott! mitől
Foszthatsz meg. Ottó, még tán engemet!

NEGYEDIK JELENET.

MELINDA (hirtelen bejön, megáll, merően néz).
Ez a magyar királyné?

GERTRUDIS. Kérdezed?

MELINDA. Ugy, úgy, ez a kevély királyi asszony!

GERTRUDIS. Eszelős!

MELINDA. Hiszed, hogy reszketek?
GERTRUDIS. Mi kell?
MELINDA. Mi? kérdezed? Nem, nem! lehetetlen az!
GERTRUDIS. Micsoda?
MELINDA. Hogy álmos a — rabló!
GERTRUDIS. Esze-
Veszett! megengedek. —
MELINDA. Késő az immár!
Add vissza egy anyának gyermekét —
Add vissza testvérnek testvéreit —
Add vissza férjét e tökéletesen
Megrontatott beteg lelkemnek is.
GERTRUDIS. Szánlak.
MELINDA. Köszönöm, hogyha elhihetném.
Nincs, a ki szánjon — nincs, nincs, nincs. — Midőn
Kifutottam a sárkány elébe, még
Bánkom se jött utánam — szegény!
Azt vélte tán, hogy nála nélkül is
Elmenni tudnék lakodalomba. — Oh jaj!

(Fejét kezei közé szorítja.)

GERTRUDIS (megijedve néz rá).
Hah! istenem — Melinda!
MELINDA. Csak ne lennél
Az, a mi vagy: megátkoználak. Oh
Ti a szegény Melinda jó nevével
Ma egy egész familiát töröltetek
Az üdvözülhetők sorából el.
Átkozza férjem azt az esküvést,
Mely engemet hitvesévé teve —
Átkozza a szerette gyermeket,
Mert a bojóthi Melinda szülte azt —
GERTRUDIS (csenget). Udvornik! A nagyúr! —

UDVORNIK (bámul). Itthon?
GERTRUDIS. Siess.
UDVORNIK (el).
GERTRUDIS (szelíden). El kell az udvarunk' hagynod, Me-
MELINDA. El, el? helyes? [linda.
GERTRUDIS. De minden lárma nélkül.
MELINDA. Semmit se félj, hogy pompásan hagyom
El! — Gazdagon jövék abba; és
Koldúsi módra költözök ki abból —
GERTRUDIS. Szegény Melinda!
MELINDA. És — te tudsz így szólani?
GERTRUDIS (kezét nyújtja a csókolásra).
MELINDA (nem fogadja el). El ezzel a szennyes kézzel.
GERTRUDIS. Melinda!
MELINDA. Nem csókolom — nem is csókolhatom
Azon kezet, mely útat nyithatott
Lelkem kirablására. Úgyde hát
Ki állhat a pestisnek ellene,
Hogy el ne terjedjen?
GERTRUDIS. Te oktalan!
Tudod, hol és kivel beszélsz?
MELINDA. Veled,
Koronák bemocskolója! a ki meg-
Loptad királyi férjedet — kitépted
Kezéből a jobbágyi szíveket —
Árúba tetted a törvényt — nyomád a
Nyomorúltakat — mártirrá tetted az
Erkölcsöt és (sírva fakad) testvéri indulatból
Egy szennytelen nyoszolyának eltörése
Végett, királyházban bordélyt nyitottál.
GERTRUDIS (az oldalajtón kikiált).
Hah! asszonyok!

MIKHÁL (szava kivül). Melinda!
MELINDA (térdre esik). Istenem!...
Ne hagyd bejönni őtet — csak ne most —
Ne hagyd királyné! (Eleibe mászik.) Mind csak kérdezé
Oda kinn, *miért sírok*, s fehér hajával
Törölte könnyeit, hogy nem tudá
Meg tőlem azt. Ha benned emberi
Érzés vagyon, ne öld meg őtet ön
Gyalázatoddal! (háborodva) mondd, hogy a menyegző
Két nyillövésnyi — az Bánk és Melinda.
GERTRUDIS (a bejövő asszonyokhoz — méltósággal, de mégis valamennyire szánakozva).
Vigyétek e szegény tébúltat el!
MELINDA. Mindenható, ments meg kerűletétől
Minden tapasztalatlan szíveket! (Mennek.)

ÖTÖDIK JELENET.

MIKHÁL BÁN (betör — néhány Udvornikok visszatartják).
Gyilkoljatok meg, hogyha sírva kell az
Ajtó előtt itt az igazságnak el-
Aludni, a míg bébocsájtatik.
Meg kell ezennel tudnom, hogy mi lelt
Melinda —
MELINDA. Félre! Félre! ereszszetek!
(Kiszalad. Az asszonyok követik.)
MIKHÁL. Hurczoljatok hát sírba engem is! (El akar menni.)
GERTRUDIS. Maradj! (int az Udvornikoknak, kik eltávoznak.)
Hová ragadott indúlatod?
MIKHÁL. Mi lelte húgomot? miért szalad
Előlem el — mint atyját úgy szeret,
És mégis elfut —

GERTRUDIS. Nem tudod miért! (Szünet.)
Tehát miért kéredzkedél be hozzám!
MIKHÁL. Ni, szinte elfelejtém — Istenem!
A húgom, és — ez —
GERTRUDIS. Ez? mi, ez?
MIKHÁL. Követség —
GERTRUDIS. Micsoda követség?
MIKHÁL. Oh, jaj, jaj! az eszem
Mint éjtszakáim, felzavarva van
A környűlállások boldogtalan
Örvényin. (Hirtelen.) Óráim kiszabva vannak!
Csak egy szavadba fog kerűlni és az
Irtóztatón megindult Sors golyóbisa
Más jobb nyomon fog hengeredni el. —
Tekintsd magad — tekintsd országodat —
GERTRUDIS. Miért?
MIKHÁL. Hogy azt még kérdezed! — Kezem
Reszketve tészem össze.
GERTRUDIS. Talán
Miattam? — én nem reszketek.
MIKHÁL. De én
Országodért: te reszkess életedért.
GERTRUDIS. Mit? életemért? Tán nem vagyok királyné?
MIKHÁL. Légy hát azoknak anyja is, kik engem
Hozzád bocsájtottak —
GERTRUDIS. Kik?
MIKHÁL (megütközik). Kik? — kik a
Hazaszabadító névvel bélyegezték
Meg magokat.
GERTRUDIS. Undokság!
MIKHÁL. Úgy hittem ez
Előtt csak egy órával én is ezt: de

Kik már azóta elérték volna a
Czélt, várakoznak kérésemre.

GERTRUDIS. Pártos!

MIKHÁL. Az nem vagyok; mert itt nem állanék.
Oh, töltsd be kérésöket, és egyről egyig
A lábaidnál láthatod.

GERTRUDIS. Mi kérést?

MIKHÁL (letérdepel). Nézd — így fogok beszélni. Nem va-
Magyar, tehát nem is gondolhatod, [gyok
Hogy részrehajlás vagy haszon beszél
Belőlem: oh ad vissza híveidnek
Azt, a mit elraboltál —

GERTRUDIS. Balgatag!

MIKHÁL. A nyúgodalmat, békességet és
Az életen való gyönyörködést —
A volt vagyont, a testi lelki meg-
Elégedést, fazékok mellől a
Fát, ételökből a húst és ágyokból a
Szalmát —

GERTRUDIS. Hah!

MIKHÁL. Mert biz ezt raboltad el,
S od'adtad a saját hazádbeli
Udvornikidnak.

GERTRUDIS (felkapja a levelet — erősen megnézvén Mikhált — ismét visszaveti. Csendesebben.)
Állj fel és beszélj,
Mint ember emberhez.

MIKHÁL (feláll). De jobban is
Megmondhatom: Te ok nélkül bocsátád
El hivataljaikból a magyar
Alattvalóidat s tiéidet tevéd
Helyükbe — és lerontatád az ősi

Szép várakat s od'adtad a tulajdon
Felekzetednek.
GERTRUDIS (szünet után fél utálattal). Oh, nem ismered
Te a magyart még!
MIKHÁL. Sőt igen: sem a meg-
Bántást, sem a jótéteményt soha
El nem felejti a magyar — de főkép
Felekzetednek.
GERTRUDIS (fellobban). Ősz ember, kik a
Békételenkedők?
MIKHÁL. Meg akarsz ijeszteni —
Pedig tekintesz ősz hajszálaimra.
GERTRUDIS. S ha arra én tekinteni nem fogok? —
MIKHÁL (megdöbben). Ugy — elbeszélem, mért őszült meg
Itt van az elöljáró beszéd — [így:
(Áradó könnyeit törölgeti.)
No már
Jó éjtszakát szívem vég nyúgodalma! —
Nem hinni látszol s tántoríthatatlan
Megállni, mint minden kevély eszű.
GERTRUDIS. Úgy?
MIKHÁL. Ez lopá el tőlünk mindenünket.
Nem volt utolsó a bojóthi faj
Spanyol házámban és pajzsunkon a
Taréjos egyfejű sast ismeré
Régtől sok ellenség. Már férfiak
Valánk öcsémmel, a midőn anyánknak
Születtetett ez a Melinda. Szép
Volt, mint az Erkölcs. Akkor szült nekem
Is egy fiat feleségem. — Oh ti szép
Napok! ti édes éjtszakák! — Ehol
Jövének egyszer a Mohádik, és

A maurusok hatalma a spanyol
Földön megint egészen eltenyészett.
Minden csak azt kiáltá; «a Mohádík! — —
Nem messze vannak a Mohádik!» — Én
Szunnyadtam és — de hátha csak mese?
Mondá az én nehezen hivő öcsém.
Így egyszer egy boldogtalan éjtszaka
Elvette mindenünket — nemzetünket —
Barátainkat — ős Bojóthot és (elfojtódik)
Egyetlenegy fiamat, reményemet,
Lelkemnek egy gyönyörűségét, virágzó
Ifjú korában. Boldogok szűlőink,
Kik már előre elköltöztek! — A
Hajam kitépve, futottam a halál
Elől, mivel Simon megölt fiamnak a
Testével oldalam mellett futott.
Nem akarta eltemetni; mert soha
Sem hitte, hogy meghalt: de ah! midőn
Melinda elfáradván, jajgatott
A test felett — midőn erőtlenül
Én ott feküdtem és ő gödröt ásott —

GERTRUDIS. Ember! ledőlsz — erősödj!

MIKHÁL. Majd — igen.

(Tenyerével mázolgatván legörgő könnyeit.)

Fájdalma meghaladta a saját
Fájdalmamat — kezével véste a
Sírt, mintha csak maga akart volna abba
Belé feküdni. Így találá ott
Bennünket egy magyar, ki Elmerik
Királynak a spanyol Constantiát
Vivő követségéhez tartozott —
Kunrád, a nagyúrnak édesapja.

Alig tudák Simont felvonni onnét —
Fájdalma meghaladta a saját
Fájdalmamat! s én azt mostan neki
Háláadatlansággal —

GERTRUDIS (belevág szavába). Egyike
A pártosoknak!

MIKHÁL. Hát ki mondta azt? — —
Szegény öcsém! én voltam árulód! —

GERTRUDIS. Fedezd fel őket!

MIKHÁL. Hallgatásra tettem
Le esküvésemet.

GERTRUDIS. Hát még is egy
Az összeesküdtek közűl — ?

MIKHÁL. Fiam
Sírjára esküszöm, hogy nem vagyok.
De ők mohón kivántak bánni a
Dologgal és — Melinda volt eszemben —
Kértem, hogy addig csak halasztanák,
Míg nem beszéllenék veled: hanem
Meg kelle esküdnöm, hogy egyikét
Sem árulom közűlök el —

GERTRUDIS. Oktalan!
Első hited mindég királyodé.
(Udvornik belép.) Őrizetet! — Tüstént Simon
Bán elfogattasson.

(Udvornik, beszólítván őrzőket, elsiet).

MIKHÁL. Ha megtalálják
Ezt látni —

GERTRUDIS. Lássák és irtózzanak —
Gertrudis ingadozhatatlan áll . . .
Vigyétek!

MIKHÁL. Engem? asszony!

GERTRUDIS. Esztelen!
Nem fogsz talán csak átkozódni, hogy
Az éltemet kivánom őrzeni?
Öcséd kivallja majd, (gúnyolva) mivelhogy ő
Nem esküdött meg. Ah így megcsalatva
Saját teremtményemtől — a magyar
Se tette volna ezt. . . . Vigyétek!

MIKHÁL (néhányszor előre vont hajfürtjét nézvén; visszaveti). Ősz
Fejem! ily gyalázat — oh Simon! —

GERTRUDIS. Hisz' ötet
Átkozhatod —

MIKHÁL (magát rendbe szedvén). Fiamnak sírja mellett
Fájdalma meghaladta a saját
Fájdalmamat. Jó éjtszakát! te nagy
Sorsodban elvakúlt kevély eszű,
Reszkess szerencsédtől — jó éjtszakát.

(Az őrizet közt ellézeng.)

GERTRUDIS (merően néz utána).
Reszkessek a szerencsémtől? miért?
Gertrudis a *szerencsétől* legyen
Reszketni kénytelen —?

UDVORNIK (bejön). A nagyúr.

GERTRUDIS (döbög). Ne még — ! —
Jöjjön. (Udvornik el.)

GERTRUDIS. Szerencsémtől — —? (Kinéz az ablakon.)
Vitézi módra mész
Le, szép nap! Ah, — hol ily halál? Eredj,
Eredj; utól nem érlek — én csak asszony
Vagyok.

HATODIK JELENET.

BÁNK (belép morogva). Helyesen, Istenemre, az! —
Itt van Melinda, azt mondád, Tiborcz?
GERTRUDIS (remegve néz a földre). Bánk? a nagyúr?
BÁNK. Parancsolt a királynéra. —
GERTRUDIS. Én-é?
BÁNK. Igen. —
GERTRUDIS. Vagy úgy! igen.
BÁNK. Parancsolj!
GERTRUDIS. A hitvesed —
BÁNK. Miféle hitvesem!
GERTRUDIS. Nagyúr!
BÁNK. Való, hogy én házas vagyok:
De hitvesem nincsen —
GERTRUDIS (egy ideig nézi, végre elsiet).
BÁNK (kardját félig kirántva). Jó angyalod
Susogta ezt neked! — Tiborcz! Tiborcz!
TIBORCZ (ki Bánk bánnal jött és leghátúl maradván, csak egy szegletben vonja meg magát s kucsmáját gyömöri).
Uram: iszonyú ezen hideg magad-
Viselete!
BÁNK. Nagyravágyás, büszkeség,
Kecsegtetés, hízelkedés, csupán
Csak csillogó fények; s hogy mégis az
Asszonyt becsalhatják a bűn fenék
Nélkül való mocsáriba — —!
Lelkemre mondom, a nevelésnek egy
Jó magva sem marad szivökbe' meg,
Mivelhogy a növésekkor tüzelő
Indúlatoknak pestises szele
Kifújja mind. Szegény, szegény! de szánni

Méltó teremtményekl hisz ismerem
Én gyengeségteket: de hogy ily nagyon
Ki légyen a romlandóságnak az
Tétetve, nem hihettem még soha — —
Előttem, esküszöm, szentebbek is
Lesztek ti, mint egy jó fiúnak a
Szülőitől maradt ereklye. A
Lehelletem fogom mérsékleni,
Nehogy törékeny erkölcstők virágit
Lelökje. Asszony! asszony! asszony! — — És
Ők ezt tudák! ezt ők is jól tudák!
Mégis vasas marokkal körmölének a pók-
Hálóba. — Meg fogok tán nem sokára
Nektek fizetni, jó név gyilkolói!
Egész szegény nemzetségem megölt
Nevébe' kívánok majd számadást.
Oh, semmi sincsen oly gyalázatos,
Mint visszaélni az asszonyi gyengeséggel!
Az alkotónak szentségébe be-
Törés ez — és kigúnyolása, hogy
A legcsekélyebb férgecskének is
Teremte oltalom-fegyvert, csupán
Az asszonyállatról felejtkezett el.

TIBORCZ (a zuglyában térdre esik).
Uram, bocsásd meg, mert nem tudja, mit
Beszél! Tudod, hogy ájtatos vala
Mindég: ha tán asszonyt nem ismert volna, úgy
Ő angyal is lett volna földeden!

GERTRUDIS (jön) MELINDÁVAL.
Itt van.

BÁNK (elfásúlva). Melinda!

MELINDA. Kösd be a fejem,
Bánk! (felkiáltva) Gyermekem!
GERTRUDIS. Nagyúr! add vissza azt
Anyjának —
BÁNK. Anyjának?
MELINDA. Hol van Soma?
BÁNK. Biztos helyen.
MELINDA. Megölted?
GERTRUDIS. Istenem!
BÁNK (eliszonyodva). Hiénaszívet vélni egy atyában?!
(Hirtelen kimutat az ablakon.)
Látjátok azt az ősz embert?
GERTRUDIS. Hah! (Elfordul.)
MELINDA. Bátyám! —
BÁNK. Tömlöczbe vettetik.
MELINDA. Kezénél a fiam —
BÁNK. Ott, ott. Az elhanyatló nap nem ád
Oly tiszteletre méltó fényt maga
Körül, mikép ezen öreg fejér
Hajfürtjein súgárol. Oh királyné,
Tekints ki, kérlek! nézd, hogyan döczög!
Csak egy tekintetet! Így megy egy király,
Ki elvetette a királyi pálczát,
Mivelhogy azt becsébe nyomorúltnak
Találta. (Szemeit törli.) Mikhál, látod e vizet?!
GERTRUDIS (boszús elkeseredéssel). Távozzatok! —
BÁNK. Jobbágyaid vagyunk.
(Meghajtván magát elindúlnak.)
GERTRUDIS (Bánkhoz). Maradj te!
BÁNK (falhoz tántorodva). Vége! vége már neki!
Tiborcz! vezesd hát asszonyod. Soká
Nem kések én is — úgy-é, jó királyném? —

Menj, menj, Melinda, ezen becsületes
Paraszttal és ne szégyeld el magad —
Ő Jáderánál egykor igen sokat
Tett — menj csak! a nap elnyugtával az
Örvendezők is elnyúgodnak.

MELINDA (ki érzéketlenűl állván, mellén levő pántlikáját tépegeti, végre leveti a földre).

El-
Hervadnak a menyegzőben — kihalt az
Atyaátok — oh Bánk, látlak-e megint?

BÁNK (szorúlva). Megint.

MELINDA. Igen — megint! mély síromon
Túl a halál szép halvány angyala
Meg fog mutatni megint. (Gertrudishoz féleszelősködéssel.)
Nevetsz, te kis
Ártatlan? oh vesd el koszorúdat! az
Öröm csak egy pillanatnak szülöttje
S anyjával együtt meghal. Élj! az isten
Bocsássa meg, mit oly istentelen
Cselekedtetek vélem. Nem volt italtok
Méreg, de elszárítá lelkemet. — —
Bánk, jőjj hamar!

BÁNK (öleli). Köszöntsd helyettem ősi
Váram — vezessen békével szerelmem!
Siess, Tiborcz!

MELINDA (rebegve ténfereg kifelé).
Bánk, jőjj hamar! csak egy-
Két nyíllövésnyi — jőjj hamar.

TIBORCZ (elvezetvén, az égre tekint). Hamar!

HETEDIK JELENET.

GERTRUDIS (szünet után). Bánk itt maradt?
BÁNK. Igen.
GERTRUDIS. A megsértetett vagy a
Sértő?
BÁNK. Igen vagy nem, csak egyre megy.
GERTRUDIS. Adj számot —
BÁNK. Én? —
GERTRUDIS. Te mint egy éjjeli
Tolvaj jövél foglalatosságaidból
Az udvarunkba vissza. Illik ez?
BÁNK. Nem.
GERTRUDIS. Te rangodat, sőt önnen rangomat
Megmocskolád — hát ez illik-e?
BÁNK. Nem.
GERTRUDIS. Leventa! egy ártatlanságot el-
Zárván, gyalázatba kevertél — becsület-
É ez?
BÁNK. Nem. Oh az én becsületem
Melinda elbúcsúzásával el-
Búcsúza; Mikhál bánnal és fiammal
Elzáratott: ha még mi megmaradt,
Ezernyi sok szegény között hazámban
Felosztva van — minek az is?!
GERTRUDIS (méltósággal). De tűrtesd
Magad!
BÁNK. A becsületes kínoztatik.
Megostoroztatik, kipörkölik
Szemeit s midőn minden kitelhető
Csapást kiállt, akkor törik kerékbe;
És így, ha későn is, megismeri,

Hogy ugyan becsületest kell játszani,
De valóba' lenni mégis oktalanság.
Minő dicső ellenben becstelennek
A sorsa, csakhogy tudja a közönség
Jó véleményét meghódítani.
Akkoron azonban, hogy a becsület ál-
Orczája mellett büntetetlen el-
Követhet undokságokat, vakon
A hir legemberebbnek szenteli —
Fő hivatalra lép; ottan rabol
Mindent el a szegény bohóktól, a hol
Akarja; minden emberek vele
Óhajtanak egybeköttetésbe' lenni
Gazdag s hatalmas léte barátinak
Lehet javokra; sőt a mennyet is
Gyakorta úgy megnyerheti
Részére, gazdaságából kitelő
Több áldozattal, hogy sokkal becsesebb
Lesz még előtte, mint az a szegény
Becsületes, ki semmit sem tud adni.

GERTRUDIS. Istentelen, távozz'!

BÁNK (közelebb lép.) Nem. Avagy azt
Hiszed, hogy nem maradtam volna itt
Parancsolásod nélkül? meglehet — (magában).
Tán nem maradtam volna mégis itt! —
Nagyasszonyom! Melinda helyett köszönni kell!

GERTRUDIS. Jobbágy!

BÁNK. Nem úgy van, asszonyom! — Én urad
S bírád vagyok; míg a király oda
Lészen, királyod is vagyok —

GERTRUDIS (a csengetyűhöz akar nyúlni).

BÁNK (elkapja s zsebébe veti.)

GERTRUDIS. Udvor . . .
BÁNK (kardját félig kirántva). Egy
Szót! — Ülj le! — hasztalan kiáltsz te most,
Mert nem szabad bejönni senkinek
Is; úgy parancsolá Bánk bán, Magyar-
Ország királya.
GERTRUDIS. Bánk!
BÁNK. Bejártam az
Országot és mindenfelé csak az
Elbúsulást találtam. Udvarod'
Átkozza minden és hazádfiit —
Szerette jó királyunk, Endre! hogy
Fogod találni népedet? Polyák-
Országot elnyered s tán a magyart
Veszted helyette el! — Midőn ti leg-
Először, asszonyom, hazánkba jöttetek,
A békeségnek édes istene
Pannoniára monda akkoron
Egy átkot, és a romlás angyala
Mormogta rá az áment.
GERTRUDIS. Ember! azt
Mondom, ne törj túl a korlátidon!
BÁNK. Egy szájjal, egy lélekkel azt kiáltá
Minden magyar hozzám: «Ez egynehány
Keserves esztendők alatt magyar
Törvényeink magyar hazánkon úgy
Fityegnek, a miképen egy pelengér-
Oszlopra állítottan mocskos tettinek
Táblája».
GERTRUDIS. Oh hazug! miért nem úgy szól
A hír tehát?
BÁNK. A hír csak esztelen

Kongás — ha a hordó üres, leginkább
Kong; mégis — a hír a királyi szék
Fő Bëlje; ennek oltárára kész a
Magyar lerakni mindenét; való,
Hogy azt is a dicső udvornikid
Emésztik el; de hangzik is az ország
Négy része, megdicsértetésitől
A bőkezű adakozónak —

GERTRUDIS (elbámulva). Talán úgy?

BÁNK. Vak voltam én is udvarodba; de
Már látok. Egykor egy öreg paraszt
Akadt előmbe — szárazon evé
A megpenészedett kenyért. — Igaz s hív
Szolgája volt hazánknak, mondja, negyven
Esztendeig: de nyugalomra ment.
Miért? helyet kellett csinálni egy
Hazádfiának — (összecsapja kezeit) Istenem! Istenem!
Egy tiszteletre méltó ősz kezébe, negyven
Esztendeig való szolgálatért,
Száraz kenyért nyújtasz, magyar hazám? —
Tűrt a szegény. — Végtére egy követ
Hírűl hozá, hogy itt mik esnek. Ál-
Köntösbe visszajöttem és találtam — (nyögve)
Oh többet is, mintsem remélheték! (szünet)
Azt, büszke lélek, fel nem érted észszel,
Hogy gyermekem miért adám amaz
Öregnek? Asszonyom! ha útam innen
Hóhér kezébe vinne engemet? — —

GERTRUDIS (elsárgulva támaszkodik az asztalra).

BÁNK. Ugyan ne gondoskodjon egy eszes
Atya gyermekéről? —

GERTRUDIS (székébe rogyik). Bánk! mit akarsz velem?

BÁNK. Te engemet magadhoz hívatál,
Szikrát okádó vérem éktelen
Dühében. Itt előszobádba' láttam
Mikhált gyalázatán kesergeni —
Oh, egy tekintet, mely az ördögöt
Magát is arra bírta volna, hogy
Egy megszorúlt szentet segíteni
Siessen. Így — od'adtam a fiam; mert
Tudom, hogy ő előbb saját kezével
Megfojtja kedves húga gyermekét,
Mintsem hogy azt csak tőle elvegyék is.
GERTRUDIS. Itt is talán hibáztam még?
BÁNK. Neked
Csak egy szavadba kerülne, még is a hit-
Szegést előbbvalónak gondolád —
Neked csak egy kicsiny reményt vala
Szükség hazudnod — egy csekély igéret
A zendülést elnyomhatná; de az
Erőszakos rimánkodás szokatlan
Nálad. Te híveidnek a porig
Alázatosakat véled, kik úgy
Mosolyganak, mikép parancsolod:
Nem látod azt, hogy többnyire a saját
Hasznokra egy kalitkát építettek
A büszkeségeden, hízelkedéssel,
Hol elveszel.
GERTRUDIS. Ha úgy találna lenni!
BÁNK. Azt képzeléd, hogy isten vagy, mivel
Letérdepeltek hiveid, midőn
A lánczokat reád rakták. Magyar
Nem volt neked soha embered, mivel
Hallatlan Endre idejéig az még,

Hogy a teremtőjét kivéve, más előtt
Is térdre essen egy magyar.
GERTRUDIS. Ha a
Királynak a hitvese nem nyer is
Alattvalójától becsületes maga-
Viseletet — add meg azt, levente, egy
Asszony személynek!
BÁNK. A ki nem érdemes
Hogy a szerette jó királyom áldott
Szivét kezében tartja; a ki lábat
Ád a bujálkodónak, és tovább
Az áldozatra így tekint le — ő,
Holott nem érdemes, hogy a saru-
Szíjját megoldja; mert kenőcsli testét
Lelkét — —
GERTRUDIS (megsértett büszkeségének legnagyobb dühével felugrik).
Gonosz hazug! ki tette azt? —
Légy átkozott Melindáddal! legyen
Örökre átkozott az a kölyök, kit
Gyalázatomra szült Meránia!
BÁNK. Melinda jó nevét te hagytad az
Udvarnak a nyelvére tenni: légy most
Isten s hitesd el vélök, hogy Melinda
Bánk bánra érdemes; úgy letérdelek
S imádlak, én, kit ők nevetnek.
GERTRUDIS (keserűen). Úgy? —
Csak hadd nevessenek; hisz a hasonló
Történet életünknek azon szokott
És kedves ízetlenkedésihez
Tartozhat, a mely megnevettető —
Már úgy születtetünk, mint a szegény
Emberbarátink kárán tapsolók;

Hiszen ha hét az útczán hétszer el-
Esett, azon szint'annyiszor kaczagjuk
Magunkat el — (komoran néz Bánkra.) s a szánás akkoron
Jön csak, midőn látjuk, hogy egyike
Többé felállni nem tud.

BÁNK. Szörnyeteg! kész
Lennél te is kaczagni? —

GERTRUDIS (kiált). Emberek!

OTTÓ (az oldalszobából jön).
Néném! az istenért! — (megijedve)
Bánk bán!

(Visszaszalad s becsapja maga után az ajtót.)

BÁNK (hasztalan igyekezvén a bezárt ajtón utána rontani). Hah! fattyú!
Hogy e dühösség, mely a testemet
Emészti, száz ezer mértékbe fussa-
El lelkedet! hogy a kín, a maga
Egész minémüségében, csekélység
Legyen tulajdon kínaidra nézve! —
Az eteledénél undorodásba jőj
És férgesedjen az italod — gyötörjön
Éhséged annyira, hogy a sírból a
Halottakat kivánd kirágni! El-
Csúfíttatott árnyékom mindenütt
Kövessen és véresen álljon ott,
A hol lefekszel, ott a hol felébredsz!
Örökre átkozott légy, átkozott!
És átkozott a hely, melyben születtél!

GERTRUDIS (Ottó megjelenésével undorodva rogyott székébe, majd az ablakhoz szalad; végre használni akarván az alkalmatosságot, el akar sietni; de Bánk utolsó szavára, mint egy tigris, neki dühödve, tőrt kap és Bánkba akarja ütni).

Hitvány, ne bántsd házámat!

BÁNK. Én? — Kerítő!

(Megfordúlván, kitekeri kezéből a gyilkot.)

GERTRUDIS (sikoltva fut az asztalig).

BÁNK (utoléri s agyon szurdálja).

Sziszegj — sziszegj, kígyó! te itt maradtál.

GERTRUDIS (lerogy). Ah!

BÁNK (merően áll, reszketve egyenesíti ki újjait — a tőr kiesik kezéből, melynek zördülésére felijed).

Vége! volt — nincs; de ne tapsolj, hazám —
Ni! — reszket a bosszúálló —
(Kívül zörgés s több kiáltás.) Hamar!

BÁNK (negijedve néz az ablak felé ki).

Örvendj, becsületem, lemosta mocskod
A vérkeresztség — oh Melinda! — ki!
Ki! a tető mindjárt reám szakad (Elvánszorog.)

GERTRUDIS. (fel akarna emelkedni).

Meghalni — nem királyi széken — ah!

NYOLCZADIK JELENET.

MYSKA BÁN (még kívül kiált.)

Mentsd meg magad, királyné! Pártütés!
Ezt mondta a haldokló. (Bejön.) Istenem,
Késő!

GERTRUDIS. Nem érdemeltem. — Gyermekek —
Hol vannak a gyermekeim? — még ne is
Láthassam őket? — Endre — Gyermekek —

MYSKA (kezei közé szorított süvegét az ég felé emelvén).

Uram teremtőm! hallatlan Magyar-
Országban ily eset!

GERTRUDIS. Ottó! (Kívül lárma, verekedés.)

MYSKA. Zendülés!

OTTÓ (berohan). Gertrudis — oltalmazz, megölnek! Oh jaj!

(Ordítva rogy mellé, midőn meglátja.)

Gertrudis!

GERTRUDIS (elfordított ábrázatját a földhöz nyomja).

Ottó! Ottó! gyilkosom!

MYSKA. Ottó?

OTTÓ. Nem az! nem az!

MYSKA. Nagy királyné!

Így kell kimúlnod — ?

GERTRUDIS. Így — ártatlanúl . . . (Meghal.)

PETUR BÁN (kívül). Az egész nemet kiirtsátok!

MYSKA. Mit? az
Egész nemet? hol vannak a király-
Fiak? — Velem légy, istenem! segíts!
Azoknak élni kell! — megmenteni —
Meg kell, kik egykor még királyai
Lesznek fiamnak, unokáimnak is! (Elsiet.)

OTTÓ. Vígy el magaddal, Gertrud! — Biberach!
Mért nem követtelek? —

(El akar szaladni; de szembe jönnek Petur bán, Simon bán, békételenek.)

KILENCZEDIK JELENET.

PETUR. Megállj —!

OTTÓ (visszaszalad s Gertrudisra borúl). Segíts!

SIMON. Én nem megyek tovább! hol van Melinda?

PETUR (erősen fújva, néz Gertrudisra).

Elég is. Itt hever már; s a dühös
Tenger magát örömmel engedi
Egy kis gödörbe elszorítani,

Csak ottan is zúzhassa a hajókat.
(Ottót megragadván felrántja s egy békételenhez lódítja.)
Fel innen, ördög! úgy is számtalanszor
Térdeple sírva itt az emberi
Szeretet; de senki sem nyitott neki
Ajtót — keresztények valának ők,
Kik csak tanúlságúl szemlélték az
Imádtatott keresztre; látni — hogy
Ők is mikép feszegethessék az embert,
Először elrabolván mindenét.

(Kívül kürtölés, lárma.)

SIMON. Mi az?
SOLOM MESTER (kívül) Ti csillapítsátok!
OTTÓ (kiáltva). Szabadság!
PETUR. Kínokra hurczoljátok!
OTTÓ (kétségbe esve, midőn vinni akarják.)
Oh, hogy oly
Irtóztató legyen majd sorsotok
Egykor — legyen bár akkor a mikor —
Hogy a meráni csontokat siratva
A földből is kaparjátok ki s mint
Megannyi szent ereklyét légyetek
Imádni kénytelenek — s hogy minden el-
Szánt törekedéstek önvédelmetekre
Olyan siker nélkül való legyen,
Mint kinozásom után esenkedéstek
(A Bánk által elejtett tőrt felkapja s magába akarja ütni).
PETUR (elkapván tőle, kitekint).
Vágjátok össze! — — A királyi nép!
SOLOM (berohan katonákkal).
Alattomos királyi gyilkosok! (Viaskodás.)

PETUR. Hazudsz, hazudsz, istentelen gyerek!
Sohasem alattomos a magyar.

OTTÓ. Szabadság!
Gertrudis, engedj meg — hisz' elűz Magyar-
Ország! (Elszalad.)

PETUR (kivágván magát, kiált a társainak). Kövessetek!

SOLOM (dühösen utána fut, kiáltván a katonáknak). Kövessetek!

ÖTÖDIK FELVONÁS.

A királyi nagy palota, melyből hátúl a középen egy nagy bolthajtás egy másik szálára vezet, mely eleintén földig érő fekete kárpittal el van fedve.

ELSŐ JELENET.

Udvornikok, Nép, majd a *Király* több *Zászlós* urakkal, *Izidóra,* asszonyok. (Mind gyászban.)

UDVORNIK. A népet immár tartóztatni nem
Lehet a halottnézéstől. A király, azt
Mondják, hogy lováról is lefordúlt —
De sérelem nélkül mégis. Egyéb-
Iránt, barátim, a vén Myska bán
Legtöbbre ment; mert elnyeré Zalában
Zelelgeh jószágot, fiastól együtt.
Hm! mintha más szintúgy megmenteni
Nem tudta volna a királyfikat.

(Kívül lassú zúgás hallik: a király! a király! A bolthajtás kárpitjai kétfelé nyílnak, melyeket végig két udvarnikok tartanak. Látszik, miképen Gertrudis királyi pompával nagy emeleten egy koporsóban fekszik. Mellette az epekedő Izidóra a királyfiakkal. Az emelet lépcsőin körül az udvari asszonyok. A király az emeleten állván, egy ideig csendes magaalávetésével a sorsnak, összekulcsolva kezét, néz a halottra.)

UDVORNIK (lassan a többiekhez).
Szánom szegény királyunkat —

(Király meghallja. Egy nehéz sohajtással magát hidegségre erőlteti. Már lejött a lépcsőkön, midőn gyermekeit utána indúlni észreveszi. Szívrehatólag öleli egybe a hármat.)

IZIDÓRA. Csak azt
Tudnám, ki volt azon gonosztevő! Oh
Mert kész lehetnék e fájdalmaimban
Öngyilkosommá lenni! — Ah igaz,
Hogy a királyné kedves nem vala;
De ezt ugyan mégis nem érdemelte!

(Király ki azalatt gyermekeit magától elhárítván, azok Izidorához visszamentek, most elfogódva kijön előre. Néhány zászlós urak követik.)

UDVORNIK (magok közt). Sír a király.

KIRÁLY (hirtelen közikbe tekint).
Ki mondta azt? — Nem úgy van.
Csak víz — (tenyerével eltakarja).

UDVORNIK (tartózkodva közelít hozzá).
Királyom, mért takartad el?

KIRÁLY. Mert nem szabad.

UDVORNIK. Dehogy nem!

KIRÁLY. Én király
Vagyok.

UDVORNIKOK De ember is —

KIRÁLY. Érzem. — Egy királynak
Kell látni minden könnyeket: magának
Könnyezni nem szabad.

UDVORNIK. Ne kéne bár!

KIRÁLY. Ő Isten. Istenit kivánva néz
Reája minden. Éppen akkor sírhat egy
Szegény, midőn királya; s a király
Nem látja azt meg a könnyek miatt. — —
Gertrudis! így kellett találni meg!

(Székbe vánszorog s lebókol.)

MÁSODIK JELENET.

SOLOM MESTER (bejön, mélyen meghajtván magát, egy véres kardot tesz a király lábaihoz).

Engesztelődjél sorsoddal, királyom!
Elérte bosszúálló fegyvered
Karom által a gyilkost

KIRÁLY. Ifjú vitéz!

IZIDÓRA (égre vetett szemekkel).

Oh nyújts borostyánt bosszúlónk fejére!

SOLOM. Királyom azt parancsolá: siessek
Előre, mint győzdelmes érkezése hír-
Mondója. Tűzben s vérben leltem itt
Mindent. Atyám is a királyfiakkal
Futott elömbe: alig küldhettem el
Egy biztos ember által őket. Az
Apám kiáltá vissza még: «megölték
Nagyasszonyunkat, és ártatlanúl».
Tüstént rohantam fel s a gyilkos Ottó
Herczegre mondta éppen a halált.

KIRÁLY. Ottó! tehát még ő is?

SOLOM. Elfutott;
De nem tudom hová. A zenditők
Kitörtek. Én nyomokban voltam a
Legényeimmel és körűlvevék egy
Házat — meg is jutalmazám: azon
Vason Petur bán vére gőzölög.

KIRÁLY. Petur?

UDVORNIKOK (lassú zúgással viszonozzák): Petur.

SOLOM. Királynénk asztalán ezen
Levelet találtam, hogy jövék.

(Király mohón elkapja a levelet, de halkkal adja azt egyik Zászlós úrnak.)

1. ZÁSZLÓS ÚR (olvassa). «Glogoncza:
1213. Kilenczedik hava 20-án, mint Sz.-Lestár nap-
Áldás s szerencse néked, nagy királyné! [ján.
Országod alsó részei nem sokára
Inkább mutatnak egy kovácsműhelyt,
Hol vízre lesz csak szükség a tüzet
Öntözni, melyben most a kardokat
Edzik. Nagyasszonyom! vegyen Kegyelmed
Kormányozásban más szabásokat —
Itt pártütéstől félhetünk. — Igaz
Ember tanácsol —

Pontio di Cruce,
Templomvitézitek nagymestere, s
jóvoltotokból itt az illyrek között
királyi helytartótok.»

KIRÁLY. Úgy van!
ZÁSZLÓS ÚR. Mi van úgy, királyom?
KIRÁLY. Ő hibás; hiszen
Másképp nem ölte volna meg magyar.
SOLOM. Az Istenemre, a kit imádok; ősz
Atyám fejére esküszöm — magyarról
El nem hiszem, mert az előbb a világ
Láttára tenné, mint alattomosan.
KIRÁLY. Remény! remény! becsületes hazug,
Mely egy igéretet sem teljesítsz,
És végre gúnyolódva hagysz el ott,
Ahol csak egy-két könnyet tudhatunk
Hullatni éktelen kárunkon.
SOLOM. Engedj!
(Elsiet, majd bevezeti Simon bánt.)

HARMADIK JELENET.

SOLOM. Ez itt az összeesküdtek közül
Egy. — Lásd, mitévő lészsz. (Hátra áll.)
KIRÁLY. Háláadatlan.
SIMON (kard nélkül, szomorúan). De hát mégis —
KIRÁLY. Látod ott!
SIMON (megilletődve néz halottra, azután fejével int.) Igen.
KIRÁLY. Minden tökéletességgel ruházta
Fel őtet a természet — benne csak
A halhatatlanság hibáza: itt
Kétségbe lévén, azt irígyelétek.
SIMON. Mi? Uram király!
2. ZÁSZLÓS ÚR. Petur.
SIMON. Petur? esküszöm,
Hogy nem Petur bán ölte meg a királynét.
2. ZÁSZLÓS ÚR. Pártos.
SIMON. Talán az sem vagyok —
ZÁSZLÓS ÚR. Miért
Vagy elfogatva?
SIMON. Az való! de én
Csak a folyó szerint úsztam. Petur bán
Gyűlölte a királynét, s mégis, a
Midőn öreg bátyám rimánkodék,
Hogy várakozzanak csak addig, a míg
Ő a királynéval beszéllene —
Megtette még azt is Petur; de egy
Kevés időre Mikhált láttuk a
Tömlöczbe kisértetni — melyre az
Egész gyűlekzet összeháborodva
Rontott ki s megszabadítá.
KIRÁLY. S a királynét?

SIMON. Már halva leltük —
KIRÁLY. És Ottó?
SIMON. Petur bán
Halált kiálta a fejére. Ez
Ifjú vitéz betört ránk akkor és meg-
Mentette. — Majd Peturtól elszakadtam. —
Mentemben egy fedél alatt nyögést
Hallottam: éppen az volt ez, kinél
Nagyasszonyunk (mint e polgár maga
Vallá ki) hét ezer márk aranyat el-
Tett bérbe. Ottó azt erőszakosan
Ragadta tőle el; magát pediglen egy
Halált-hozott sebbel jutalmazá.
KIRÁLY. Gertrudis! — Ottó —
SIMON. Hogy Peturt veszély
Közt lenni hallám, védelmére mentem;
És e vitéz ifjú ott elfogott — —
KIRÁLY. Hálaadatlanok! ne szóljatok!
Miért akartok már megfosztani
A holtakért való bánattól is? —
Vigyétek el!

NEGYEDIK JELENET.

Mikhál bán a kis *Somával* jön.

MIKHÁL. Király — — Uram — —
KIRÁLY. Te is?
MIKHÁL. A jó nevében összerontatott
Ősz én vagyok. Hogy ezt meg kelle érnem! — —
Ha egykor ősz hajad leszen, fogod
Érezni, hogy minő keserves annak
Megmocskolása. — A Mohádik el-

Vették szerencsém, nyúgalmam, fiam —
Azt gondolám, hogy mindenem: nem én
Még nem valék szegény, Gertrudis azzá
Tett.

KIRÁLY. Mit beszélsz?

MIKHÁL. Késő vénség fehérlik
Fejemen — mocsok nem volt rajtam soha
Más, mint kiontott vére a haza
És szent igazság ellenséginek;
Most mint közönséges tolvaj vitettem
Tömlöczbe és a külső nemzetet
A nélkül is megútált nép szeméttel
Dobála. Ezt Gertrudisod tevé,
Mert nem akarám testvéremet megölni.

SIMON. Érettem ennyit —

MIKHÁL (elragadtatva). Fiamért annyit!
Simon, hogyan felejthetném el azt? (Öleli.)

KIRÁLY (magába, küszködve). Útálatos beszédek! lopjatok
Csak a szememből minden könnyeket
Ki, melyek oly édesen törlik a
Fájdalmamat szívemből el. Miért
Kell félelemnek a bánat helyére
Férkezni? meg volnék rabolva? meg? —
Oh félre, félre! a nyájas halott,
Mely fekszik oly víg ábrázattal ott,
Nem törheté ki azt a támaszot,
Melyhez királya úgy ragaszkodott. (Fenn.)
Vigyétek el! vigyétek el! hazudnak!

MIKHÁL. Igen! megyünk. — Állandóság, öcsém,
Nincs e világon. Átok fekszik a
Bojóthi Mortundorf fajon! — Minek-
Előtte mennénk: király! ne ez. (Somát elébe vezeti.)

Melinda gyermeke. Atyja adá ide;
Csak Endre az, kinek kezére bízni
Bátorkodok. (Megöleli a gyermeket). Ha az anyád kérdezi,
Hogy hol vagyon Mikhál? mondd meg, hogy ő
Simonnal elment számkivetésbe. Élj. (El akarnak.)

ÖTÖDIK JELENET.

BÁNK BÁN (egész elszánással belép).
Hová? (meglátva Somát, a király mellől elkapja.)
Szerencsétlen, mi vitt ide?
UDVORNIKOK (dümmögik). Bánk!
BÁNK. Gyermekem! szerette gyermekem!
(Körülnézi magát.)
Mi bennem ilyen bámulásra méltó?
Zavart eszem? nem. Borzadó hajam?
Király! magyarság! jól emlékezem,
Hogy atyja vétke végett egykor a
Kis Béla elvesztette két szemét —
MIKHÁL (hirtelen magához kapván Somát, mind a két kezével elébe szorítja).
Gyermek! (Mind zúgnak.)
BÁNK. Király! Gertrudisod koporsó-
Aljára vágom a hatalom jelét — (nyaklánczát odaveti)
Ott van. Vereslik is még vére rajta. (Nagy zúgás van.)
IZIDÓRA (boszút szomjúhozásának elaludt reményével a testre hanyatlik).
Oh!
KIRÁLY (elfedett ábrázattal az asztalra borúl s onnét egy nehéz sóhajtással székébe sikamlik.)
BÁNK. Vége. — 11 —
MIKHÁL. Meg van a bojóthi faj
Átkozva — eltört végistápja is!

BÁNK. Szükségtelen beszélni tetteit:
Felért az égre a sanyargatott
Nép jajgatása s el kellett neki
Akármikép is esni, hogy hazánk
Ne essen el polgári háborúban.
KIRÁLY. Polgári háborúban —
BÁNK. Zendülés
Lappanga mindenütt, s csak ő vala
A gyűlöletnek tárgya; a legelső
Magyar, ki a hazáját kedveli,
Megtette volna rajta áldozatját.
KIRÁLY. Magyar?
BÁNK. Vagy azt hiszed, hogy az engedi,
Mint egy kifestett kép, magát nehány
Szoros vonás közé szorítani?
Nagy volt az a hatalom, melyet kezembe
Tettél le. Itt dörgött markomban egy
Ország felébe mért ménkőcsomó;
S mégis kezét csókoltam volna a
Gyilkosnak, a ki véremet megölte,
Csak azért, mivelhogy gyűrűjére egy
Rangbéli czímer volt felmetszve?
KIRÁLY. Gyilkos?
BÁNK. Az. Több. Ha tízszer, harminczszor megölt,
Ha kincsemet rabolta el, ha széjjel-
Szakgatta gyermekimet, feleségemet —
Még tán megengedhettem volna; de
Ő jó nevét ölé meg nemzetemnek
Rút öcscse által s a feláldozott
Becsületet kiűzte udvarából.
KIRÁLY. Hallgass! (Magába küzködve.)
Ez a győzedelmi pompa, mely

Galícziából jöttömet fogadja?
Reszketni kell Endrének hitvese
Holtteste mellett önmagyarjitól!
Gertrúdis, ennyit érdemeltem én,
Hogy győzedelmes jöttöm ünnepén
Romlásodat könnyeznem sem lehet!? — — (Nagyon.)
Vigyétek ei, míg el nem érkezik
Bírája!

BÁNK. Az te nem lehetsz, szerette
Királyom! Árpád és Bor vére közt
Folyó dologban bíró csak Magyar-
Ország lehet. Jobban be van neved
Mocskolva, mint az enyém. (Kimutat az ablakon.)
Nézd azt amott!
Hurczoltatik Petur bán és egész
Háznépe lófarkon. S azt kurjogatják,
Hogy: éljen a király!

KIRÁLY (az ablakhoz akar, de véletlen Solomon akadnak meg szemei).

SOLOM. Uram király!
Ezt, istenemre mondom, nem tevém. (Elsiet.)

BÁNK. Azok tevék ezt, a kiket te külső
Földekről országodba csődítél.
Mint pártosok feje és nagyasszonyunk
Gyilkosa úgy ölettetett le, és
Midőn alig mozogva ott hevert,
Házára törtek ismét és nevedben
A gyilkolásért e bosszút veszik:
Holott csak én öltem meg a királynét!

KIRÁLY (maga eleibe néz).
Még azt akarják, hogy kivessem itt
A kedvesért való fájdalmamat
Szivemből és egy pártoson kesergjek! —

BÁNK. Midőn te bátyád, Elmerik király
Ellen kikelvén, Kheenevárban el-
Zárattatál; jut-é eszedbe még,
Mit szenvedett ő érted? és ezen
Egész az őrülésig téged kedvelő
Ember hideg gyanúból veszti el
Irtóztatólag éltét s házanépét:
Pedig én, csak én öltem meg a királynét!
SOLOM (visszajön). Késő! kiszenvedett már — gyermekit
Kérdezte. Egy átkot nyögött ki még
Nagyasszonyunkra és az alattomos
Gyilkosra; téged áldott csak, királyom,
És a hazát — nem hallá többet egy
Szavunkat is — lelkét kiadta ott.
KIRÁLY. Tépjétek el csak mind mellőlem azt,
A melyhez a sors édesen ragaszt —
Tépjétek! én is embernek születtem.
BÁNK. Petur engem átkozott alattomos
Gyilkosnak —
MIKHÁL. És a nagyasszonyt.
SIMON (magába felsóhajtva). Petur! —
KIRÁLY. Nincs senki a jelenvaló leventák
Közűl, ki e szennyet nagyasszonyán
Nem undorodna hagyni? ... senki sincs?
MIND (gondolkodva szegzik le szemeiket).
BÁNK. Petur engem átkozott alattomos
Gyilkosnak — ámde őt is átkozá!
KIRÁLY. Nincs senki a jelenvaló leventák
Közűl, midőn Árpád s Bor vére közt
Folyó dologban bíró csak Magyar-
Ország lehet? hiszen úgy szerettelek
Titeket szűnetlen, mint szintén magam.

Minden javam tinektek engedém,
Királyi székem koldússá tevém —
Azt hittem: a jobbágynak csak legyen;
Úgy addig a király se lesz szegény!
Szegény, szegény király! be megcsalatkozál.

(Könnyes szemekkel elfordúl.)

IZIDÓRA (sírva fakad s kitakarja Gertrudist.)
Nézzétek e halottnak arczulatját:
Hol itten egy hamis vonás? hol itten
A gyáva lelkiismeret nyoma?
Ezen szelíd arczával hagyja el
Az összebékült ellenségeket
A békítő vitéz — ezen mosolygó
Vidám ajakkal vál egy zarándok
A jóltevőitől s ezen vonással
Megy vissza egy eltévelyedettnek a
Vezére kedves kunyhójába — s egy
Se volna?

KIRÁLY (magában). Nincs, egy sincs. Jobban remeg
Előtte minden, mint előttem. — Endre!
Te gyenge Endre! (Egy kardot kap.) Magyarok! Második
Endrét tehát lássátok vívni meg-
Holt hitvesének jónevére. (Bánkhoz.) Állj ki!

BÁNK. Királyom! én veled nem harczolok!
Szent vagy te én előttem — Istenem
S hazám után a legszentebb.

(Kardját leoldván, elébe teszi.)

Megölhetsz.

SOLOM (tisztelettel előlép). Tehát velem.

KIRÁLY. Fiam!

IZIDÓRA. Segítsd vitézedet,
Elköltözött! —

BÁNK (merően nézi). Kedves fiú, miért
Akarod fejed bezúzni egy gonosz
Asszony miatt? Szánd e tüzet hazánknak.
Kétségbe kéne esnem, hogyha egy
Meráni asszonyért hasítanék
Ilyen nemes szívet ketté. Eredj! —
SOLOM. «Ártatlan» ezt nyögé utolszor az
Elhúnyt szerencsétlen, hallotta ezt ősz
Atyám — az ő szavára megvivok.
Gyerünk!
BÁNK. Gyerünk, szegény buzgólkodó! (Kiindúlnak.)
MYSKA BÁN (sietve jön). Fiam, hová?
SOLOM. Megvívni a nagyúrral
Nagyasszonyunk haláláért.
MYSKA. Megállj!
Az orozva-gyilkoló hát ő?
BÁNK. Orozva?!
MYSKA. Igen; mivelhogy a nagyasszonyunk
Ártatlan.
KIRÁLY. Az?!
MYSKA. Semmit sem is tudott
Ottónak ízetlenkedésiről.
Meghittje Biberach, ki a saját
Házamban holt meg, azt vallotta. Ő
Hörgése közt tevé az újjait
Keresztre és lelkét kiadta e
Végszóval: «esküszöm, hogy a királyné
Ártatlan!» — Ő mindent tudott — bizony
Mindent tudott! az ördög is igazat
Mondana halála óráján, bizonynyal.
SOLOM. Úgy hát átkozott legyen, ki a nemes

Kardot bemártja egy alattomos
Gyilkosnak a vérébe — (Félre veti.)

KIRÁLY. Oh igaz!
Ártatlan ő! ártatlan áldozat! —
Mindent bocsáss meg, vérző szív, csak ezt
Ne hagyd magadtól elrabolni.

ZÁSZLÓS ÚR. Őrzők!
Vigyétek el fiával együvé!

MIKHÁL. Fiát is? ezt bocsájtni nem fogom,
Király! király! ne hagyd el e szegény
Árvát: vagy a minő igaz, hogy isten
Van, mintsem ő az ősi szokásnak áldozatja
Legyen — hüvelykemet nyomom feje
Lágyába inkább —

KIRÁLY. Nem — nem áldozott
Le szenynyel a nap szent koronám felett.
Ártatlan ő! Király! férj és atya!

MIKHÁL. Légy atyja hát e gyermeknek, király! —
Magyarok! velem jön számkivetésbe és
Ocsémmel, e szegény kicsi — mindenét
Itt hagyja nektek, csak az egy életért
Rimánkodik.

KIRÁLY. Nem a tiéd —

MIKHÁL. Enyim,
Melinda s atyja bízta rám: nem is
Adom ki senkinek. Tűz, víz, veszély
És gyilkosok közt is karomon viszem,
És rongyokat s kenyért fogok neki
Koldúlni. Ez szegény, nem vétkezett, mint
Az atyja, — ezt fogom kiáltani —
Magyarok! nem ölte ez meg a királynét,
Nem pártütő ez mint az atyja; oh,

Engedjetek csak egy araszt helyet
Ez árva gyermeknek, hová fejét
Hajthassa — (zokog) kérlek, adakozzatok,
Ezen kicsiny mártirnak — oh!

KIRÁLY (mélyen gondolkodván, halkkal szól). Vigyétek
Csak félre egy kissé —

BÁNK (a ki mindeddig oszlop módra állott, földre szegezett szemekkel; most hirtelen felkapja kardját.)
Kit? mit?

ZÁSZLÓS ÚR. Hah! kardot
Emelt —

UDVORNIKOK. Királyi-gyilkos! el vele!

(Hirtelen messziről egy pásztori síp szomorúan hallatszik — mind közelebb közelebb. — Álmélkodás.)

BÁNK (elcsuklik a karja, reá támaszkodik a kardra, de az is végre kisikamlik alóla s a földre esik; melynek zördülésére mintegy álomból felébred).
Mikhál! Simon!

SIMON (a ki földre szegezve szemeit, csak hallgatja).
Melinda éneke.

BÁNK (fájdalommal). Melinda! — Sírján ezt fuvassam, így
Enyelge sokszor. Oh Melinda! eltűnt
A szép idő — te fúvasd síromon.

KIRÁLY. Gertrudisén!

(Mintegy magát elfelejtve, siet a holttest felé; de szemébe akad Tiborcz.)

HATODIK JELENET.

Tiborcz, ki kevéssel előbb bejött, csak a szegletbe húzza magát.

KIRÁLY. Ki vagy?

BÁNK (oda tekint). Jaj! ismered te?
Nem ismerem — nem ismerem.

TIBORCZ (csak ott marad). Tiborcz.
BÁNK. Nem igaz. Tiborcz ez nem lehet. Tiborcznak
Becsületesebb ábrázatja volt.
Hol van Melinda?
MIKHÁL és SIMON (megrémülve). Melinda?
TIBORCZ (kucsmáját rágja). Hol?
BÁNK. Hová
Tetted? ki ott az, a kit erre hoznak
Oly lassan? (Merően néz az ablakon által ki.)
Oh, hogy egy zivatar le nem
Csavarja szemfedelét képéről! Éktelen
Lakossa a pokolnak, mit gyötörsz?
TIBORCZ. Ha kénytelen —
BÁNK. Mit? úgy? — Te sírsz? no
Istennek, a míg sírnak az ördögök, [hála
Addig talán az emberiség örülhet! (Ki akar.)

(Néhány jobbágyak összekötött botokon hoznak egy betakart halottat és a szín hátulja közepén leteszik.)

BÁNK visszarezzen s a parasztokat mint ismereteseket merően nézi.
IZIDÓRA nagy várakozással egy lépcsővel lejebb jön az emeletről.
TIBORCZ tipeg-topog, nyögdécsel.
BÁNK reszkető kézzel vonván le a szemfödelet — nem hisz szemeinek és elcsukló inain erősen akar megállani.

IZIDÓRA (öröm s fájdalom közt Gertrudisra borúlni visszasiet).
Melinda!
BÁNK. Oh, felelj te mindenütt
Jelenvaló! ki tette ezt? (Lerogyik előtte.)
MIKHÁL és SIMON. Melinda!
(Oda futnak és mögötte térdre esvén, reáborulnak.)
KIRÁLY (ki azalatt visszament az asztalhoz). Ki tette ezt?
TIBORCZ. Azt kiabálták azok,
Hogy: «éljen Ottó — nénje bosszulója!»

KIRÁLY. Ottó!

TIBORCZ. «Hogy a határon várja őket
Ottó, jutalmazással.»

KIRÁLY. Mindenütt
Ottó! az, a kit én olyannyira
Szeretni kénytelen valék — kiért
Szintén alattvalóim gyűlölésit
Vontam magamra — Ottó! átkozott!
Örökre zárva lesz előtted az
Országom!

BÁNK. Oh, hogy néked is csak egy
Volt életed, te is hogy sebhető
Valál! Hol a könny, a mely ennyi kárt
Fel tudna olvasztani? Szaggassatok
Homloktokon sebeket s vért sírjatok;
Letépetett az Istennek remekje.
(Somát, ki anyja fejénél térdel, magához vonja.)
Gyermek! te is sírsz? — könnyű a te könnyed,
Mint egy határtalanságban repűlő
Porszem: te kis szegény, hiszem nem is
Tudod, mitől fosztottak meg — nem — Oh
Melinda! serkenj fel; hisz' ismeréd
Te Bánkodat — nem ezt akartam én —
Nem ezt! — siket fül — szem homályosúl —
Hasadj ki, szív — (Fejét a földhöz nyomva görgeti.)

SIMON. Melinda! nincsen a
Testvéreid számára egy nyögésed? —
Világot érő szép szemed berogy, —
Melled hideg, mint a márvány — nem éleszt
Többé fel egy jajszó is tégedet!

MIKHÁL. És mégis ez még hátra volt! Ezért
Kellett kifutni a hazánkból? ezt

Még hátra hagyták a Mohádik!?
Miért, hogy egy mennydörgés nem csapott
Belé fiam gödrébe, hisz' a keservek
Is édesebbek otthon a házában!

KIRÁLY. Szólj!

TIBORCZ. Rám parancsolt, hogy vigyem haza.
Kevés idő múlván körülvevék *Bánk*
Házát. Tüzet hánytak mindenfelé.
Nagyúr rokonjait lángok közé
Szórták — alig tudám szerette asszonyom
Testét kimenteni. Még élt akkor egy
Kissé — csak azt mondá: *Bánkomhoz,* és
Én eltökélém, hogy hozzá viszem,
Akárhol is legyen.

BÁNK (szemei előtt kapkodván). Itt — itt — itt világ.
A könnyek eltakarják azt előlem.
Nincs a teremtésben vesztes, csak én!
Nincs árva más több, csak az én gyermekem!

KIRÁLY (magába — indulatoskodik).
Nincs? — — Mostan érzi veszteségemet.
Ő boldog ember! enyhülést szerezhet;
Szabad folyáson úszhat a dühe:
Hallgatni kell nekem — király vagyok.
Fájdalminak lehetne istene;
De ember is lehet, ha tetszik: én
Isten vagyok csak lenni kénytelen;
Azonban ember lennem nem szabad. —
Ti, a kik oly halványan állotok
Körülöttem — itt, ártatlanul megölt
Szerette hitvesemnek teste mellett
Kérdez királyotok, hogy mit tegyen
Most ő — ?

IZIDÓRA. Igazságot, az árván hagyott
Királyfiak nevében.
MYSKA (halkkal). Vannak oly
Esetek, hol a kegyelem irtóztatóbb.
BÁNK. Az ég siket fájdalmaimra —
Vég semmiség az én itéletem —
Az Isten engem büntetésre nem
Tart érdemesnek; — az angyal, mely jegyezte
Botlásaimnak számát, ily következést
Húzó legelső lépésemkor el-
Rémült dicső helyén és félre fordúlt
Könnyes tekintettel törölte ki
Nevemet az élet könyvéből.
KIRÁLY. Csak egy
Szót most — múlandó egy szót; és oda
Ó visszahozhatatlanúl! Megáll
Egy szóra a teremészetnek folyása.
Atyám! halálos ágyadon nyögéd
Még gyermekid fülökbe: «Legnagyobb
Fájdalmatokban is királyi széktek
Előtt jelenjen meg tekintetem
És intsen emberi uralkodásra.»

(Nyájasan visszafordúl; de Gertrudis látásán fellobban, midőn Izidóra a lépcsőkön félig lejött, mintegy könyörög-e a királyfiakkal.)

Ottan hever meggyilkolt hitvesem,
És gyilkolója azon törvényeket
Tapodta, melyek édes tartományimat
Zöldeltetik. Buzogj te meglopattatott
Szív, árva gyermekid kiáltanak!
Serkenj fel, összerontatott Igazság;
De én elégtételt veszek. — Vigyétek.

(Merően néz maga elébe.)

TIBORCZ (csak egy lépéssel előbbre jön s térdre esik és rémülve kiált)
Uram! beteg feleségem s éhező
Öt gyermekim kínos nyögésök az
Istennek irgalmáért felmenő
Végső fohászkodásodat ki fogják
Zavarni a mennyekből, ha megölöd
Gyámoljokat.

SOLOM (szánakozva Bánkra mutat).
Nézd, uram, e csüggedést! — Király
A büntetés már ennek irgalom.

KIRÁLY (semmire sem figyelmez).
Nincs a teremtésben vesztes csak ő —
Nincs árva, úgymond, csak az ő gyermeke.
Jól értelek; kivetted a kezemből
Pálczámat; — én imádlak! — Így magam
Büntetni nem tudtam — (magában) nem mertem is —
Magyarok! előbb mintsem magyar hazánk —
Előbb esett el méltán a királyné!

IZIDÓRA (a lépcsőn hagyja a királyfiakat, s Gertrudisra borúl).
Gertrudis! a gyilkos szabad!

MIKHÁL. Szabad!

BÁNK. (alig érthetőleg).
Engedd meg illendően eltemettetnem.

SOLOM (mély tisztelettel hajtja meg magát. Mindenik azt követi s kardjaikat a király előtt lerakják).

KIRÁLY. Magyarok! igen jól ismerem — szeretnek,
Enyimek! — Hogy ily nemes szívekkel egybe
Férkezni nem tudtál, Gertrudisom!

(Fel akar sietni a holthoz; de eleibe akadván a lépcsőkön álló gyermekei, azokhoz, általölelve, letérdepel.)

———

R. H. N. fec. Franklin Társulat

Teleki László m.

SZ. TELEKI LÁSZLÓ GRÓF.

1811-ben született Pesten. 1836-ban — huszonöt éves korában — a m. t. Akadémia tiszteleti tagja lett. 1842-ben kiadta egyetlen nagy szépirodalmi munkáját, a *Kegyenczet*. 1843-tól kezdve vezérszerepet játszik a politikai társadalomban, de nem Széchenyi István, hanem Kossuth Lajos irányában. Elsőbben a főrendiházban s az erdélyi országgyűlésen, 1848-ban már a pesti nemzetgyűlésen mint Pestmegye követe. Ugyanez év őszén Magyarország képviseletében királyi jóváhagyással Párisba megy s a mi világosi katasztrófánk után ottkünn reked. Míg ott mint a magyar emigráczió tagja sokoldalú tevékenységben él, itthon a tobzódó hatalom halálra itéli.

1860-ban, a mikor itthon már a politikai tavasz szellői lengették a trikolort, ő gondtalanul utazott Drezdába, atyafiakat látogatni. Ott elfogják és gyalázatára a XIX. század szabadabb szellemének, mint ha sikkasztó, gyilkos vagy tolvaj lett volna, kiadják az osztrák kormánynak.

Konzervativ magyar államférfiak, a kik akkor kormányozták az országot, a becstelenség következményeit elhárították Teleki László fejéről, segítvén őket Európa közvéleményének felháborodása is becsületes tanácsukban. De tán az uralkodónak és áldott emlékű hitvesének, Erzsébet asszonynak az elméje is idegen volt már akkor

attól a szellemtől, a mely hazánkat az előző sötét napokban kormányozta. Teleki László gróf kegyelmet kapott oly föltétellel, hogy Ausztria és Magyarország — akkor *a birodalom* — területét el nem hagyja, összeköttetéseit Ausztria ellenségeivel megszakítja s a politikai szerepléstől egyelőre tartózkodik.

Mikor az 1860-iki országgyűlést összehívták, ő is megkapta a királyi meghívót a főrendiházba. Tudjuk, hogy közjogi kérdések megoldása, nagy politikai tusák eldöntése volt ez országgyűlés föladata. A kit oda szólítanak, azt tehetségéhez, állásához, karakteréhez mért politikai szereplésre szólítják. Nyilván azt kellett gondolnia, hogy elérkezett az *egyelőre* határideje, és nem a főrendiházba, hanem a képviselőházba ment.

Mily szándékkal ment, mely gondolatok csatáztak benne, hogy ez legyen megfontolásának eredménye; volt-e és mely befolyás, a mely ez elhatározásának megszületését elősegítette, nem tudjuk. De bizonyos, bármi előzte légyen meg elhatározását, mihelyest túl volt rajta, az események és valóság hatalma minden szándékánál erősebb volt s oly helyre állította őt, mely végzetessé lett rá nézve.

Multja, meggyőződése, gondolkozása és férfias jelleme szerint kellett választania s tehetsége parancsolta rá a vezérszerepet ott, a hova állt: Deákkal szemben, a határozati pártban.

A bécsi sajtóiroda betöltötte Európát az ő szószegésének hírével és gyalázásával. Szavát adta a császárnak, adott szaván kegyelmet vásárolt és most ime, cserben hagyja az adott szót.

Teleki László gróf 1861 tavaszán főbelőtte magát.

Ily katasztrófát nem lehet *egy* okkal megmagyarázni.

Bizonyos, hogy rendszerint elmaradoznak az előkészítő konczentrikus okok és a végzetes pillanatban már csak egy áll a meghasonlott elme előtt, óriás és ijesztő mértéket öltve, de ez csak az utolsó lökést adja az elhatározásnak vagy a kétségbeesésnek. Csak elvégzi, a mit munkatársai alaposan előkészítettek.

Az első ok mindig maga az egyéniség, a melynek jellemében rejlenek a külső okok szövetséges társai. Mentül nemesb anyagot talál a cselvető balsors, annál biztosabban dolgozik. Mert a nemes lélekre legtürhetetlenebbek a földi sors rugódozásai, méltatlanságai és szennyességei.

Hogy az európai lapokban buzgón és szemérmetlen lármával, kicsapongó gúnynyal és kárörvendezéssel folytatott rágalom az állítólagos szószegő ellen nem volt hatás nélkül végzetes elhatározására, föltehetjük egy férfiúról, a ki utálta a hazugságot és a ki soha senkivel szemben adott szavát meg nem szegte; a ki meggyőződéseért számkivetésben élt s cselekedeteinek mindenkor minden következményét kész volt elviselni.

Történt-e valami, a mi az ujságok hadjáratánál illetékesebb, komolyabb, s hogy úgy mondjuk, tisztességesebb alakban vonta kérdőre, tekintettel adott szavára, politikai szereplését: nincsen kiderítve.

Azt kell sejtenünk, hogy végzetes elhatározására nem ez a bántalom hajtotta, nem is addigi politikai szereplése, hanem egy pillantás, a melyet 1861-ben, 1849 és 1867 ez elválasztó mesgyéjén a jövőbe vetett.

A szabadságharcz érzelmei, tradicziói, reményei az ő személyéhez kapcsolódtak. Ő volt akkor a nemzet szellemi vezére. Ha ujra harczba kellene a nemzetet vinni, csak egy intés és egy alkalom kell neki. Az intés tőle füg-

gött, az alkalmat meghozhatta az idő órák, napok, hetek vagy hónapok szerint. Kezében érezte a nemzet sorsát. Fel kellett a kérdést magának tenni: hova fogja vezetni a lépteit követni kész országot. A mozgalom, mely nevével, vezérletével megindult, hol fog végződni? Ki az, a ki tőle, Deák mérsékeltebb ellenzékétől a vezérletet hova hamarabb átveszi? Bizonyára nem — Deák.

Kérdés: uj 1848—49 kell-e e viszonyok közt a nemzetnek, vagy, a miről a mérsékeltebb politikusok beszéltek — *kiegyezés?*

A feleletet mind e kérdésekre megadta a pisztolylövés, a mely egy éjszakán eldördült a Teleki-palotában és szétroncsolta egyik legnemesebb magyar hazafi agyvelejét.

Az okoskodás e lánczolatát megerősíti egy másik öngyilkosság, a mely ezt csakhamar követte: Tisza Kálmán átvette Teleki László árván maradt pártjának a vezetését és noha többségben volt, átengedte a szavazáskor a többséget Deák Ferencznek. Így választott a legközelebbi országgyűlésre az egész ország Deák zászlaja alatt, Teleki pártja örök kisebbségre jutott s a kiegyezés 1867-ben megköttetett.

Teleki László gróf öngyilkosságát nevezhetjük Kurciusz-ugrásnak. Vagy mondjuk, egy önmagával vívott csatában esett el s diadalra vitte vele a haza bölcsének az irányát. A magyar história önfeláldozó hőseinek a panteonjában a Zrinyiek mellett van az ő dicső emlékének a helye.

*

Hosszabban álltunk meg Teleki László gróf politikai pályafutása mellett, de nem azért, mert egyáltalán inkább politikus volt s a szépirodalom terére csak egy-egy ki-

rándulást tett. Nekünk itt ő mindenképen csak költő. Azért vázoltuk politikai életét, hogy elmondhassuk ezt: egy tragédiának ime a hőse volt, egynek volt az írója. És kiegészíthessük ezzel: a tragédia, melynek hőse volt, szebb, jelesebb, becsesebb, tökéletesebb, mint a minőt irni tudott. De noha tragikus pályafutását irott tragédiája nagyon is megelőzte (1842), meg kell néznünk, benne van-e ő maga abban az érdekes drámában is, a melyet irt.

Tragédiájához Liviuszból, a római történetiróból vette az erkölcsi tartalmat. Liviusz fest egy korszakot, melyben oly rothadt volt az erkölcsi világ, hogy még a jó embereknek is aljas eszközökkel kellett dolgozniok. Ez a kijelentés kapta el a képzeletét s ezt irta meg *Kegyencz* czimű drámájában Teleki László. Könyve elé két idézetet ir Liviuszból: *a)* — deinde ut magis-magisque lapsi sint, tum ire cœperint præcipites: donec ad hæc tempora, quibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus perventum est; — *b)* — abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi, perdendique omnia invexere; *a)* azután a hogy mind jobban-jobban sülyedtek, midőn rohanni kezdtek vala: végre ezekre az időkre jutottak, melyekben sem bűneinket, sem orvosságukat elviselni nem tudjuk; *b)* a temérdek kicsapongás ránk hozta azt a vágyat, hogy tobzódásban és fényűzésben keressük a magunk s mindenek romlását.

Minálunk azt a kort, a melyben Teleki László gróf szinre lépett és szerepelt, az idealizmus, az önzetlen hazafi lelkesedés korának nevezzük. Valósággal is a törvényhozás humánus irányokat követ: a kiváltságokról való lemondás, a közös teherviselés, a jobbágyság felszabadítása, a jogegyenlőség, a népképviseleti rendszer megvalósítása a rendi

alkotmány helyébe és a magánjog terén, büntetőjog terén, mindenütt szabadelvű szellem világít elül s maga Teleki a szabadelvű idealisták oly csoportjában vívja harczait, a mely korának megszerezte küzdelmeink történetében az arany-korszak díszes nevét is.

Nem azt kell-e hinnünk, hogy Liviusz könyvéből vett idézetében a saját légkörével való kiáltó ellentét kapta meg? Az ő életkörülményeinek, küzdelmeinek világnézletének, harczában használt fegyvereinek, gondolkozásának, annak az egész világnak, a melyben élt és nemes, férfias jellemének: mindennek az ellentéte az a világ, a melyet darabjában tár elejbénk.

A köz- és magánéletnek oly elvetemedettsége foglaltatik az ő tragédiájában, a mely mindent megront; megmételyezi az elmét és szívet egyaránt, kiveti sarkaiból nemcsak a tisztességes gondolkozást, hanem a józan és természetes logikát is. Az emberek szemére nézve elváltoztatja a szineket: a feketét fehérnek, a fehéret feketének nézik s valamalyes erkölcsi őrületben élnek.

A világ soha sincsen meg sem nagy erényei, sem nagy bűnei nélkül. Csakhogy egyszer a bűnök vannak a fórumon, az erények rejtőznek biztosabb buvóhelyeken. Máskor az erény jár bátran az utczákon és a bűn bujdosik, hogy kézre ne kerüljön. De mindenkor lakozik egy jótékony zsarnok az emberek szívében, a mely arra kényszeríti őket, hogy a gonosz is álruhát viseljen, ha nyiltan jár is: az erény zászlaja alatt, az erkölcscsel kendőzve, vagy az igazsággal kérkedve végezze gazságait. Azért első minisztere és fő-fő tanácsadója a — hazugság.

Ellenben sohasem lehet általános, a mit Liviusz mond, s a mit Teleki megírt drámájában, hogy a jó, az erény

járjon a gazság álorczájában. Akkor úgy tele volt a közélet és a magánélet is ragadozó farkassal, hogy a kevés bárány, a mi akadt, kénytelen volt a maga biztossága és czéljai érdekében farkasbőrbe bújni, ha emberek közé ment. Ezt jelenti Liviusz mondása. Ellenben Teleki László idejében a remény és lelkesedés, az idealizmus szárnyán röpködtek az emberek. Merő hazafias felbuzdulás és lelkes áldozatkészség volt a világ. Az aggodalom, a konzervativ hazafiság, a régihez való természetes ragaszkodás még szóhoz jutott; de az erény kultusza állt, annak az oltárán égtek az áldozati tüzek és az egymással harczban álló táborok tiszták, igazak és őszinték voltak.

Ebben az időben foglalkozik Teleki László a drámaírás gondolatával, s elsőbben is a saját korának a mozgalmai érdeklik. Kupa vezér lázadásában Szent István ellen keres magának tárgyat, hogy a kor küzdelmeit, melyeknek harczosa volt maga is, megérzékítse egy tragikus történet keretében: mert hiszen Kupa is nemzeti konzervativ politikus volt az újító Szent Istvánnal szemben, mint az ősi kiváltságért küzdők a liberális táborral szemben Teleki korában. De mintha érezte volna Teleki, hogy a művészetben az emberek életet keresnek ugyan, de nem a magokét; küzdelmet, de nem a melynek magok is katonái. Vannak idők, mikor valamely aktuális műalkotással bele lehet sikerrel szólni az élet perpatvarába. De egészben az emberek ösztönszerűen vágyódnak a művészet terén ellenkezőjére annak, a mi őket az életben foglalkoztatja. A művészetben lelki és szellemi pihenőt, égi táplálékot, megnyugvást, fölemelkedést, önzetlen szórakozást és ritkább fajta gyönyörűséget keresnek, nem pedig szövetségest mindennapi küzdelmük csatáira. Hiszen a

művészet nem állhat valamelyik párt oldalára, hogy a másikat ki ne hívja maga ellen, s profán versengés és háború tanyájává ne tegye a templomot, a melybe minden felekezet békét és lelki fölemelkedést keresni jár. Csak mikor *egy* lélek tölt el egy nagy közösséget, várost vagy nemzetet: akkor kaphatja fel a művészet szerencsével az ünnepelt eszmét vagy irányt. Máskor mindennapi élete szövetének épen a visszáját, vagy jobban mondva a fonák és viszás, küzdelmes és verejtékes élet szövetének a szinét keresi a művészetben.

Így érthető meg, hogy a franczia forradalom idején, a mikor patakokban folyt a vér és a tragédia vérbe csapzott hajjal az utczán csatangolt, a szinházakban ártatlan pásztorjátékok szentimentális, fuvolázó jeleneteiben gyönyörködött a közönség, mely nappal vért ivott és vértől részegen tört egymás életére.

Teleki elejtette Kupa küzdelmének a drámáját, a mely megmutatta volna korának, hogy a régihez, melyen túl ment az idő, makacsul ragaszkodni annyi, mint katasztrófába menni. Elejtette első tárgyát, a melyben kora küzdelmeit kivánta rajzolni s ösztönszerűen ideális korának merő ellentétéhez nyúlt, melyre nem is talált anyagot saját hazája történetében.

Mikor a forumon a lángoló lelkesedés, az érdekek feláldozásának hitvallása, önzetlen hazaszeretet, a nemes emberszeretet versengett, ő szinpadra vitte a legundokabb önzés, fajtalanság, képmutatás, embertelenség, a kicsapongó czinizmus tragédiáját.

Hőséül választja Petroniusz Maximuszt, kinek bájos és hű második feleségét megkivánja falánk császárja. Hogy el is nyerhesse, egyik bizalmasa tanácsára leül koczkázni

Petroniuszszal, a ki természetesen nyomban el is veszti minden pénzét és hegyibe a jegygyűrűjét. A császár e gyűrűvel palotájába csábítja a szép asszonyt, a ki onnan épen menekül ugyan, de Petroniusz nem hiszi el neki s pokoli tervet kohol, hogy bosszút álljon a fajtalan császáron. Vak bizalmát megnyeri azzal, hogy oda adja neki szeretőjeül ártatlan hitvesét, azontúl baltanácsokkal egyik hibából és eszeveszettségből a másikba hurczolja, s mikor minden jóravaló embert kipusztított mellőle, leszúrja s kikiáltatja magát császárrá. Ekkor pedig magához akarja emelni meggyalázott nejét, hogy ketten uralkodjanak a silány világbirodalmon. De a becsületes asszony a förtelem ama mértékét, melylyel férje elborította, nem tudván elviselni, mérget iszik és meghal. Petroniusz pedig a kétségbeesés sóhajával susogja: *Egyedül!* És mikor hallja a kiabálást: *Éljen Petroniusz Maximusz Caezár,* hozzá teszi: *Ne gunyolj, Róma!* S ezzel a kárpit legördül.

Egy irtóztató embertelen ötlet az egész tragédia, egy fiatal ember szertelen ötlete, melyet a darabnak majdnem kétharmad részén titkol a hős nemcsak a mű személyei elől. de az olvasó elől is. A személyek egész végig nem látják át czéljait, a közönség lassan jön rá, s mire megtudja, mint a kis adagban adott mérget, bevette a förtelmet s már nem ér rá megundorodni a helyzettől, a melyen keresztül hurczoltatott.

Feleki, nekünk úgy tetszik, mint lélekbuvár félreértette azt a viszonyt, a melyben az a kor, melyet festett, az emberrel van. A hanyatló római birodalom bomlásának részleteiben meg lehet látni, hogy az erkölcsi nyavalyák e tobzódásában ragyogtak fel az emberi lélek nagyságának, tisztaságának, önzetlenségének, lemondásának legcsodásabb

példái. Mentül förtelmesebb volt az élet, annál tündöklőbben világított ki belőle egy-egy nagy lélek. Igaz, nagyobb részt a kereszténység alakjai voltak ezek, a kik a barbárok által darabokra tört római birodalom vonagló tagjaiban adták a példát élve, szenvedve, halva, glóriával a fejük körül. Mintha az erény a közéletből, az intézményekből, a sokaságból kiverve, kikorbácsolva mind ilyen egyesekbe menekült volna, hogy ragyogjon az iszonyú sötétségben.

A mit Petroniusz Maximusz művel, arra erkölcsileg ép ember — pedig ő a legjobbak közül való volt — nem vállalkozhatik.

Egy megbomlott agyvelejű gonosztévő vetemedhetik arra a gondolatra, hogy megrontott nejéért állandó bosszuját azzal kezdje, hogy, a kit imád, a kinek gaz sérelmeért bosszúra indul, a fertőbe lökje, ugyanabba a fertőbe, a melyért bosszút kell állnia! Ez maga képtelenség, egy beteg agyvelő csodaszülöttje. De ezen meg sem áll Petroniusz. Még a császárja nejét is elcsábítja. Mindent megront, meggyaláz, hogy megteremtse azt a helyzetet, a melyet pokoli elmével kigondolt magának, hogy leszúrja a bábcsászárt és trónjára lépjen. Ez sem elég: a birodalmat is megfosztja dicső védelmezőjétől Aeciusztól, a katalaunumi hőstől, a ki becsületes ember és természetesen útjában áll bosszúja tervének.

Egy becsületes férj, apa és hazafi, a milyen Petroniusz volt, talál más, nemes és tragikus módot és segítőket bosszujára. Csodálatos véletlenség, hogy a másik nagy tragédia, melyet nekünk a mult század első fele termett: *Bánk bán,* ugyanezt a témát tárja elénk. A meggyalázott hitvesért állandó bosszú tragédiája ez is. És mindenikben

a hős túléli katasztrófáját. De mily óriási különbség az emberi lélek és természet ismeretében! Bánk a bosszúban is nemes, tiszta, ideális és hős marad. Petroniusz egy pillanat alatt átváltozik önönmagának ellentétévé, sőt át sem változik, de önönmaga ellentétének álorczáját veszi fel, és ez álarcz cselekedeteit hajtja végre, nem a magáéit.

Egy rendkívül éles, szellemes elme, egy fanatikusan becsületes lélek és egy erős képzelő tehetség különös munkája a *Kegyencz*. E tulajdonságaival párhuzamosan eleitől végig a kezdő, majdnem dilettans író dolgozik előttünk. A szertelenségek megragadják képzeletét és mondhatni titáni erővel birkózik a lehetetlenségekkel, a melyeknek varázsa behálózta. Hihetetlenül kemény, nehézkes, esetlen a nyelve is. Az ő számára Csokonay, Kisfaludy, Vörösmarty nem énekeltek. De gondolatai mélyek, gazdagok, képei megragadók, ellentétei villámlók, tömörsége káprázatos. Azt kell hinnem, nem volt írói tehetség oly értelemben, hogy az írás művészet. De egyik legmélyebben gondolkozó elme, egyik legtisztábban érző szív és egyik legszilárdabb jellem volt a maga korában.

Rákosi Jenő.

KEGYENCZ

Szomorujáték öt felvonásban

Irta

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ

1841

Először adták Pesten 1841. szept. 6.

— — deinde ut magis magisque lapsi sint, tum ire coeperint praecipites; donec ad haec tempora, quibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus perventum est. *Tit. Liv.*

— — — abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi, perdendique omnia invexere. *Tit. Liv.*

E kiadás a darab első kiadásának (1841) hű lenyomata; csak a római neveket (*Aetius, Valentinianus*) állitottuk benne vissza (*Aet, Valentinian* helyett), mivel a római neveknek akkor divatos rövidítései nem váltak közkeletűekké. Továbbá a *parancsár* helyett *dictatort* tettünk. Egyebekben megtartottuk a szerzőnek stílbeli különösségeit.

Mit kivántam e munkámban fösteni, mi legyen azon fő eszme, melyt az egész színműn keresztül ügyekeztem vinni: azt itt igazolás gyanánt előadni s fejtegetni fölösleges; — mert ha kitűzött czélomat nem vétettem volna egészen el, úgy az olvasó fölvilágosító jegyzetek nélkül is érteni fogna, ha pedig elvétettem, s színdarabom maga magának nem elég megfejtés, úgy — szerencsétlen teremtő én! csak silány holttetemet tudék alkotni, melynek semminemű bármi mesterségesen összeszőtt előszó sem fog soha lelket adhatni. Azért szándékomrul semmit; csupán kis időszaki megjegyzést. — Ha a jelen föstvény sem a virágzó, sem a hanyatló római világ felőli fogalmakkal meg nem egyez, arra kérem olvasóimat, legyenek, mielőtt kárhoztató itéletet mondanának ki, tekintettel arra, hogy a történet, melyt munkámnak alapjául vettem föl, oly korszakbeli, melyben keresztyénség, római s barbar szokások egybevegyültiből, egészen külön társasági rendszer s jellem született, melyt sem egészen rómainak, sem egészen keresztyénnek nem mondhatni.

SZEMÉLYEK.

III. *Valentinianus Caesar.*
Aetius, római nyugotbirodalmi patricius s fővezér.
Gaudentius, fia.
Boethius, az őrség főnöke.

Petronius Maximus	senátorok.
Avienus	
Trigetus	
Basilius	
Cajus	
Fulgentius, quæstor	

Palladius, Maximus fia, Cæsarné udvarnoka.
Heracles, eunuch.
Sidonius, ægyptusi jós.

Vigilius	Aetius párthívei.
Orestes	

Caustinus	udvaronczok.
Julianus	
Avenarius	
Marcus	

Eudoxia, Cæsarné.
Placidia, leánya.
Julia, Maximus hitvese.

Senátorok, udvaronczok, őrség, nép.

Időszak: ötödik évszázad közepe.

Hely: Róma.

ELSŐ FELVONÁS.

ELSŐ SZÍN.

(Nagy fényes terem a cæsári palotában.)

(Valentinianus Cæsar, Eudoxia, Placidia, Aetius, Gaudentius, Bœthius, Petronius Maximus, Avienus, Trigetus, Basilius, Cajus, Fulgentius, Heracles, Sidonius, Vigilius, Orestes, Caustinus, Julianus, Avenarius, Marcus s több más senátorok és udvaronczok többnyire pamlagokon hevernek: kiki bal karjára támaszkodva szomszéda háta mögött elnyujtott lábakkal, egy nagy és közönségeseknél alacsonyabb asztal körül, mely mindenféle étkekkel és italokkal sűrűen meg van rakva. Elül játszó asztalok köbökkel, körülöttök székek s pamlagok. A vendégeskedők mögött szolgák állongnak s futkosnak nagy számmal, s czifrán öltözött gyermekek tölt serlegekkel kezeikben, melyeket a megürültek helyett nyujtogatnak a vendégeknek, az egész jelenet alatt. Minden vendégnek fejét s vállait virágkoszorúk s füzérek övedzik körül, az asztal is virágokkal van fölékesítve. Az öltözet fejér. — A mint a kárpit lassan fölemelkedik, zene hallatszik, melyt hangos örömujongatások szakasztnak félbe.)

VALENTINIANUS CAESAR. Komolyan ismétlem, czimborák, e nagy napot, a catalauni babérokét, illőbben ünnepelni nem tudnám! — A patricius fia enyém leend — leányom övé.

EUDOXIA (nagy indulattal magában). Ennek is tehát meg kelle történni! Theodosius unokája alán nővel (Mindenünnen «éljen» kiáltások: Hosszú élet, dicsőség, áldás a hős patriciusnak! Attila legyőzőjének! Italia nemtőjének! Caesar nászának!)

GAUDENTIUS (ki Placidia mellett ül). Én boldog! ily isteni hölgyet! (megfogja Placidia kezét, ki egészen elhalványult.)

EUDOXIA (Placidiára tekintve). Leányom színe elváltozott! mi ez?

PLACIDIA (tört hangon). Magam sem tudom, anyám. — Futó gyöngélkedés — szenvedek —

EUDOXIA (élesen). Látom, a lakoma ártott meg. Jer kedves, jer. (Fölkél Placidiával.) Urak! jó időtöltést! (A vendégek mind csodálkozva fölkelnek.)

VIGILIUS, ORESTES S TÖBB MÁSOK. Az ünnep királynéja eltávozik!!

PLACIDIA (magában). Királynéja, vagy áldozatja!'!!

Egyszerre { GAUDENTIUS. Szép Placidia! (Könyörögve kulcsolja össze kezeit.)
AETIUS. Ennyire megszomorítasz? }

EUDOXIA. Ilyen ő mindig; kérve parancsol, s parancsolva kér — álnok!

CAESAR. Nem távozol; — csak képzelt baj.

EUDOXIA (halkan Caesarhoz). Ha eladtad leányod, legalább ne öld meg. — Nézz reá! (Fenn). Sajnálom urak — leányomnak nyugalom- s ápolásra van szüksége. — Viszontlátásig. — (El Placidiával. A társaság több beszélgető csoportokra oszlik, melyek mind csodálkozást jelentenek.)

JULIANUS (Avenariushoz). S ő is, a fürge udvarnok? —

AVENARIUS (halkan Julianushoz). Ki?

JULIANUS. Cæsarné udvarnoka, Palladius, nem láttad? oly savanyú arczczal távozott el innen, mintha borsot nyelt volna.

CAUSTINUS (Julianushoz.) Balga!

MARCUS (ki a beszélgetést hallotta, magában). Nem balga, csak szánandó!

Gaudentius (Aetiushoz halkan). Mily idegenséget mutat irántam!

Aetius (Gaudentiushoz). Semmi! hajlania kell vagy törnie — a mit választ. Csak kövesd tanácsomat; csendes, de vizsga légy, tudod-e? Hasznosb beszéltetni, mint beszélni. — Ugyelj jól minden suttogóra. (Egymástól távoznak.)

Caesar. Vendégeim! A nők eltávozta ne zavarja nagy örömünket; annál szabadabban éldelhetünk. Bor és asszony nem egyszerre valók, ezt mondta egy görög bölcs, nem tudom melyik, de jól. (Zene hallatszik.) Heverjünk le ismét. — Étel, ital, zene, kinek mi kell!

Julianus, Avenarius s több mások. Tartsa meg az ég a mi jó urunkat! (Némelyek pamlagra feküsznek, mások körülök csoportoznak, poharakat ürítve s beszélgetve. Tánczosok s tánczosnők mulattatják a társaságot.)

Caesar (félbeszakítja a zenét). Most veszem észre! néhány becses társak üdvözleteink sorából kimaradtak. Pótoljuk ki a hiányt. — Billikomokat, gyermekek! (A gyermekek serlegeket nyujtanak. Caesar fölemeli serlegét.) Éljen Petronius Maximus! kit vendégszerető, jó konyhát tartó derék embernek ösmertünk mindig! Reménylem, hosszas távolléte nem változtatta meg szokásit. — Éljen! s maradjon az, ki volt! (Hangos «éljen» — isznak. Caesar ismét fölemeli serlegét.) Avienus, Trigetus, Basilius! nektek is tiszteletül! — Igaz bölcseknek tartalak, becsemre mondom! nem azért, mivel Platót s Epicurt megemésztétek, hanem mivel kinézem belőletek, ha szinte nejeitek az ellenkezőre esküdnének is meg, hogy bort, leányt, lovat egyaránt ösmértek s becsültök. (Nevetés. «Éljenek».) Serleget ismét. (Egy gyermek serleget ád. Caesar ismét fölemeli.) Említetlen maradt azon jeles tiszte is udvaromnak, kinek köszönünk minden drága falatot; jó kedvünknek s el-

ménknek fentartója ő. Egészséget Quintus Márónak, érdemes szakácsunknak! (Nevetés, morgás.) — Hát Baka és Kiki? Mit vétett az Afrikából érkezett varázsló majompár? a bohósan eleven két békejel, hogy ne tisztelnők meg egy kortytyal! — Kedvem volna, régi divat szerint, egy billikomot ürítetni minden betűire nevüknek, megérdemlik! (Éljen! kaczagás, zúgás.)

MAXIMUS (szomszédihoz fordulva.) Ez minden fogalmat túlhalad.

AVIENUS (gúnynyal). Jó ízű furcsaság.

AETIUS (halkan Caesarhoz) Elég titkos ellenségünk van már. Nem jó volt számukat nevelni. (A zúgás néhány perczig tart.)

JULIANUS (Avenariushoz). Mily illetlen morgás! — Mindjárt eszméletre juttatom. (Fenn, poharat emelve.) Uraim! valódi dicsőség Bakának és Kikinek! ezt tőlük el nem vonhatjuk. Kitűnő tulajdonaik elősorolásával nem akarok türelmet fárasztani; csak egyre figyelmeztetek: midőn egykor dicső emlékű Cæsarnak, kedves ménit a köztársaság consulává tetszett kinevezni, nem tisztelte-e azt minden úgy, mint akármelyik elődjét? Hát kevésbbé fényes időkben élünk most? — kevésbbé hatalmas Cæsar alatt? Tanácslom, urak! adjuk meg mindenkinek, mi övé: — ezt mondja püspökünk is.

SOKFELŐL. Úgy van! úgy! Éljenek! (Köznevetés.)

FULGENTIUS. Nagy Róma! ha! ha! ha! ha! csupa nevetség!

CAESAR (Maximushoz), Petronius barátom! két esztendei távollétednek, mint látom, nagy foganatja volt. — Te oly csendes, komoly e víg lakomán — mintha — Pedig gondolom, eleget ápoltunk mind étekkel, mind dicsérettel.

HERACLES (ki néhány udvaronczczal beszélgetett, fenszóval Caesarhoz.) S hallaná csak, mit mondanak itt, még akkor hízném ám!

MAXIMUS. Én beszélgetés tárgya?

HERACLES. Te is, családod is.

CAESAR. Most jut eszembe. — Hisz te másod házasságra leptél! Hogy fér ez meg a bölcselkedéssel?

MAXIMUS. Úgy találom, fejedelmem! hogy ezt tenni volt a legjózanabb bölcselkedés.

HERACLES. Legalább jóizlettel párosult bölcselkedés. — Szebb nőt nem igen láthatni.

CAESAR. Jól el tudád rejteni, féltékeny! Két hete, hogy itt vagyok, s még egy szemmel sem láttam őt. Zár alatt tartod?

HERACLES. Ezt is bölcselkedésből; ma azonban, ha ügyelsz, láthatád vala a körszínházban. — Nem vevéd észre? a zenekartól harmadik pad, ötödik hely, egy korosabb asszony mellett.

CAESAR. Ördögöt! hát az ő volt? — Maximus, szerencséltetlek; ugyan jól megválasztád! (Gondolatokba merül. Egy szolga suttog Boethiussal, ki végre fölkél és kisiet.)

BASILIUS (Cajushoz halkan). A nők Maximusunkat mindig kedvelék. Nem csoda, ha jól választhatott. Emlékszel-e még néhány régi mondákra — róla s egy magas állásu nőrül?

CAJUS (szinte halkan). Igen, hallám. Mint mondják, egykor Cæsarnénak igen tetszett, s kevésbe múlt —

BASILIUS. Hogy Cæsar helyett nem őt tisztelte meg kezével. Na! de erről hallgatunk. — Ki tudja egyébiránt, igaz-e? (Ez alatt közzsibongás.)

BOETHIUS (hirtelen berohan levelekkel kezében). Véletlen csapás! Genserich hadai már Calabriában s Siciliában! — mind

két helyt egyszerre kötöttek ki. Syracus, Agrigent, Tarent elfoglalva! Itt a levelek Verrestől, meg Plautustól a messinai parancsnoktól. (Átadja Aetiusnak a leveleket. Meglepetést fejeznek ki minden arczok.)

SOKAN. Na! lesz már dolga a patriciusnak!

AETIUS (nyugtalansággal bontja föl s olvassa a leveleket). Sejdítém! — Marcellinus oly megfoghatlan könnyelműséggel folytatá hivatalát. A hajóhad mindenfelé szétszórva, mintha örök békére számolhatnánk; pedig több izben vetettem szemére. — Az esztelen, csak kárán tanúlhatott! (Caesar mélyen elmerűlve, föl s alá jár.)

BOETHIUS (Aetiushoz.) Ostiánál s Brundusiumban — mindenütt egy-egy csoport katonaság.

AETIUS. Igen s a megaponti s cotroni legiók is erre nyomúlnak. Hamar központosíthatjuk minden erőnket. — (A többit a közszibongás miatt nem hallani; csak látszik, hogy beszélgetésöket folytatják.)

MAXIMUS (Avienushoz halkan). Fegyvereinkben nagy bizalmam nincs. A békekötés útja is bizonytalan, nem tudom, mi helyesb? Időt kellene nyerni. — Ni, Cæsar maga is mily gondolkozóvá lőn!

AVIENUS (Maximushoz). Talán egy uj kaland tervén aggódik. — Ágyas, körszinház, lakoma — hidd el fölebb nem emelkedik.

HERACLES (Caesarhoz közelítve, halkan). Fejedelmem! a szép nő bájai, úgy veszem észre, nagy hatással voltak.

CAESAR (csodálkozva). Heracles! te bűvészi ügyességgel birsz! Előtted semmi sincs rejtve!

HERACLES. Oly nagy csoda volt ezt kitalálni? Nem kötelessége-e minden szolgának, ura arczvonásira s pillantásira figyelni, hogy kivánsága kijelentésit megelőzze?

Caesar. Most találékonyságod gyümölcsöt nem terem.

Heracles. Miért ne?

Caesar. Nem, — esztelen erőködés lehetetlenséggel küzdeni! Míg csak láttam őt, nem tudva, ki — addig, megvallom, volt reményem; gondolám: te ezermester minden lehetőben módot találsz, — talán már tudod, ki a nő s hol lakik, s ha nem, a legelső közjátéknál ismét megjelenend, s akkor czélt érünk. De így — mi cselszövény nyithatná meg nekünk Maximus lakát?

Heracles. Udvarhoz édesgetjük.

Caesar. Ha ide hozná is, féltékenysége vigyázóvá teszi őt, — mindig szemmel tartandja. (Aetius és Boethius közt halk beszélgetés).

Aetius. A frankokat semmi esetre belé nem elegyítjük! ily frigyes mindig több bajt hoz, mint hasznot — (folytatja beszédét, de nem hallani).

Heracles (néhány percznyi gondolkodás után Caesarhoz). Hát ha ennek is kitaláltam volna módját?

Caesar. Nem hinném!

Heracles. Itt kezem! — pedig ilyesekben nem szokásom vaktában igérni; kövesd tanácsom, s a szép Julia tiéd, — még ma.

Caesar. Fejedelmi leend jutalmad, ha teljesül. — De ennyit előre hinni!

Heracles. A siker igazoljon. Tüstént dolgunkhoz foghatunk. — (Körültekint.) Oszlani kezdenek; itt kell tartani, legalább Maximusnak elmenni nem szabad. Javallj játékot; nagy pénzben. — A köbzés gyöngéje. — De szükség, hogy nyerj. — Tudod néhány jó fogás, meg a köbök, melyeket számodra készítettem; — majd elhozom. Látod kezén ama gyűrűt? (Maximusra

mutat.) azt kell kezünkre kerítenünk. — Csak ügyelj intésemre, minden egyébért állok.

CAESAR. Remek ember! Bízom szavadba. Fülelj, mint előzi meg jutalmam tettedet. (Fenn a társasághoz.) Ne széledjünk még el! egy ünnepélyes nyilatkozatom van teendő.

AVIENUS (társaihoz halkan). Mi ez? Cæsar legelébb szólal föl a biralom ügyében!

TRIGETUS, MAXIMUS (magukban). Meglepő!

CAESAR. Hív szolgák érdemit jutalmazni a fejedelem legszentebb kötelessége, helyes kormányzás alapelve, melyt én is fejthajtva követek. Ily példás alattvaló ez itt! (Heraclesre mutat.) Mesés öntagadással fordítja ő évektől fogva minden ügyekezetét arra, miként napjaim mentül üdvteljesebbekké tegye. Feje csupán számomra gondolkozik s kezei mindenben kivánságom szerint munkások. Enyém ő testtel s lélekkel!

AVIENUS (szomszédihoz halkan). Nagy bajára a férjeknek s apáknak.

TRIGETUS (halkan). Igen, meg a kerítőknek nagy örömére, kiknek régtől fogva oly jó keresetük nem volt.

CAESAR. Barátok! Ő megszerezte magának egész fejedelmi kegyemet. Nincs Rómának jelesb polgára! Ennek nyilvánítására kivánom, helye, szava legyen a főtanácsban. — Atyák, beirandjátok őt a névsorba.

(A senátorok közt nagy zúgás.)

FULGENTIUS (szomszédihoz halkan). Szegény, szánandó köztársaság!!

(Aetius szólani akar, midőn Julianus, Caustinus- s Avenariustól követve, eléáll s ünnepélyes hangon megszólal.)

JULIANUS. Dicső Cæsar! nagy patricius! Látom, jövő nemzedékeknek tanuságul kivánjátok, ugyan akkor vegye

hazafiérdem jutalmát, midőn Róma leghatalmasb ellensége fölötti diadala évnapját ünnepli. — Legsikeresb serkentés ez erényre s hősi tettekre, s ezen alapítjuk mi is, közmegegyezésből eleitekbe terjesztendő kérelmünket; én s két barátom. (Caustinus- és Avenariusra mutat). A Camillusok, Appiusok, Catók, Valeriusok, Fabiusok, Scipiók vére pezseg ereinkben.

Caustinus. Igen, s Brutus, gőgös Tarquinius megbuktatója, — Sulla, a dictator —

Avenarius (félbeszakasztva az előtte szólót). Merész Marius, — istenként imádott Julius maga s több dicsőült örökösi, ha nem is törvényes, legalább mellékes úton, eldődink.

Julianus. Hazafi buzgóságunknak mi is elég jelét adtuk már; istenként tiszteljük Cæsart s téged is, hős patricius! magas helyzeted szerint. — Készek voltak mindig ökleink hatalmas döfésre a nyomorú pór ellen, ki tiszteletlenül mert rólatok szólani. S imé! más jutalmat nem várunk, mint hogy vennétek szellemünk hasznát a közelgő barbarok ellen. Oh! adjatok vezérletünk alá sergeket, melyekkel a hon oltárit védve, az ellenség vakmerő reményét semmivé tehessük! — Meglátjátok, az ivadék eldődihöz méltó leend!

Aetius. Hála égnek! közülünk többeknek még furcsálkodásra is maradt elméjük ennyi vész között! Erős, edzett lelkekre mutat ez. — Bámulatos kétséget fejeznek ki arczaitok, senátorok! nem fogtátok föl Cæsart? Úgy tehát én nálatok jobban ösmérem. Titeket mély aggodalomba merített a rögtöni gyászhír. De ő, ki tudja, miként bátor ügyekezetnek minden lehetséges, s csak annak orvosolhatlan helyzete, ki önmagát hagyja el; — ő, látjátok, közelcsüggedéstől környeztetve, csöndes vidám maradt, meg akart kevéssé kaczagtatni, hogy

ez által eszméletre jussatok. Oh ne féljetek! — nagy Theodosius unokájának emberi becsrül tiszta fogalma van; s igen jól tudja, miként lehessen jutalmazni egy Heraclest is, a biralom lealázása nélkül.

CAESAR (boszankodván). Aetius! mi ez?

AETIUS. Hiában színlesz oly remekül, Cæsar! Benned kétkedni nem tanulandok meg. — Ha ilyet hihetnék! gondolod oldalomon függne még a fegyver? S a föld legsötétebb zárdája, hol közmegfeledkezés fátyola borítna el örökre, nem bírna reám nézve több kecscsel, mint e fejedelmi csarnok itt?

HERACLES (magában). Hah! czudar! így mer sértegetni mindenkit!

AETIUS. De bocsánatot, ez talán sok szó is volt egy tréfa fölött. (Julianus- s társaihoz fordulva.) És ti is! ha! ha! ha! ha! ha! ti is ingerkedtek polgártársaitok rémületivel? Mondhatom, szép ötlet! mert valónak csakugyan nem hihetem — annyi jótékony hölgyet, színházt, lakomát oda hagyni! Miért? Egy ocsmány csatáért! Mily ledérség volna, még a gyönyörhöz sem maradni hű! Igaz ugyan, mindenkiben lappang egy kis fenevadi tulajdon! de kiben az felébredt, s a mellett oly régi római, nemes, hős vérrel bír, miért vágyódnék idegen korcs vérre? A sebésznek egy kis érvágása mindenként elégséges. Ily csillapító után, szőke hajfürtök fésülése, illatos kenőcsök, szép nő kegye, zajos éji tobzódás, nappali kényelmes nyugalom puha ágyban, ismét visszanyerik előbbi becsüket. — Látjátok, még én is tudok vidám lenni, bár elmém most komoly tárgyakkal van elfoglalva. (Az udvarnokok megszégyenülve hátra vonúlnak.)

CAESAR (Heracleshez). Ezuttal czélt nem érhetének. — Majd másszor jobb kedvében találjuk.— Ne neheztelj!

HERACLES. Megelégedésed elég jutalmam, szeretve tisztelt fejdelmem. Mi hatalmadon túlvág, azt kivánnom balgaság volna.

CAESAR. Most tervünkhöz, úgy-e?

HERACLES. Rajta tehát!

AETIUS. Holnap indulnom kell, addig még sok rendelésim vannak teendők. Cæsar! vedd legőszintébb jobbágyi tiszteletem kijelentésit. — Reménylem, örvendeztetőbb körülmények közt találkozunk. (A senatorokhoz.) Viradatkor rendkívüli tanácsot tartandok. (A vendégek széledni akarnak.)

CAESAR. Barátok, nem hagylak távozni! Holnap elég idő lesz mogorva fontolgatásra. Mi? Sicilia e mély aggodalmak tárgya? Hány Siciliát lehetne abból alkotni, mi megmaradt? Patricius! ne zavard örömünket! Én koczkázhatnám.

FULGENTIUS (magában). Valóban jól van megválasztva az idő játékra!

CAESAR. Maximus! neked csoda szerencséd, — megszeretnék veled mérkőzni.

MAXIMUS. Bocsáss meg uram — de —

CAESAR. Semmi ellenvetést! (Karjánál fogva egy játszó asztalhoz vezeti.) Ülj le! Erőszakos vagyok, nemde? — Urak! ide, vagy amoda (az asztalokra mutat), csak ne el. — (A vendégek nagyobb része az asztalok körül csoportozik.)

HERACLES (ki azelőtt kifutott volt, visszajön s Caesar asztalához siet). Mily kopott köbök! — cselédség vigyázatlansága. (Más köbökkel cseréli ki az asztalon levőket.)

AETIUS (Caesarhoz). Reménylem, minket elbocsátandsz. Én s Boethius nem sokat értünk köbzéshez, — csak rontanánk.

CAESAR (gondatlanúl). A mint tetszik.

AETIUS (Vigiliust s Orestest inti magához). Ügyelettel legyetek mindenre. Látjátok azokat? (az udvaronczokra mutat) néhányan közülök elvonták arczaikat; kis veszély ugyan, de rendszerem mindent számbavenni. Tehát, mint mondám, azokra ott, különösebben pedig emerre itt. (Heraclesre mutat. Orestes és Vigilius értőleg intenek. — Aetius Boethiustól és Gaudentiustól kísérve el.)

AVIENUS (Trigetus- és Basiliushoz). Mentsük meg mi is éjünk nyugalmát. (Társaival együtt kilopódzik az ajtón.)

(A jelenlévők négy vagy öt asztalnál játszanak: a legkisebbiknél Caesar Maximussal, másnál Julianus, Caustinus s több udvaronczok, — Sidonius és Heracles a harmadik s negyedik asztalnál. Egynéhány percznyi szünet, mely alatt köbök lökése hallatszik. Hangos zene.)

JULIANUS (Caustinus- s Avenariushoz fordulva köbzés közt). Szép kifejezésekkel illete minket!

CAUSTINUS (halkan). Tűrhetlen bánásmód!

AVENARIUS (szintúgy). S ki mer így szólni Róma legelőbbkelő nemeseivel? — ki nagyapjáig sem tudja fölvinni faját. — (Koczkát vet. Fenn.) Én nyertem.

JULIANUS (halkan). Micsoda név! ki volt apja? főrend? nem. — Római? nem. — Italiai? az sem — alacsony pór!

AVENARIUS. Igen — szittya — vend — alán vegyelék! — (A másik asztalnál ezalatt Maximus több izben vesztett.)

MAXIMUS. Rosszúl kezd folyni. (Ismét aranyokat tesz az asztalra.) No még ezt.

FULGENTIUS. (Maximushoz közeleg s fülibe halkan.) Hagyd el a játékot; nincs napod. — Ki tudja, mi a czél mindezekben.

MAXIMUS. Ne félj! a koczka változó.

FULGENTIUS (mérgesen magában). Itt minden ember vagy bolond vagy ámító. Tovább nem nézhetem! (Kifut.)

AVENARIUS (szomszédihoz halkan). Ennek változni kell! Gondoljunk valamit. (Elveti a köböt. Fenn.) Tizenkettő!

JULIANUS (fenn). Jól vetél. — (Halkan.) Egy kis összeesküvést eleink módjára. — Mit mondasz hozzá? (Vet. Fenn.) Csak tizenegy!

AVENARIUS (halkan). Helyes, Róma vár reánk! de hogyan? —

JULIANUS (vetés közben). Még módját nem tudom, elég, hogy összeesküszünk. Majd ád tanácsot a szép, a kaczér Berenice: neki ilyesekre nagy hajlandósága. — Meglátjátok, mind őrülend ennek Berenice!

VIGILIUS (a beszélgetőkhöz siet). Mindig szerelemrűl? Berenicérűl volt szó úgy-e?

CAUSTINUS (halkan társaihoz) Istenért vigyázzunk! Ezt a patricius legbizottabb emberinek ösmérem.

VIGILIUS. Na! s mirűl akartok vele tanácskozni?

JULIANUS. Új divatot szeretnénk behozni, mihez ő mennyeien ért. (Magában.) Huh! rosszúl érzem magamat! (Fenn.) Magasztalt daliák, Itália arszlánya mikor induland el Rómából?

VIGILIUS. Mint mondá, holnap.

MAXIMUS (ki ezalatt folyvást vesztett). Megfoghatatlan szerencsétlenség! 500 darab pénz — mind elkölt. Nem folytathatom.

CAESAR. Nem akarlak a viszonzás jogától megfosztani.

MAXIMUS. Megbocsáss! hitelbe nem játszani szeszélyem.

HERACLES (Maximushoz siet). Mint látom, még hitelre nincs szükséged. (Maximus kezére mutat.) Ily gyűrű sokat ér.

MAXIMUS (zavarodva). E gyűrű — úgy de attól — attól megválnom lehetlen — emlék ez —

HERACLES. Emlék? — jegygyűrű! hisz megösmérni. — Ugyan mit félted? Senki sem akar tőle megfosztani; csak zálog gyanánt teszed ki.

MAXIMUS. De mégis. (Heracles Caesarnak int.)

CAESAR. Talán a szép hitves szemrehányásit retteg-jük? Hogy képes — oly erős lélekkel! — No. bizonyosan megengesztelődik. (Megfogja Maximus kezit nevetve.) Ide vele! — Magad tudod, ez közszokás; míg játszónál ily belső értékű kincs marad, addig hitelrűl nem szólhat. (Leveszi Maximus kezéről a gyűrűt.) Mennyiben álljon? — ezer darabban, s öt lökés mind két részrűl? — Nem? (Ismét koczkázáshoz fognak.)

HERACLES (Sidoniust félrevezeti s vele suttog). Ajánlom, szedd össze minden ügyességed.

SIDONIUS. Nem lesz hiba benne! — úgy is örök frigyet kötöttünk egymással.

MAXIMUS (néhány lökés után). Már ezt is elvesztém.

CAESAR (a gyűrűt felvéve az asztalról). Enyim tehát holnapig. —

(Heracles Caesarhoz közelg, tőle a gyűrűt titkon átveszi és sebesen elsuhan.

CAESAR. Maximus! látom, nagy kedved volna gyűrűd visszanyerésére szerencsét próbálni.

MAXIMUS. Parancsolod?

CASAR. Nem, Maximus, nem. Maradjak én a győztes ez estvén. Ha! ha! Elpártolhatna tőlem a szerencse. (Szemeit Maximusra függesztve, tréfásan.) Nyugtalanságod mulattat. — Csak nem esel kétségbe?

HERACLES (berohan s Caesarhoz halkan). A nő tüstént itt lesz.

CAESAR (helyéről fölkelve). Engedj meg, Petronius, siető dolgom van. Mindjárt itt termek: addig Heracles kipótolandja helyem. (El.)

(Maximus menni készül. Heracles visszatartja, megfogja karjánál.)

HERACLES. De várd meg hát Cæsart! — Meglátod, mily időtöltő leszek én. (Nevet.) Jer vélem, jer; szép s uj történetet beszélek neked egy csalatott féltékeny férjről. (Ismét nevet. Mind ketten kimennek a jobb felőli ajtón.)

JULIANUS. Cæsar lenyugodott. Mi is menjünk mulatni máshova. (A vendégek mind elszélednek a közép ajtókon.)

MÁSODIK SZIN.

(Maximus laka.)

(Palladius lassú léptekkel jön be s egy asztal mellé ül, hol mécses pislog; de mindjárt ismét fölkél, az ablakhoz megyen s a függönyt széthúzza. Külső világ lövell bé.)

Istennek köszönet, már virad! keresztűléltem hát e végtelen éjt. (Magát gúnyolva.) Mily örvendetes! mintha ama bibor piros mosoly, a zajos nappal együtt, enyhet is igérne bajomnak. Ha úgy volna! — A kertben, mondá, terepélyes boglár fa alatt várand reám. Mit hallok majd ott? egy vigasztaló szót? Hisz ki van reánk mondva az itélet; hol ez ellen menekvés? — Fejdelmi önkény s fejdelmi gyöngeség egyesülendnek vesztünkre. Jól körülsánczolák őt: gőg, dicsvágy, hőshíri méltóság, hogy a lányka sohaja oda be ne hasson, hol keservével talán egy hangzó húrt pendítne meg. (Szünet.) S a patricius mondna le? a lányka könynyeiért, az ifjú virágos ábrándiért mondna le az, ki csak trónról s világ-uralomról tud álmodni? Mennyi lénycsoport vonaglott már lábai alatt — s e csekélység hátráltatná lépteit? Esztelen gondolat! de ki vagyok én?

MAXIMUS (sebesen jön be). Fiam! már itt? — oly hamar kialudtad az éji mámort? Im én csak most jövök. —

Nem dicséretes éjkóborlás, úgy-e? Jó, hogy nem követed apád példáját, — magam sem ajánlom. (Leül egy székre s nyújtódzik). Hál mint el vagyok fáradva.

PALLADIUS. Egyedül jösz? anyámat hol hagyád?

MAXIMUS (csodálkozva). Kit?

PALLADIUS. Nődet tehát, ha így inkább akarod; kit mást?

MAXIMUS. Fiú! téged bor vagy álom zavart meg! menj nyugonni.

PALLADIUS. Igaz, nyugtalan éber éjt töltöttem én is; de azért eszmélek.

MAXIMUS. Úgy hát én értelek balúl; nem Juliát kérdezéd?

PALLADIUS. De épen őt! mit csodálod? hisz magad küldtél utána.

MAXIMUS (álmélkodva). Mit mondasz? utána! gondold meg, Palladius! én a fejdelmi csarnokban voltam.

PALLADIUS. Jöttek emberek, kik őt nevedben hivták el; parancsodra egy kólyát is hoztak magukkal; ebben vitték őt hozzád; így beszéli a cselédség, — többet ennél nem tudok, mert késő jövék haza hosszú sétából.

MAXIMUS. Hazudsz, fiú! (Szelidebben). Bocsáss meg, de ez lehetetlen, meglátod mindjárt, ő itt van, itt volt, nem távozott. — Hej! valaki! szolgák! Julia! Julia! (Kimegyen az oldalajtón.)

PALLADIUS. Ő valóban nem küldött volna mostohámért? kiváncsi vagyok e rejtély megfejtésire.

MAXIMUS (berohan). Nincs, nincs, hült helye! — Csakugyan éjjel ment el, az otthonos nő! Mi titok lappang ebben? Hah!! egybe illettem, mi kis gondolat maradt még fejemben mint szétszaggatott oklevél darabjai el-

szórva, hogy okoskodássá váljék. (Erőtetett vigasztalással.) Meglátod, csupa csekélység leend az egész eset, nevetésre érdemes, ha megértjük; — s most (fejére üt) mi ostobák, ki nem találhatjuk! (Nagy indulattal.) Megyek — küldök érte mindenfelé — összekóborlom a várost! — míg megleljük (Az ajtóhoz fut, hol Juliával találkozik, ki halványan s akadozva lép elő.)

MAXIMUS (feszülten). Julia!

PALLADIUS. Ha tudnád, mely aggodalomban voltunk fölötted!

JULIA (szenvedélyes hangon Palladiushoz). Menj! menj! itt most nincs helyed; egyedül ezzel van még szóm. Mondom, rohanj ki e házból, míg hallgatok; mert apád ez, szavaimra megfordulhatna a fegyver oldalodon, s ez üdvös nem volna. Fuss!

PALLADIUS. Magadon kívül vagy, anyám.

JULIA (parancsoló hangon). Fuss!

PALLADIUS. Engedek, bár kínos bizonytalanságba hagynak szavaid. (El.)

JULIA. Maximus! nem lakhatol többé házadban: — fölötte czégér áll, melytől minden tisztes polgár undorodással elfordúl.

MAXIMUS. Nem értlek!

JULIA. El kell feledned, mint hívnak, megtagadnod tenmagad; mert szent kötelesség a fiui tisztelet; te pedig a dicső eldődök emlékinek mocska vagy! Nem tudod, mi van fölirva a czégérre?

MAXIMUS (nevekedő indulattal). Nem értlek!

JULIA. Aljas szavak, melyeknek kimondásuk is erkölcsöt sért, — jelentésük: fajtalanság! kerítés! Oh! nem, nem, még elmésebben aljasak! — rima hitves, kerítő férj! mi ehhez képest a bérlelt édelgés szemte-

lenül tárt laka? Petronius Maximus! bújj el a tolvaj elől — ne hogy gúnyoljon!

MAXIMUS (dühösen). Oh nem értlek! nem értlek!

JULIA. Dús Petronius Maximus! semmid sem maradt egyéb kopasz életnél, s ezt sem bírhatandod el czepelni; mert szétzúzó terükként függ rajta azon öntudat, hogy gyalázatodnak tenmagad voltál művésze. — Magad előtt is csúfság — csak egy menedéked lehet még, Petronius Maximus! s ez — (megfogja kezét kiáltva) gyilkolj meg engem s magadat!

MAXIMUS. Borzasztó talány! mit mondasz, azt érzem már. Hol — hol — hol voltál!

JULIA. Talány! s hol voltam! Valóban, vészesb a levegő ama pompás csarnokban, mint a hogy' gondoldoltam; mert nem csak kedélyt s lelkületet zavar meg, hanem még agyvelőt is. Így tehát, hogy megérts, dobra kell ütni, az utczákra kell kikiáltni, miként Maximus egy becsfeledő gyáva férj, ki nejét árúba eresztette! ki egy lelketlen zsarnok —

MAXIMUS (nejét félbeszakasztva) Honnan jösz? honnan jösz? — kinél voltál? Ezekre kérlek, erre felelj!

JULIA. Legyen tehát meg ez utósó enyelgés, mivel annyira kivánod. Képzeld csak a nagy csodát, s ijedj meg kérlek! találd megfoghatlannak, törd rajta fejedet, én ott voltam, — hol hagytad jegygyűrűdet, hová magad parancsoltad, hogy menjek — Cæsarnál, attól jövök most, kitől mástól? (Maximus egy kiáltással székibe rogy s kezével befödi arczát.)

JULIA. Ládd, megtörtént, mit oly jól elintézél. Most ki a gyilokkal! Eszmélned kell? döfj ide elébb, én már magammal számoltam, aztán, ha tudsz, imádkozzál. Tehát még erre is tehetlen! egyaránt erőtlen bírni

s veszteni! Ha! ha! elhagyatott nő vagyok csak, kinek erényével a világ csúfot űz, ki egy kis önérzetnél egyebet nem bírok; de azért, hitemre mondom, az én nyomoruságomat oly lelkülettel, milyen itt ez emberé, föl nem cserélném.

Maximus. Való, való tehát az iszonyú képtelenség! De örül-e a természet? de tomboló Silen bitangolja-e annak kormányát? Én egy éjt a csarnokban töltök, ott játszom, egy gyűrűt vesztek el, s üdvöm tüstént tönkre téve! legyalázva e nő! — Tökéles tivornyai részeg bohózat! Mi köze a gyűrűnek az én üdvömmel? Mi a játéknak ez asszony erényivel? s mégis megtörtént! Szétzúzni két lényt egy köbbel! a legszeplőtlenebb becsületet sárba sújtni egy köbbel! meglátom mindjárt. — (Vizsga szemekkel néz körül s az ablakon ki.) Ott a város! ott a csarnok! piacz, útcza, minden helyén! Na, ha nincs kiemelve sarkából a világ, úgy igazán mester vagy, Valentinianus! (Kivonva tőrét.) Igen, asszony! teljesűl kérelmed; téged is, — magamat is.

Julia. Mit hallok? Rém volt hát, nem valóság! Petronius! édes Petronius! örömtűl bódulok most! (Megöleli szenvedélylyel.) Petronius! Megbocsáthatsz nekem? Nem, nem bocsáthatsz meg!

Maximus. Lassan csak, te könnyelmű. Gondolod, talán majorunk felé indulunk most, rövid nyugalmas ünnepre? Lassan, még nincs összefűzve a poggyász? — Hát ő? — Hallod e vad káromlást itt benn? hallod? egy lélek kiált itt szomjában, melyt síron túl semmi többé el nem olt. Ó! mily megelégülten kisér szemeivel, még enyeleg dühünkkel. — Nem! senátor vagyok; puszta átokkal így mindjárt meghalni — ez ifjonczi kontárkodás volna.

Julia. Ne kínlódjál tovább, kedvesem; borzasztó szavaim csupán a bűnöshöz valának intézvék. Igen! méltatlan bizalmadra, ki benned kétkedheték, de légy nagylelkű s hígy nekem. Boldogok lehetünk ezután is, milyenek voltunk. Semmi sincs elveszve, megóvott az ég, a rabló erőtlen vala ellenem. — Kecsegtetém reggelig, közel foganat reményivel hagyott el egy perczre. Fölhasználám az alkalmat, — ki a zárva vélt ajtón a kertbe — onnan utczára — segítségért kiáltva — nem mertek elfogni. Semmi sem történt, min előtted s magam előtt pirulnom kellene. Csupán az ellenedi gyanú sujtott le; alacsony gyanú; de ő a gyűrűre mutatva esküdött. Azért ama kemény szavak. — Egek! min vásároljak egy kis hiedelmet?

Maximus. Értelek, te gyöngéd angyal! értelek. Kétkedel talán erőmben? de mit te túléltél, miért ne birnám én is el, a férfiu? s miért ne férne meg ennyi gyötrelem, hol egykor elfért annyi boldogság? Mert zajog e kebel, gondolod megreped? Oh nem! gyarló az ember, de élte vasból van. Légy nyugodt; a féreg is, melyt lábaid szétzúznak, még sokszor megszaporodik kínjában. — Vagy mi? ne legyenek szemeim? tüstént kiszáradjon agyvelőm? (Közelít nejéhez s őrülten vizsgálja.) Az ő lehelete, mely tiéddel egybevegyült! csókja helye ez a folt! itt nyugodtak karjai! Várnod kellett volna legalább, míg a jelek elmúltak. De mit szégyenled? csak rablott kegy volt; Isten nem hivand ágyasnak! Ha! ha! ha!

Julia. Maximus! Maximus! ne büntess meg ily irgalmatlanúl! — nyugodjál meg szavaimon!

Maximus (nejére nem hallgatva). Cæsar! Cæsar! — mi

leend a váltság! csupán nyomorú buja élted? rothadó tetem lélekért?

JULIA. Istenemre, hitemre, mindenre, mi valaha szent volt előttem!

MAXIMUS (félbeszakasztja). Hadd el az esküt, asszony! ládd, elhiszem; de, hogy is ne? ha lehető volt játszó asztalnál aranyban köbözve, téged veszteni el: miért lenne rögtön oly hihetlenné, hogy elveszve mégis megmaradj s szeplősítve tiszta légy? Egy kevés türelmet, neki szokik agyvelőm a csodarendszernek, s végre megtanulom érteni azt is, miként lehet embernek élni, gyilkolva önmagát, s miként válhatik gyámoltalan polgár mérgiből habzó tenger, mely egy hatalmas fejedelmet biralmastúl elborít! (Görcsösen összekulcsolja kezeit; szemei meredten egy pontra feszülnek.)

JULIA. Oh! ne többé e halált jósló tekintetet! ne többé e görcsös halvány fájdalmat, mely ereimben a vért fagyasztja meg! Szelídülj! irtsd ki szivedből, mi egyedül zavarhatja édes honi békénket. Oh! mit árt, ha boldogságunkat nem tűzhetjük ki többé a zajos gúnyvilágnak czéltárgyúl, s elrejtjük gondosan, titkos kincs gyanánt? s midőn bírjuk azt, mit árt, ha nem sejdítik rejtekét, kik ott künn küzdnek mindennapi harczokban? Félsz a nyomorúktól? tekintetök, susogások fullánkitól rettegsz? Ugy hát Ostiánál felülünk egy könnyű hajóra, itt hagyjuk e hálátlan hont, megyünk, hová szél s habok visznek, messze messze partokhoz. — Oh! nekem veled bujdosni üdvösség. Nagy a világ, ott majd, hol egy idegen nép tátott szájjal fog körül, hol minket s bánatinkat nem ismerik — ott ütünk sátort s választunk uj hazát. Ugy-e kedvesem, ott? (Reá néz szerelemmel.) Nem tűröd, hogy büntetlen ma-

rad ő? Ládd, szegény ő, szánatra érdemes! magános rab hideg márvány csarnokban, melyen kivül csak utálatra s megvetésre lel; egy elkábúlt, ki émelyedve nyalja föl azt a nehány csepp mézt, melyet gúnyolva kennek bíborára, s élvezi a jelen pillanat bűnszülte kínos gyönyörit — míg egy egész halhatatlan maradék vár reá átkával. Mit akarnál még tőle elvonni? várakozzál! ki ott fontol s itél, elvégzi munkáját. — Csak bosszút ne, Petronius, ne azt a nehéz két élű pallost, mely csupán Istennek kezibe való, — s mely, midőn halandó daczolva nyúl hozzá, egy csapásra sújt le bűnöst és büntetőt! (Reá néz férjére, s látva, miként az őrült meredt tekintetet vet reá.) Egek! Petronius! valóban megijesztesz!

MAXIMUS (magához jőve rettentő ijedséggel). Mi? mi? mi kiáltott itt körülem vagy belőlem? szólottam talán, s te meghallottad, te felfogtad? — Nem, csöndes volt minden, csöndes mint a halál, érted-e? te nem hallhatál semmit is. Ne ijedj meg! boldog leszek veled, nyugodt leszek veled! csak ne ijedj meg. Egy kis keserű tréfát űztem itt magammal, ez minden — csupa nevetség!

JULIA. Maximus! Neked valami jár agyadban, a múltnál rémítőbb —

MAXIMUS (fölháborodva). Gondolod? (Rekedt hangon). Nem, nem, az egekért, ne mondd azt! kihúzod még belőlem lelkemet, s rémalakkép állítod ide mellém, hogy szörnyet haljak lábaidnál. (Vad hangon.) Menj, menj, ne nézz oly mélyen szemembe, mintha egy fenevadat akarnál kikergetni odvából! Távozzál, parancsolom. (Szelídebben.) Julia, hagyj keveset egyedül, hogy eszméljek, hogy kiszellőzzem a hevült főt. Nekem néhány perczny magány kell; aztán minden jól leszen.

JULIA. Édes férj! nagyon szenvedsz.

MAXIMUS. Légy nyugodt! légy nyugodt! légy nyugodt! (Nejét megfogja görcsösen karjánál s kivezeti a baloldali ajtón. — Néhány perczig üres a színpad, aztán Maximus visszajön, felháborodottan néz körül s vizsgálja az ajtókat, végre megáll a színpad elején.) Egyedül! Egyedül! — Bátorságban van hát, senki nem kémli ki azt az iszonyút, mit e szűk kebelbe rejtek s zárok el, hogy kiöntsem majd egy egész fajra halálos méregként. — Valentinianus! balga zsarnok! széttiporod minden üdvömet, s engem lehelni engedsz! Talán csöndesen szenderegsz most ágyadban, új gyönyörök reményitől ringatva! Oh! úgy nem sejdítheted, mit veszték! — Teremts embert, fújj belé útálatot lélek helyett, ez útálaton kívül ne adj neki semmi birtokot, az én vagyok! — Küldj bakót, gyötörtess vele egy szerencsétlent, míg vonaglik, hadd meghalni, kínját pedig fogd el ügyesen, nehogy valamikép elrepüljön az élettel, adj e kínnak értelmet, testet — terveket forralni s végrehajtani, azután bocsásd szabadon: az én vagyok! — Mérd föl biralmad, Valentinianus! számolgasd légióid, becsültesd meg jól daliád hős szivét, ne hogy véletlenűl kudarczot vallj ez egyes ellenség előtt — itt benn. Valentinianus! furcsát gondoltam. Jó volna ezt a sok sereg embert, ki az egész föld fölületén lézeng, henyél s futkos, egybegyűjtni egy csoportba. — Nem, nem — az semmi tréfaság. Ha egy isteni Neró megpróbálná vén anyját itt (földre üt lábával) felébresztve hosszú álmából, megjajgattatni gyötrelmében, huh! mily irtózatos ordítás lenne az! meglátnók akkor, elveszne-e benne a szózat, mely innen vészt, gyalázatot kiált fejedre! Becsemre mondom! jelszava ez egy dicső játéknak, melyt én adandok mulatságul

Rómának, s melynek költségeit azzal fizetendem, mi még enmagamból megmaradt; be zajos lesz az! milyet még Róma nem látott, hogy a nézők belei kimozdúlandnak helyükből! Szökdelni, keringni fog egy fejedelem egész időszaka, hatalma s dicsével, míg elszédül s egyberogy. Egy játék, hogy borzasztó meseként regélje azt egymásnak a maradék, hosszú viharos estéken! (Betakarja fejét kezével s mély gondolatokba merül. Néhány percznyi szünet után Sidonius a közép ajtón bejön, Maximusra tekintve megáll s csak lassan lép elé, Maximus Sidonius jövetelét észrevévе, hátra néz s magában.) Sidonius!? még magam sem tudom — s már tenni kell, már csalni kell, már küzdni kell.

SIDONIUS. Magányosan, mint látszik, mélyen elmerülve.

MAXIMUS. Én? (Gúnynyal.) Igen, igen, aggódom, mint egy fösvény, ki pénzét kénytelen kiadni, mielőtt megszámlálhatná. Én is, látod-e, egy kincset rejtek el magamnál.

SIDONIUS. S szép nőd?

MAXIMUS. Nyugszik, ez éjt nem jól töltötte.

SIDONIUS. De hát? —

MAXIMUS. Hát! — hát — jósolj! itt a kezem; vagy másként szoktál?

SIDONIUS. Ne gúnyolj! Fontosb czélból jövök, — sokat aggódtam miattad.

MAXIMUS (kezét megfogva). Tárd ki szívedet!

SIDONIUS (magában). Oly váratlan csöndes! (Fenn.) Megládd mily érdekes, mit veled közlendek. (Leül.) Reám nézve fontos éj volt ez: Cæsar kegyeiből kibuktam.

MAXIMUS. Sajnálom! tőle nem érdemletted.

SIDONIUS. Álnok Heracles! de mindent illő renddel. —

MAXIMUS. Fül vagyok!

SIDONIUS. Mint elfásult gyomrom az éji lakomától! Egy kis fűszeres meleg italt, ha könnyen lehetne. Neked is használand —

MAXIMUS (vállát vonogatva megy a középajtóhoz, egy szolgának int s ismét visszajő). Már most az elbeszéléshez.

SIDONIUS. Jó tehát. Mily különös emberek vannak e világon —

MAXIMUS (nevetve). Sok igen terhes is van köztük. (Hoznak egy kancsót két serleggel. Maximus tölt Sidoniusnak.)

SIDONIUS. Kellemetlen így magára inni; — neked is töltök. — (Tölt Maximusnak.)

MAXIMUS. A csoda-történet egészen kiesék agyadból —

SIDONIUS. Vészes titok, mit közlendek.

MAXIMUS. Nincs itt közel ember.

SIDONIUS. Ha megparancsolnád cselédidnek, senkit se bocsássanak ide be. — Nem szeretném, hogy valaki itt találjon, az emberek gyanakodók.

MAXIMUS. Unalmas szeszélyes vagy, de ám legyen! (Kimegy a közép ajtón, az alatt)

SIDONIUS (magában). Most serényen! (Port vesz ki zsebéből s Maximus serlegébe hinti.)

MAXIMUS (visszajön s leül). Beszélj! —

SIDONIUS (serlegét szájához teszi). Fölséges készítmény! — dicséri mesterit. — Igyál te is!

MAXIMUS. Mindjárt — csak szólj!

SIDONIUS. Mint kivánod. — Hol kezdjem már? Tudod, szokásom azokra, mik körűlem történnek, figyelve, emberösméreti észrevételeimet csöndesen megtenni.

MAXIMUS (mosolyogva). Bölcsi szokás!

SIDONIUS. A tegnapi lakománál — nem vevéd észre? — Cæsar elébb gondolkozó volt, azután igen víg.

MAXIMUS. Ugy van! nagyon víg lehetett — képzelem.

SIDONIUS. Még sem hörpöltél e jó italból.

MAXIMUS. Hülten szeretem. (Magában.) Különös! nagyon késztet. (Fennhangon.) Folytasd csak.

SIDONIUS. Titkos tanácsot tartott Heraclessel. Én Heraclest nem szívelhetem; nyájas ugyan irántam, de ily biztos ember előtt ki merem mondani, nincs nálánál esküdtebb ellenségem. (Iszik s ismét teli tölti serlegét.) Mi ez? én már a második pohárnál — te még az elsőből sem izleltél!

MAXIMUS. Ha így szakadozva beszélsz, úgy estve lesz, míg regéd végihez jutunk. — Na, iszom hát, te önfejes! iszom barátságunkra! mond tovább. (A serleget fölemeli s magában.) A próba nem ártand. (Az alatt, míg Sidonius, elfordúlva tőle, folytatja beszédit, ő halkan az asztalnak egy rejtett fiókját nyitja föl, egy edényecskét vesz ki s abból néhány cseppet a serlegbe önt.)

SIDONIUS. A beszélgetés érdekelt. — Bizonyos módom van az emberek szívéből a rejtélyt kivájni; egy pár szót ejték s egek! mit fedezék föl? A legcsúfabb, legrémítőbb ármányt!

MAXIMUS. Nem oly rémítő talán, mint mi most történt. Sidonius! meg vagy mérgezve.

SIDONIUS (ijedten). Én, megmérgezve!

MAXIMUS. Igen — igen. (Serlegét mutatja). Nézd, mily zavaros kék! rögtön ölő méreg ez. Én vigyázóbb voltam s próbát tettem óvszerrel. Szegény! egy teli serlegnél többet ittál meg. Orvos után küldök! bár késő, De még semmit sem érzesz? Megfoghatlan!

SIDONIUS (tettetett rettegéssel). Jaj nekem, jaj! huh! mint nyilallik itt! tűrhetlen fájdalom! (Hasára teszi kezét.)

MAXIMUS. Vedd szíves végbúcsumat, édes barátom! De, hogy tisztába jőjünk, e serleget is megtekintem. (Sidonius serlegére mutat.)

SIDONIUS. Segítség! Segítség! Már veszem észre, haldoklom. — (Erőtetett nyugtalansággal hadar karjaival, serlegét s a kancsót fel akarja dönteni. Maximus megelőzi, s mindkettőt erősen megfogja.)

MAXIMUS. Csak ne hirtelenkedjél vonaglásodban. (A Sidonius serlegébe is önt üvegéből.) Igy! (Vizsga szemekkel nézi a serleget.) Hogy van ez? az ital itt tiszta maradt. — Semmi jel? Ebben tehát nem volt méreg? Mily szerencse!

SIDONIUS. Oh csalódol! csalódol! érzem én — végem van, ha ellenmérget nem veszek. (El akar suhanni, Maximus megfogja kezénél.)

MAXIMUS. Ez értelmem egészen túlhaladja! meg kell mégis értenünk. — Várj! várj! Gondolkozzam csak, — én is tudok valamit regédből, mi talán megfejtésül szolgáland. Hol maradtál csak? Aha! szóltál Cæsarral meg Heraclessel, s azok — Sidonius, fülelj! valót mondok én is — azok az ægyptusi jóst csekély barátságos szolgálatra kérték, úgy-e? tenne egy kis erőszakot a jövendőn, himpellérkednék belé a gondviselés műveibe, mely éltet s halált osztogat. Ennyi ügyességet csak meg lehet kivánni oly hatalmas lénytől, ki ármányoknak parancsol; hogy az a jó Cæsar s ama nemesszívű kegyencz meg is kivánták, természetes. Nőrabló után férjmérgezőnek kelle nyomban következni, különben a férjet rossz pillanatában találhatá a tréfa s némi vészes ötletei lehetnének. Igy percz alatt minden temetve. — A fejdelmi palotában pedig ilyet tenni zavarral jár,

Magam is úgy látom, ennek itt s így kelle megesni, nem másként. Egyet mégis megfogni nem birok. Hogy ez a bölcs jós, mielőtt ilyeshez fogna, miért nem hivott föl a lelkek országából néhány nyiltszívű dæmont, ki előtt fölfedezze: a szegény sors, melynek papja volt, s mely ellen oly hitszegőn kezdett alattomoskodni, vajon lemond-e, úgy egy próbára, fölsőbbségéről, s nem adand-e csupa féltékenységből az egész tervnek egy épen nem kedvező fordúlatot? Ez, mint mondám, rejtély előttem. — Már most igyál; a te remek míved ez; illő hogy magad élvezd. (Serlegét nyújtja Sidoniusnak.)

SIDONIUS (térdre rogy). Kegyelem! kegyelem! mindent fölfedezek! Heracles az oka —

MAXIMUS (a serleget csöndesen leteszi). Ha nem akarsz, nem kényszerítlek. Ember vagy te, az ember szabadságra születik; szabadság választhatásban áll. Én választást engedek. A mérgezőt hóhér bünteti: ez törvény; főtanácsnok s gazdag vagyok, két ok arra, hogy a törvény teljesüljön; czinkosidnak érdekökben áll, ártatlanságot színlelni, téged nem pártfogolva, — harmadik ok; nem szökhetsz el, mert künn emberek várnak parancsimra, negyedik. — (Szünet.) Méltánylod helyzeted? már most szabad rab ember! válaszsz e három közt: méreg, vesztőhely, (e szavakra Sidonius ismét térdre rogy) szolgai engedelmesség, s ezzel együtt egy kis pengő jutalom, gazdag szolgai bér. — Ha! ha! oly nemű lénynek, milyen te vagy, a választás nem igen nehéz leend? Na kelj föl — látom, szolgám vagy! Már most szolga szabad ember! kötéslevelet írunk, különben kicsúszhatnál kezemből. (Irószert vesz ki az asztalból.) Márts a festékbe! (Sidonius az asztalhoz ül.) Nevedet! «Ezennel megismérem és bizonyítom, hogy én — én, egy gonosz-

tévő, — gonosztévő — na! nem írsz? megmondám, tőled függ, — gonosztevő vagyok, a hóhér pallosára érdemes, ki mai napon embergyilkosság szándékából mentem Petronius Maximus római polgár- s senátorhoz, kit méreggel akartam megetetni.» — A helyet s napot! — Igy! (Az írást magához veszi.) Mielőtt e házból kiléphetnél, általam összehivandó tanuk előtt kijelented, hogy ez irat itt önkénytes nyilatkozatodat foglalja magában. Tehát visszavonásról szó többé nem lehet. (Leül.) Szolga! téged jótékony nemtő hozott ide! Most hallgasd urad parancsát. —

(A kárpit legördül.)

MÁSODIK FELVONÁS.

ELSŐ SZÍN.

(Kert a császári palota mellett. Alkonyodás. *Palladius* s *Placidia* egy levelesben ülnek egymás mellett.)

PALLADIUS. Oly szép itten! Hallod? a csalogány is magasztal, mintha velem versenyt szeretni készülne. — Maradj még! e rövid pillanatokat úgy is egy egész semmivé lett hosszú jövendő helyett nyertem én, s bábom leend e találkozás édes emléke, melybe majd hernyóként fonom be magam, a való fagyai ellen védelmül.

PLACIDIA. Palladiusom! miért mindjárt búcsuzni a reménytől? Ama hirtelen itélet miatt? De teremtett volna az ég szerelmet s utálatot lélekben, ha csupán idegen önkénytől függne Istenként bilincselni s bontani! Az apa akaratát retteged. Van apád neked is, nem érezted néha magad hatalmasnak ellene? Oh! meglásd, én szólandok, elhatározott akarat lakik bennem. Ennyi türelem, gyermeki kötelesség határait túlhaladná!

MARCUS (berohan s még messziről suttogva). Palladius! Palladius! itt vagy-e?

PLACIDIA. Egek! ki az?

PALLADIUS. Nincs mitől rettegj. Biztos barát, kit megkértem állna őrt, s minden véletlen zajra adna jelt.

Marcus (meglátva Palladiust). Hamar el innen, Palladius! Fegyvereseket láttam erre felé közelgni, Gaudentius vezeti.

Placidia. Végünk van! meglátnak.

Marcus. Nem, talán nem. Képzelhetlen, mit akarnak! (Placidiához.) Csak tüstént be — a csarnok ajtaján — arra felé nincs senki.

Placidia. Isten veled! (El.)

Marcus. Mi meg erre. (Palladiust más irányba vezeti. Zaj hallatszik.) Közelgnek a léptek — úgy hát erre — így talán kikerüljük.

Palladius. Reménylem, nem engem keresnek, — furcsa volna.

Gaudentius (szembe akad Palladiussal, őrség követi). Itt vagy tehát, kölyök! — Fegyveredet!

Palladius. Eszelős! menj dühöngni, hol helyed, — gyógyházba! ne álld itt a békés polgár útját!

Gaudentius. Békés polgár! úgy-e? — Annak hon s utczán lehet helye, de itt —

Marcus. Gaudentius! térj magadba — nem ismertél reá? — Cæsarné udvarnokát, puszta szeszélyből elfogatni!

Gaudentius. Szeszélyből? Tudok mindent — nekem is vannak kémeim; mire ennyi szó? (Őrökhöz.) Fogjátok meg! (Az őrök előre nyomúlnak.)

Palladius. S teljesen megőrültél? szegény atyád!

Gaudentius. Tehetlen szitkok! Majd adok eszméletre is időt, de másutt.— Neki, őrök! (Az őrök Palladiusnak rohannak.)

Palladius (hátrál). Ez nem történend meg, míg csak egy csepp vér foly ereimben. (Kihúzza kardját.) Ha oly bátor vagy, milyen szemtelen, úgy tegyünk ketten próbát egymáson.

Gaudentius. Nem viadalra jöttem ide. Törvénysértő büntetése forog itt fenn, egyéb semmi.

Marcus. Hevességed nem hagyta észrevenned, miként tenmagad vagy a törvénysértő. (Szelídebben.) Gondold meg! ilyet nem tehetsz.

Gaudentius (az őrökhöz). Ismételjem parancsomat? (Az őrök ismét Palladius felé nyomúlnak.)

Palladius (az őrökhöz). Hozzátok intézem tehát szavaim! Értelmes emberek vagytok, s az okoskodás agyaitokban megfér. — Tudjátok, ki vagyok én? — szabad polgár mint ő; lovag mint ő; udvarnok mint ő, s ő is egyéb semmi nálamnál. — Mi adhatna neki hatalmat fölöttem? — Apja helyzete? — az enyém nem szolgája övének. Egyébaránt vezérség, babér, hősi hír, apa s fiu közt nem közös jószág; s a fiut ily szerzeményből csak a példa illeti, melyt követnie kellene.

Gaudentius. Ez elmés fölszólításra csupán egy kérdéssel felelek. (Az őrökhöz.) Az őrség feje nem hagyta-e meg: teljesítnétek parancsim?

Többen az őrök közűl. Ugy van!

Gaudentius. Engedelmeskedjetek tehát! (Az őrök Palladiust elfogják.)

Palladius (dühösen). Várj! várj! — ezt megbánod — te gaz —

Gaudentius (gúnynyal). Hidd el! csupa fiui tisztelet bírt e tettre. — Apámnak elmenetelekor, nyugtalanító sejdítési voltak, szivemre kötötte, ily módon venném a bajnak elejét.

Marcus. Méltatlanságodért minden esetre magad felelendsz. Innen egyenesen Boethiushoz megyek, ott várom el igazolásodat; a fogoly is kisérjen.

GAUDENTIUS. Kivánságodat könnyen teljesíthetem. — (El mind. — A jelenet vége felé már egészen besötétült.)

MÁSODIK SZÍN.

(Maximus laka mint az első felvonás végén.)

(*Maximus* és *Marcus* igen eleven beszélgetés közt lépnek be.)

MAXIMUS. Te voltál, mint mondád Boethiusnál? — elibe terjeszted, mily méltatlanság ez, mily törvény elleni?

MARCUS. Mindent, mindent, és siker nélkül. Gaudentius igen föl volt hevülve; apja parancsára hivatkozott, egy darabig tanácskoztak egymással, végre azon felelettel bocsátottak el, hogy minden Aetius akarata nyomán történvén, Palladiusnak fogva kell maradni addig, míg e részben a patriciustól újabb utasítást nem veendnek.

MAXIMUS. Szép! szép! — Így hát a patricius mindenikünk személyének s szabadságának korlátlan ura! az ő akarata minden! polgár, főtanács, tisztviselő semmi! — Nem, ez nem maradhat így! Hitemre mondom, így orrom alatt paczkázni nem hagyok! Menj tüstént vissza, mondd meg neki, hogy én — de komolyan szépítés nélkül — hogy —

MARCUS. Ne félj! jól elvégzem, csak tudjam, mit.

MAXIMUS (indulatosan). Hogy én — hogy én — (Fejére ütve halkan.) Hah! mi ötletem volt! Nem Aetius-e az, ki ezen elaljasodott kormánynak némi fényt ád, hősi dicsével? nem ő, ki útamba állana, bár mi terv kiviteléhez fognék? S én e szép alkalmat elmulasztanám?! Nem — hála égnek! — kétkedés lehető csak eddig volt; most már az emberek eszelőssége szabta elömbe,

most már meg kell állapodnom. (Marcushoz fordulva.) Még itt?

Marcus. Nem tudom az üzenetet, melyt Boethiusnak vagyok viendő.

Maximus. Aha! igen igen — (Kis szünet után, mintha mélyen gondolkozott volna.) Édes Marcus! jobban meggondoltam. Igaz, méltatlanság történt házamon, nagy méltatlanság; de ládd, némi részben fiam is hibás volt, neki becsülni kellett volna a fejdelem s apa akaratát, s ezen alapuló jogokat; nem pedig egy fejedelemnő után futni, ki már el van igérve másnak.

Marcus. Megbocsáss, de ugyan hidegen kezdesz a dologrúl itélni.

Maximus. Ért emberhez illő fontolással, nem ifjonczi módon, már az igaz. Megvizsgálom előbb, mi árthat vagy használhat, azután cselekszem. — Ha Boethius egyszer nemmel felelt, puszta izenet részemről nem igen változtatja meg nézetét. Ő Aetius embere, könnyen elhiszem, fölsőbb meghagyásnál fogva fejeskedik; hisz maga mondta!

Marcus. Igen.

Maximus. Nekünk is tehát ehhez kell magunkat alkalmaznunk. Siess! hívd el ide, kikkel egyhamar beszélhetsz senator társaim közül; — mondd: e reám nézve igen meglepő eset fölött kivánnék velök tanácskozni, s közbenjárásukra szükségem leend, csak jönnének minél előbb. — Bár itt volnának már! Menj!

(Marcus gondolkozva néz reá, azután el a közép ajtón.)

Maximus (magában.) Így, reménylem, minden jól menend.

Marcus (visszajön). Három ifjuval találkoztam ajtódnál, kiknek veled szavok van; köztük a nevetséges, dühös, büszke Julianus is.

MAXIMUS. Oh! ama jóféle udvari czimborák! Én Cæsarnak hálával tartozom, szeretett bajtársinak ajtaim mindig nyitvák. — Jöhetnek! — Te pedig — hová küldtelek. (Marcus el.) Talán valami új kelepcze, mint a ma reggeli; ha ebből is okulhatnánk!

(Julianus, Avenarius, Caustinus belépnek, s ünnepélyesen köszönnek.)

JULIANUS. Üdvözlünk, nemes senator! fényes Anicia faj ivadéka! — Fontos, hozzád és hozzánk illő dolgot jöttünk végezni.

MAXIMUS. Catók, Appiusok, Torquatusok, Cincinnatusok magzati! Róma ősi fényinek képviselői! Köszönöm a megtiszteltetést! meg vagyok illetve, s készen rátok, hozzátok s hozzám illő figyelemmel hallgatni; — de hát már dologrúl, s nem ősapákrúl!

AVENARIUS. Részvétünket jöttünk jelenteni.

CAUSTINUS. Kifejezni, mily boszankodást gerjesztе bennünk a rajtad s házadon történt.

JULIANUS. Egyszersmind pedig szolgálatinkat ajánlani.

MAXIMUS. Részvét? — szolgálat? — Ha úgy tetszenék: kevéssé tisztábban —

AVENARIUS. Fiadat értjük, kit jogtalanúl elfogtak.

MAXIMUS. Hogy hogy? ti már tudjátok?

JULIANUS. Egy szép nőnél gyűltünk volt össze, országos dolgok fölött tanácskozni, ott mindig legtöbb ujságot hallani; ott tehát —

MAXIMUS. Könnyen megfogható. — S ti fiamat ki akarjátok szabadítni?

JULIANUS. Érezzük, mily csúfság történt rajtunk! Mind főnemesek vagyunk, s mi csak egynek is sérti meg jogait közülünk, az méltán fájhat mindenikünknek.

MAXIMUS. Példás közszellem! De nem tudom, mit tegyünk. Aetius makacs, a zsarnokságot megszokta.

JULIANUS. Zsarnokságot! jól mondod! de ezen segítni kell; a járom nem maradhat nyakunkon!

MAXIMUS. Járom! némi részben igaz.

JULIANUS. Láttad, hallottad tegnap, mikép bánt fejdelmünkkel, mikép Heraclessel, mikép velünk?

MAXIMUS (nagy indulatot színlelve). Szégyen! gyalázat! veletek, tiveletek — így!

JULIANUS. Kémekkel őrizteti az egész udvart; tudni akarja legtitkosb gondolatinkat.

MAXIMUS. No ugyan mire is?

AVENARIUS. Korlátlan hatalomra vágyik.

MAXIMUS. Fölségsértés!

JULIANUS. Kajánkodik Cæsar ellen.

MAXIMUS. Balga!

JULIANUS. Mi ezt nem tűrjük tovább!

MAXIMUS. Igaz, rómaiak! én is csak kénytelenségből tűröm.

JULIANUS. Maximus! mi összeesküdtünk!

(Maximus mélyen meghajtja magát.)

JULIANUS, CAUSTINUS, AVENARIUS (egyszerre). Összeesküdtünk Róma elnyomója ellen!

MAXIMUS. Szerencsés Róma! mely ily szabadítókra lelt! — Hányan vagytok?

CAUSTINUS. Nincs terv oly vakmerő, melynek kivitelére gyöngéknek éreznők magunk!

MAXIMUS. Hősök! Hányan vagytok?

JULIANUS. Megbosszuljuk Cæsart s magunkat! megbosszulunk téged is!

MAXIMUS. Hányan vagytok!

JULIANUS. Még eddig csak mi hárman, s egy lelkes nő, — az, kitől jövünk. Ha hozzánk állasz, egy bajnokkal többen leszünk.

Maximus. Látom, sokra mentetek már, s Róma váltságához közel áll. Csodáljak! de bocsássatok meg, ha titeket követni gyöngének érzem magamat.

Julianus. Mi? — még kétkedel?

Maximus. Megvallom: azt, mi tegnap véletek, ma fiammal történt, ámbár botránkoztató gyalázat, ily hatalmas összeesküvésre méltónak nem vélem. Hanem, ha igaz, mint nem kétlem, mivel Aetiust vádoljátok, hogy császárunk ellen agyarkodik, hogy legfelsőbb hatalomra vágyik —

Julianus (társaihoz halkan). Rossz helyt kopogtattunk! (Fenn.) Mi ezeket csak úgy hoztuk elő, mint másoktól hallottakat. Távol tőlünk, hogy Aetiust vádolni akarnánk! neki sok érdemei vannak. — Az egész összeesküvés csak föltételes volt; hogy ha valósulnának gyanuink. Úgy-e?

Avenarius Úgy van, inkább kérdésként terjesztők elődbe, mint föltett szándékként. — Az egész irántadi részvétünkből eredett.

Julianus. Mihelyt máskép itélsz a dologrúl, mi szívesen engedünk. Tartsd meg irántunki jó indulatodat. (Társaival együtt menni készül.) Kérjük, a mondottak maradjanak csupán köztünk.

Maximus. Még egy szóra! — A mit hallék, szeget ütött fejembe. — Az Aetius elleni terhes vád vagy helyes vagy helytelen, csak e két eset lehető; az elsőben ő, a másodikban ti érdemeltek büntetést — ennyi úgy-e világos?

Julianus. Könyörgünk, Maximus! ne többet errűl! Megrémítesz, ha ifjonczi tréfáinknak ily komoly értelmet adsz.

Maximus. Tréfa? nem, azt késő mondani. Oly lelkü-

letű ifjak, milyenek ti vagytok, összeesküvésből gyermeki játékot nem űznek. — A dolog való, komoly való! Rómát mindenként veszély fenyegeti. — (Szünet.) Ifjak! engem jogosnak ismer mindenki, erről ellenim tehetnek bizonyságot; ez úttal is az kivánok maradni. Aetiushoz nem ragaszkodom, becsemre mondom, ha bizonyítványt hoztok, neki lakolni kell; én is egész befolyásommal munkás leendek benne; ha nem, az egész dolgot fölfedezem magának Aetiusnak, hogy mint hamis föladókkal, mint zendülőkkel bánjék veletek.

Avenarius. El vagyunk veszve!

Maximus. Ne féljetek, ha lelkiismeretetek nem vádol. Én fejdelmemnek kivánok szolgálni, nem nektek ártani. (Szünet.) Aetius szakadatlan viszonyban áll Boethiussal s fiával; levelezéseiből, hiszem, sok kisülhetne, ha minden nem is. — Engem néhány becsmérlő, határtalan becsszomjra mutató kifejezés megnyugtatna. — Holnap, mint hallám, hírvivőt várnak Aetius táborából. A ti gondotok legyen ebből hasznot húzni, akár erővel, akár fortélylyal; különben nem segíthetek.

Julianus. Oh Maximus!

Maximus. Na! talán nem estek kétségbe a legelső akadálynál? ti, kik ezelőtt náhány perczekkel oly hősiek valátok! Annál maradok, mit mondtam, fontoljátok jól meg. — Egy tanácsot adok: ha csakugyan szándéktok összeesküvésteknél maradni, úgy a nőket kerüljétek mindaddig, míg a nagy czél el nem leend érve. Tudom, nehezen esik, mert jólelkűek vannak köztük, és sokat mondnak, mit másutt nem hallani; de higyétek el, onnan került hír uzsorás pénzéhez hasonló, mely a szegény kölcsönvevőnek csak azért fordul meg keziben, hogy őt más hasznára megrontsa.

CAUSTINUS. Mi még most sem tudjuk, mit tegyünk. — Bővebb utasítást kérünk.

MAXIMUS. Utasítást nem adtam, nem adok, kiki helyzete s kötelessége legjobb bírája. — Magamról szólok csak; a többit rátok bízom.

AVENARIUS. Mégis, mihez tartsuk magunkat?

MAXIMUS. Ahhoz, mit említék; vagy — vagy — Holnapig elhatározódik minden. Hiszen a hírvivőnél lesznek levelek Aetiustól. (Kívülről zaj hallatszik.) Léptek! — Többet nem szólhatok a dologról. — Mondom, bízhattok bennem, ha a terv létesül, belőletek nagy embereket faragunk. — Erre, a mellékajtón, itt nem találkoztok senkivel sem. (A jobb ajtón vezeti el.)

(Avienus, Trigetus, Basilius, Cajus, Fulgentius s több más senatorok a közép ajtón jönnek be.)

AVIENUS. Meghivásod következtében jövünk.

MAXIMUS. Számoltam barátságtokra, s látom, nem csalódtam. — Na, mit mondtok fiam elfogatásához?

TRIGETUS. Váratlan volt előttünk.

BASILIUS. Megütődtünk benne.

MAXIMUS. Képzelem; magam is. Nem tudok, mit végezni. Véleményeiteket várom.

FULGENTIUS. Czéliránytalan volna lármát ütni. A dolog igen kényes mind rád, mind az egész fejdelmi családra nézve. — Elhiszem ugyan, hogy Gaudentius helytelenül gyanakszik a herczegnőre; de —

MAXIMUS. Ide nem fárasztnálak, ha csupán az én dolgom forogna kérdésben; de a jelen esetben több foglaltatik: Róma van itt megsértve, nem én; megszegvék azon törvények, melyeken épül mindenikünk bátorsága; lealázva a főtanács, mely hajdan világot kormány-

zott, s ime! egy gyermek kormánya alá vettetik! Mint látom, Gaudentius parancsol itt most.

TRIGETUS. A sérelem igen nagy!

CAJUS. Rögtöni segély szükséges!

MAXIMUS. Csupán az a kérdés: elnézésünk által tegyük-e egyszerre semmivé oly sok évszázadok bölcsesége jótékony hagyományát? s egyik megbízott szolgánkat annyira föl kivánjuk-e magasztalni minden fölött, hogy csak kegyes ajándék gyanánt nyerehessük tőle vissza azt, mit soha sem lenne szabad nem birnunk: ön személyinket, önléteinket s szabadságunkat?! — Valóban, barátaim! bár fegyvereink dicsősége emberi emlék határait túlhaladja, a catalauni mezőt tekintném elsőnek, hol ilynemű babérok nőttek volna.

CAJUS. Nem, az nem lehet! mind ellene szegezzük magunkat.

NEHÁNYAN. Mind! mind!

BASILIUS. Tartsunk ülést az eset fölött, megérdemli.

FULGENTIUS. Sérelem mi történt, ez bizonyos; azonban, most midőn a bizalmat mindenünnen veszély fenyegeti — nyugatról a góth, délről a vend nyomul elé fegyveres csoportival, a tartományok hűsége pedig kétes — magunkat egyeseknek szeretném látni, s mennyiben lehet, köztünk minden kellemetlen surlódást kikerülnék. Hidd, Maximus! jobb lesz a történetet úgy venni föl, mint szerelmes gondatlan ifjú szerfölötti féltékenysége következményét, nem magasb polgári szempontból.

MAXIMUS. Így tehát — tanácsod?

FULGENTIUS. Mindnyájan, kik itt vagyunk, elmennénk az őrség fejéhez, oda hívatnók Gaudentiust, mind kettőt meg igyekeznénk győzni arrúl, miként tettük

törvénynyel egybeütköző s vészes egyenetlenséget szűl.

MAXIMUS. Ha nem értendik meg?

FULGENTIUS. Ne tegyük előre föl a legrosszabb esetet.

MAXIMUS. Mindent meg szeretek fontolni. Azon esetre tehát? —

FULGENTIUS. Akkor írhatnánk Aetiusnak; két nap alatt itt a felelet. Két napi fogság tévedésből nem a világ. Ládd! fiad is vigyázatlan lehete.

MAXIMUS. Ha! ha! ha! világos immár, hogy igazat mondtam! ez ember is bizonyságot tesz mellettem! Aetius akarata azon sark, mely körül forog minden polgári jog, szabadság. Na, legyen! jó apa vagyok én, fiamért áldozatot is tudok hozni; ha megegyeztek benne, irjunk könyörgő levelet Aetiushoz.

TRIGETUS, CAJUS S MÉG NEHÁNYAN. Gyalázat volna!

MAXIMUS. De halljátok, mindenünnen veszély fenyegeti szegény Rómát; ha Aetius neheztelni találna, ki védné? Csupán az ő kara s fegyvere ér valamit.

SOKAN. Mi semmik sem volnánk?!

MAXIMUS. Mint látom, félig meddig; azért hunyászkodjunk meg, folyamodjunk a dalia kegyeihez, — talán könyörűl.

FULGENTIUS. Csodálatos, gúnyos félrefacsarás! Nem könyörgést értettem, hanem barátságos egyeződést s békélést, mit magunkra nézve is legüdvösbnek látok. Róma ősi helyzetinek említése nem ide való. Szép volt a közegyformaság, de azt az idők viszontagsági végkép eltörülték. Cæsarok alatt élünk most, ez mindent kifejez. — Ha cselekedni akarunk, jelen körülmények természetiből induljunk ki, nem régi viszonyok emlékiből.

MAXIMUS. Jól van! igen jól! — Ezen barátunk álmélkodtató rövidséggel a világ történeteit tárta ki szemeink előtt. — Tudjuk már, miként született, él s hanyatlik minden; erény, törvény, szabadság. Oh, az idők folyama nem áll meg! bele merült polgári jogaink egy része, de maradt még valami, ezt is engedjük elmosni; — míg név s ember van, addig van még elmosandó is. — Szabadságtól szolgaságig hosszú az út, ha felit megtettük, miért állnánk meg? annyival inkább miért hátrálnánk? Hagyjuk az időt folyni, ne úszszunk ellene, különben eltikkadtan belé fuladunk!

CAJUS. Fulgentius! tanácsod nem helyeselhetem.

TÖBBEN. Most engedni csúfság volna!

FULGENTIUS. Ha ily balúl magyarázzátok minden szavaimat, úgy inkább hallgatok. — Nem tehetek róla, ha e csekély esetben oly nagy sérelmet nem látok!

TRIGETUS. Csekély? ha senátorral így bánnak, úgy más polgár mit várjon?

FULGENTIUS. A senátort nem akarták megsérteni, az eszökben sem volt!

CAJUS. Még is megsértették! A tett itt az eldöntő, nem az akarat.

MAXIMUS. Ne vitázzatok, tiszttársak! Sajnálnám, ha az én bajom egymás ellen hevítne föl. — Jobban meggondoltam! — Köszönöm részvéteteket, de közbenjárástokról lemondok. Magam járok el mindenben; minthogy csakugyan fejet kell hajtani, inkább egyedül teszem azt, mintsem ti mindnyájan; így lealázva csak én leszek, nem Róma főtanácsa.

CAJUS. Lealázásra nincs szükség.

TRIGETUS. Ugyedet magunkévá teszszük s a szerint lépünk föl.

MAXIMUS. De ha Aetius neheztelni találna?

CAJUS. A törvény több tekintetet érdemel, mint az ő neheztelése!

MAXIMUS. Elfeledtétek ellenségeinket — ki véd bennünket?

SOKAN. Minmagunk! mi is tndunk fegyvert forgatni! (Az egész idő alatt azonban két senátor hallgatott.)

TRIGETUS. Mint főtanács lépünk föl, megparancsolandjuk Bœthiusnak, fiadat tüstént bocsássa el, különben a tréfának rossz vége leend!

SOKAN. Helyes! helyes! menjünk a tanácsterembe!

MAXIMUS. Ha tudnátok. mily határozatlan vagyok! Egy részt fiam, más részt ő, az általam szeretett s tisztelt hős, kinek annyit köszönhetni! — Úgy képzelem, mintha, bár mit is téve, mi neki kisebbségére szolgálna, a köz ügynek ártanék. — Nem, nem engedhetem! ily lépésre kicsinylem magam! Inkább folyamodjunk Aetiushoz, mint Fulgentius javallá.

CAJUS. Nemes lelkű vagy, elfeleded önszemélyed megbántását; de emlékezzél meg arról, hogy nemcsak apa vagy, hanem polgár s tisztviselő is, ki törvényvédésre esküt tettél le, állj ellent szivednek!

TÖBBEN. Hiába különöznéd el magad tőlünk, mi el vagyunk tökélve!

MAXIMUS. Aetius! Aetius! — miért jött ez épen házadtól! (A senátorokhoz.) Bocsánatot, ha lelkem nem elég edzett a jelen állást hidegen fölfogni, s mielőtt végezném, egy sóhajt áldozok régi érzetimnek! — (Szünet, mely alatt Maximus mély gondolatokba látszik merülni.) Ti nem tudtok mindent; — Aetiusra sokan irigykednek, csel szövetik ellene, ma tudtam meg néhány könnyelmű ifjútól, kik bennem jó czimborát kerestek. — Heracles, az alá-

való ármányfőnök, gyanítom, Sidonius is véle tart; ezek birják leginkább Cæsar bizalmát. Kívánságuk odavinni a dolgot, hogy a patricius minden befolyásától megfosztassék; s fejdelmünk, tegnap, lányára nézve adott szavát visszavegye. Nem szivesen nyujtnék ezeknek, bár mi módon is, segéd kezeket. — Vajha itt volna maga Aetius! soha jelenléte szükségesb nem lehete! — (Két senátorra tekint, kik kevéssé meg látszanak témülve, s magában.) Talált az ütés. (Fenn, kezét szájára téve.) De Istenért! mindenek fölött, legmélyebb hallgatást!

TRIGETUS. Dolgunknak e csellel semmi köze.

MAXIMUS. Mégis jobb vigyázva lépni föl. — (Szünet.) Egy ötletem volt; ha maga Cæsar által parancsoltatnék meg Bœthiusnak: fiamat bocsása szabadon, úgy talán mindennek vége szakadna.

AVIENUS. Úgy Cæsart tennők ellenibe Aetiusnak, s épen az ármányosoknak hajtnánk vizet malmukra.

FULGENTIUS. Világos!

KÉT SENÁTOR (ki eddig hallgatott). Nem! — inkább önszemélyünkben lépjünk föl!

MAXIMUS. Azért javaslom ezt, mivel épen Aetiusra nézve czélirányos. — Cæsari parancsnak az őrfő bizonyosan engedelmeskedik; a fejdelem, legfelsőbb hatalma e gyakorlatában örömet, elégülést találand, uralkodónak érzendi magát, ki akaratától függ minden; ennyi elég neki, s meggyöngítendi Heracles kártékony hatását elméjére. — E tárgy Valentinianust különben is közelről érdekli, Gaudentius alaptalan gyanuja miatt; őt hát el nem mellőzhetjük. Ebben szivesen fogadom el Fulgentius barátunk mérséklő tanácsát.

FULGENTIUS (mérgesen). Reám ne hivatkozzál! ilyfélét sohasem tanácsoltam!

Maximus. Pedig javallatom egészen szellemedben történt; te emlékeztetél a fejdelmi családra.

Fulgentius. Azért, ne hogy zajt csináljunk, — nem pedig azt még nevelni!

Maximus. Minden gondolható lépések közt ez legkevesebb zajjal jár.

Cajus. Úgy van; de én többet kivánnék. — Bœthius s Gaudentius feddést érdemelnek!

Sokan. Igaz! feddést!

Egy senátor (a hallgatók közül halkan Maximushoz.) Egy észrevételem van; de halkan mondom meg, nehogy vitára adjon alkalmat, mert az elmék igen fölingerültek. — Ha Bœthius a patricius engedelme nélkül fiadat kibocsátni nem merné, mi történnék akkor.

Maximus (félre vezeti, s nagy titkolódzást színlelve). Arra is gondoltam; úgy Cæsar fölszólítását bizonyosan Aetiushoz magához intézné; — patriciusunknak alkalma lenne fejdelmét még egyenesebben kötelezni le s megmutatni, hogy önhatalmára s háza magas szövetségire nézve nem oly féltékeny, mint állítják. — Rám nézve, igaz, kellemetlen eset, mert fiam még egy két napig fogva maradhatna. (Vállát vonogatva.) Na! az alatt legalább új gondolatlanságtól ment volnék! — Ha nem kénytelenítttetem könyörgni, mit lealázónak érzenék, minden egyében könnyen megnyugszom.

Senátor. Tökéletes igazad van! Az őrfőt pedig nemje bajba nem keverheti, mert ő patriciusi parancstól függ.

Maximus. De mind ezt, csak titokban mondom, szót se róla. (A többi senátor ez alatt egymás közt suttog.)

Trigetus (Maximushoz fordulva, fenn). Én többé nem állok ellent kivánságodnak, — Méltánytalanság volna elre-

keszteni azon úttól, melyen fiad kiszabadulását legkönnyebben véled elérhetőnek.

CAJUS. De ha nem érünk czélt, aztán hiában mérsékelsz!

MAXIMUS. Ügyem iránti buzgóságtokat hálával fogadom, de ez úttal csak azon gyöngéd módon kivánom használni, melyt javallottam. Legyetek szószólóim fejdelmünknél! — Ma már késő. — Holnap, úgy-e, egybe gyűlünk Cæsarnál? hívjatok oda minden jó ösmerőst; — nekem pártfogókra van szükségem.

A SENÁTOROK. Holnap tehát! isten véled! (Maximus egymásután megszorítja kezeiket. — Elmennek.)

FULGENTIUS (távozva). Maximus! kivánom, mit most erőtettél, valaha meg ne bánd. (El.)

MAXIMUS (egyedül). Minden várásom fölött sikerült. — Az elmék forrongnak; Cæsart ostromolandják, s így bátorsága leend, habár csak hiuságból is. — Bœthius, reménylem, makacskodik. Ama néhány ember, ki itt most oly ijedten hallgatott, teljesítendi pártfogója iránti kötelességit; a cselszövényt nem hiába említém előttük, Aetius mindenről tudósíttatni fog, s ha hosszú útat nem tett még, hamar kezünkre kerül. — A három udvaroncz is frigyesem, kénytelenségből. Aetius gőgös; ha elfogják hirnöke leveleit, bizonyosan akad benne használható kifejezés; e remény nem igen csalhat. — El van hát vetve a koczka! Emelkednem kell, hogy czélt érjek, magasbra, mint valaha kivántam. A teljes bosszú trónon vár reám. — Jól fölrohanok érte oda, s mint, ha nem lelném meg másutt, fölkeresném a vesztő padon is. Az út minden esetre egy egész borzasztó poklon vezet át. Pokol az? — nem, nem, több, elmésebb — lángba sülyedt éden! — S ő is, szegény

nő! — iszonyú! — Mi ehhez képest a dühödt önmarczonglása. — Élet! emberélet! szélvész! — nem, csak felhő, világ szélvészi ált kergetett! (Mélyen elmerül.)

JULIA (a baloldali ajtón lép be). Kedvesem! oly régen várlak már! — kegyetlen vagy!

MAXIMUS (ijedten). Kegyetlen? — magam sem tudom már, mi vagyok! (Megilletődve) Szegény Juliám! (Magában.) De mit állok itt? nem szabad henyélnem, futnom kell, igen futnom kell Sidoniushoz, Cæsarhoz! — (Fenn Juliához.) Még ma szólunk egymással! (Kirohan a közép ajtón.)

JULIA. Petronius! Petronius! Ő elment, nem hall, nem lát, nem szán! Istenem, mint elváltozott! Mit forral magában? — S nekem semmit sem szabad tudnom! — (El.)

HARMADIK SZÍN.

(Sötét szoba, melyt a boltozat közepiről lefüggő mécses világít. A mécses alatt egy oltárféle alkotmány. A szinpad bal részin egy kerek asztal, melyen igen sok vegytani eszközök, poharak, csők, tálak; a jobb oldalon egy csillagtávmérő (astroláb); a hátrészen más asztal, melyen néhány igen nagy könyv s egy hosszú látcső, magasan nyiló kerek ablak felé fordulva.)

(*Caesar* és *Sidonius*: ez utósónak kezében tarka, igen hosszú s a végin meggörbült pálcza; öltözete tarka hosszú köpönyeg; — magas, hegyes föveget hord fejin. Mind ketten vitázva lépnek be, mintha egy előbb kezdett beszélgetést folytatnának.)

SIDONIUS. S te csakugyan makacsúl megmaradsz kivánságod mellett?

CAESAR. Igen. A hatalmas lények fohászim ált meg vannak illetve; magad nyilatkozál így. — A mai nap szerencsés csillagzat hatalma alatt áll, nekem látni szabad, én látni akarok; látni igenis, Sidonius! mert mi

minden, mihez eddig juthattam? — máknyi pislogás, mely hasonló a félhold kétes világához, borongós éjen keresztül, csal inkább mint világít; gyönge rézsutos sugárok, az általok szült árnyak tömérdeksége ált rémítők! — Nekem teljes világ kell! tárva akarom ellőttem látni a jövőt! különben frigyünk bontva, — tanítványságomról lemondok.

SIDONIUS (körültekint, mintha titkos lényekkel szólna). Halljátok tehát? értitek mindnyájan az elfogult szavait, kit vágyai ellenállhatlan erővel ragadtak el! — ő kényszerít; a bajnak oka nem leendek. (Caesarhoz) Jól van! igértem, — kivánod — a csillagzat engedi; meg lesz. A titok kibontatik előtted, csak meg ne bánd! — Jer ide!

CAESAR. Mit tegyek?

SIDONIUS. Szedd össze minden erődet s maradj csöndes. — Emlékszel-e azon mondatra, melyt utószor tanultál tőlem?

CAESAR. Emlékszem.

SIDONIUS. Tartsd eszedben; ha a szükség kivánja, elmondjuk. — (Pálczájával hadaráz, azt a mécses felé nyujtja s azonnal kék láng lobog végin.) — Vész! vész! vész az ellenszegülőnek! e pálczán kékellő lángnál fogva mondom, mely elterjedend annak oltárán, ki nektek parancsol! Vész! vész! vész! ama dæmonnak, ki a három s négy rejtélyes egybeszövetkezése hatalmát megvetné! — a hosszú kigyónak öröklő átka reája. — (A pálczával a szoba közepén levő oltárhoz ér. Mennykőütéshez hasonló zaj hallatszik; lánglobogás látszik minden oldalrúl. Caesarhoz fordulva.) Most a mondatot, mert vész közelg.

CAESAR, SIDONIUS (egyszerre).

Föld és lég
Tűz és víz

Mi reng, fú, foly s ég
Szolgám biz! enyim biz!
Szalamandra! és Gnom!
Tünde! Nympha! jó légy!
Mert foglak — négy s három
Fordítva — három s négy
Körön túl ne fuss,
Mert szó vár rád, huss!
Huss! — huss! — huss!

(Ezalatt a dörgés megszűnik s az alkotmány tetején kék láng lobog föl.)

SIDONIUS (Caesarhoz). Lám! bátorságban vagyunk már! (Vad hangon, botjával hadarázva.) Tudjátok akaratunk! jövőt látni, parancsolunk. (A színpad hátrészén függöny emelkedik föl; ott elé tűnnek Caesar, Aetius, Gaudentius alakjai s több mások. Caesar trónján ül, előinti Aetiust s Gaudentiust, más részről Eudoxia Caesarnét s Placidiát; s emennek kezét a Gaudentiuséba teszi. A körülálló sokaság tapsolni látszik. Aetius gondolkozóvá lesz, kimegy s egy csoport katonasággal jön vissza, fölrohan a trón lépcsőire, Caesart onnan erővel lehuzza, s bilincseket tétet kezeire. Aztán maga ül trónra. A sokaság örvendez s Aetiust üdvözleni látszik. Mindezt zene kiséri. A kép néhány percz múlva eltűnik.)

CAESAR. Hah! mit láték! Aetius megfosztand trónomtól? én becsszomja áldozata! — S el van már határozva? ettől nincs menekvés?

SIDONIUS. Mit láttál, magyarázgatni nem tisztem.

CAESAR. Nem, nem hihetem! — Csalnak sokszor, mint mondád, dæmonid. — Oh! ha volna mód, ezt megakadályozni! — Sidonius, kérdezd meg őket, mi úton igyekezzem kikerülni a végveszélyt. (Sidonius ismét hadarász botjával. A hátrészen föltűnik Caesar s Maximus alakja, kik egymásnak kezet adnak. A kép néhány percz alatt eltűnik.)

CAESAR. Maximus! épen az, kitől legkevésbbé vártam! (Magában.) Ha mindent elgondolok, ma kijelentett

barátságos indulatát, meglepő igéretit — némiképen hihetővé lesz! — Meglátom, szavát tartandja-e?

SIDONIUS. Váratlanok a látattak — úgy-e?

CAESAR. Szólítsd elő szellemidet! értekeződni szeretnék velük. (Harang üt.)

SIDONIUS. Hallod-e? — Eltölt az idő! (Egy bűvlámpa (laterna magica)-féle négyszeg edényt az asztalról fölveszen; az oltáron a tűz azonnal elalszik, s a mécses meggyúlad.) Ezen is látszik. Most már nincs a dæmonok fölött hatalmunk.

CAESAR (magában). Annyira várt órám ütött! — sietnem kell az összejövetelre! (Fenn Sidoniushoz.) Köszönöm szolgálatod. (Sebesen el.)

SIDONIUS (egyedül). Reménylem, Maximus meg leend elégedve az itt történtekkel. Értelmesen rendeltem el mindent. (Az asztalon mindent rendbe hoz; a négyszeg edényt, melyet kezében tartott, egy szekrénybe elteszi.) Már most vissza zugotokba, dæmonok!

HERACLES (egy ajtón rohan be; Sidoniusnak megyen s azt megragadja nyakánál). Mindent hallottam! semmirekellő!

SIDONIUS. Hogyhogy? — hallgatództál? ezt nem hittem!

HERACLES. Igen s fölnyitom Cæsar szemeit! — Szépen mertél megcsalni!

SIDONIUS. Na! csak csendesedjél le!

HERACLES. Nem, a frigynek köztünk vége.

SIDONIUS. Édes jó, jámbor Heracles! (meg akarja ölelni, nevetve.)

HERACLES (nagy méreggel). Kaczagsz?! (Lábával rúgja a földet.) Jós! bűbájos! pokolmester! drágán fizeted ezt meg!

SIDONIUS. Ugyan mondd meg, mit agyarkodol annyira ellenem? mert én, esküszöm! nem tudom.

HERACLES. Szép mesterséget űzél ma Cæsar előtt!

SIDONIUS. Hogy gyanússá akartam tenni Aetiust? — Talán nem váltál rögtön pártosává?

HERACLES. Eszelősség volt ez is! Még korán egyenesen föllépni. Aetius kémei által értesíttethetik; mert Cæsarban a szó meg nem áll. De hogy Maximust merted kegyeibe ajánlatni dæmonid által, ez minden képzetet túlhaladl ez oly agyafurtság, mit nem tűrök! — Csalásod fölfedezem. Véged!

SIDONIUS (kérő hangon). Heracles! bocsáss meg!

HERACLES. Rendíthetlen vagyok.

SIDONIUS. Heraclesem! Nekem lakatot teendesz számra?

HERACLES. Védheted magad; de nem sokat használand.

SIDONIUS. No, még jó hogy szólhatok; fogok élni e szabadsággal. — Eddig jó czinkosok voltunk, sokat igazítottunk el közönkézen; sokrúl kérhetnének tőlünk számot! — ezekről, tudod, elegendő bizonyítványaim vannak kezemnél; ha vész közelg, miért fenyegetne egyedül engem? miért ne kettőnket? — (Szünet. Heracles meg van lepve.) Na! ne többet erről! Mi frigyesek maradunk, Heraclesem, úgy-e? — Csodálkozásod méltánylom. Hogy Maximust vettem védszárnyaim alá, kinek te mérget szántál, ez minden esetre magyarázatot kiván; megadom: ha dæmonim téged ajánlnak, szemet szúr, magad jösz mindjárt ellentétbe Aetiussal; el akartam kerülni. Majd a te sorod is elkövetkezend. Maximus pedig, ha! ha! ha! egy ügyefogyott, ki bölcseivel gondol csak, aggodalmadra nem méltó; azután meg Aetiusnak ellensége, magától tudom; — talán használhatjuk! (Magában halkan.) Majd jól esik a jutalom is, melyet igért. (Fenn.) De félelmes itt, manóknak szen-

telt helyen. (Nevet.) Menjünk máshová, — ott bővebb felvilágosítást adok, kedves czimborám! (Megfogja Heraclest karjánál, s mindketten beszélgetve kimennek.)

NEGYEDIK SZÍN.

(Tágas, szépen butorozott szoba.)

(*Maximus* és *Julia.* Mindketten köpönyeggel béfödve, mintha útról érkeznének.)

JULIA (Maximus által vezetve, csodálkozva lép be.) Hol vagyunk? édes Petronius? mondd meg, ne titkolj előttem semmit is.

MAXIMUS. Honn vagyunk.

JULIA. Itt? — nem lehet.

MAXIMUS. Talán nem tetszik a szállás? pedig minden igen kellemes itt, minden pompásan s czélszerűen van elrendelve. Nézd a butorozást, a falakat.

JULIA. Mindez mire?

MAXIMUS. Mire? Nem igértem meg neked, hogy a világ gúnyszemei elől elrejtendlek?

JULIA. Valóban! Róma közepette? — különös.

MAXIMUS (elfordulva nejétől). Vehetéd észre, ott künn mily számosan várnak parancsidra. — Semminek sem leendsz szűkiben.

JULIA. El akarád vélem hagyni Rómát — s egy kies majorodba —

MAXIMUS (mindig elfordulva). Jó! jó! az is meglesz. — Most ez okosabb volt, itt senki sem gyanít.

JULIA. Magadba fojtod érzetid! Ezt nem érdemlettem!

MAXIMUS. Na, ne félj! mindennek jó vége leend. (Julia kezét férje vállára teszi s szerelemmel néz reá; — Maximus feléje fordul s

nagy szenvedélylyel.) Julia! (Ismét elfordul s magában.) Istenem! ilyen nőt! az áldozat szétzúz! (Julia meg akarja ölelni, Maximus hátra lép s tört hangon.) Hagyj el engem, Julia! — (Magában.) Bosszú! bosszú! — Cæsar elméjére hatni nincs más mód; csak ez jusson most eszembe.

JULIA. Mi fölött habozol!

MAXIMUS (magában). Mi vesztek végre? Már fertőzött testet?! A legbüszkébb egyházat percz szüleménye megszentlenítheti — hát a nőt? s ezt ki szenteli ismét föl?

JULIA. Jó látom, mint küzdesz magadban!

MAXIMUS (magában). Már vége ennek is! (Juliához.) Különösek, váratlanok fognak itt nem sokára történni; de ne engem okozz, ne hozz rólam itéletet, míg védelmemet nem hallod.

JULIA. Jaj, jaj! mi történendik itt? (Léptek hallatszanak.)

MAXIMUS. (Az ajtó felé fordulva). Ó! ő! — Julia, tartsd eszedben, mit mondtam! csak úgy lelj valaha nyugalmat sírodban, ha védelmem meghallgatni kész leendesz!

JULIA. Védelmed? — Ugyan mi iránt? Most tudatlanabb vagyok, mint ezelőtt.

MAXIMUS (magában, mély elcsüggedést jelentő hangon). Érzem, fájdalom! még ember maradtam! (Caesar köpönyegbe burkolva jön be.)

JULIA. Egek! mi ez! — ösméretlen alak.

MAXIMUS (magában). Túlestünk mindenen. (Erőtetett csönddel Caesarhoz.) Gyors voltam, úgy-e? többet nem várhatál. A nő itt! Bízol már szavamban?

JULIA. Maximus! mi jutott eszedbe? — ez órában?

CAESAR (közelg Juliához). Mindig oly vad, (halkabban) mint a múlt éjjel. — Ládd, férjed nem ellenzi.

JULIA (kétségbeesett ijedtséggel). Valentinianus! így nyilnak

meg szemeim!? Maximus! te ördög vagy! — az ég ily iszonyt nem engedhet meg! (Ki akar rohanni, de az ajtónál ájultan összerogyik).

MAXIMUS (mély indulattal). Hah! (Színlett csönddel Caesarhoz). Látod, fejdelmem! — az áldozatot megtettem. Tiéd marad ő, jogomrúl lemondok. E titkos szállást számodra béreltem ki, itt senki sem háborít. A ház mindennel ellátva. Gyönyöröd titok marad. Mi most történt, nem hibám; majd megszelídül! — De engedjük, nyugodjék szegény! Cæsar! gyöngédséggel nyerended meg őt, — erőszak idegenít. — (Magában.) Nem hagyhatom itt! — most legalább nem. (Fenn.) Emlékszel, Cæsar, ama gyermekkorodi jóslatra, melyrűl minap beszélél, hogy téged egykor végveszély fenyegetend egy asszony miatt, ki tőled megtagadja szerelmit. Légy tűrelmes; ez legbiztosabb út szivéhez. Elhivom a szolgákat!

CAESAR. Jó Maximusom! örökre kötelezél le! senkit se hívj, engedj itt maradnom, magam ápolandom őt.

MAXIMUS. Tehát csakugyan? így parancsolod? Vigyázz reá, Cæsar! tőrt ne leljen valahol, mérget ne; elfeledhetné magát! s kár volna érte, nemde fejdelmem?

CAESAR. Ne félj! szemes leszek. Hagyj itt!

MAXIMUS (dühösen elfutva, magában). Átok reád!

CAESAR. (Egyedül. Letérdel az ájult Julia mellé s átöleli). Karjaim közt a dicső asszony. Üdvteljes pillanat!

(A kárpit legördül.)

HARMADIK FELVONÁS.

ELSŐ SZÍN.

(Cæsari palota.)

(Caesar, Eudoxia Caesarnő, Maximus, Trigetus, Avienus, Cajus, Basilius, több más *szenátorok, Heracles.)*

CAESAR. Maximus, szólhatsz!

MAXIMUS. Tiszttársak! kivántam, lennétek tanúi Cæsar hozzámi kegyinek. Azon erősítésemre, hogy a fiam ellen felhozott vádak helytelenek, jó fejdelmünk őt szabadon bocsáttatja.

AVIENUS. Valóban, örvendetes hír! e dologban nagy részt vettünk!

CAJUS. Sértve látók legszentebb jogainkat.

MAXIMUS. Különösen pedig Cæsar hatalmát; min alapul birodalmunkban minden. Tulajdon kertiben elfogatni egyik udvarnokát! tudta nélkül!

TRIGETUS. Gondolatlan tett volt mindenként.

MAXIMUS. Büntetést érdemelne a vakmerő, ki uralkodót s főtanácsát ily szembeszökőleg sértette meg! de nem azért könyörögtem: a fejdelem magasztalt napja az országnak, melynek jótékony sugarit a méltatlantól sem kivánom elvonni: nekem elég, ha én is éldelhetem. (Caesarhoz) Szólj magad! nyugtasd meg őket, kik a tegnapi eset ált nagy zavarba hozattak. Becses jószág a szabadság! s katonai önkénytől függni fájdalmas.

CAESER. Mint Maximus mondá: Palladiust ártatlannak látom, s szabadon bocsáttatni kivánom.

MAXIMUS. Éljen a jó császár! (Néhány senátort megtaszít.) Na ti is!

TRIGETUS. Vedd köszönetünket.

TÖBB SENÁTOROK. Mindnyájan hálával tartozunk!

MAXIMUS. Nincs egyéb hátra, mint Bœthiussal közölni parancsod.

CAESAR. Bœthiussal? — Jó, megüzenem.

MAXIMUS. Jobb lesz vele magadnak szólni.

CAESAR. Vidd meg neki az üzenetet s feddést.

MAXIMUS. Mindennek kevesebb hatása lesz, ha általam esendik tudtára.

CAESAR. Nem szeretném elömbe bocsátani, magamért jót nem állhatok, igen föl vagyok indulva!

MAXIMUS. Annál érthetőbben fogsz beszélni, s az nem ártand.

CAESAR. Hagyd el, Maximus! nem ösmersz engem!

MAXIMUS (magában). Annyi gyávaságra nem számoltam! (Halkan Caesarhoz) Fejdelmem, te félsz! félsz daczos tekintetitől.

CAESAR (indulatos ijedtséggel). Miként mondhatsz ilyet? én félelmet nem ismerek!

MAXIMUS. Bátornak, hősinek tudtalak mindig: erről bizonyságot tehetek. Reménylem, most sem fogsz tétovázni. Szolgád ő, s paracsidnak fejet hajtani kénytelen. (A senátorokra mutat, kik azalatt egymás közt suttognak.) Láddl ezek várakoznak; itt marasztjuk őket, hadd vihessenek hírt családjaiknak s ösmerőseiknek, mily fejdelmileg, mily hatósan tudsz szólani.

EUDOXIA (ki a Caesarnak mondottakat hallotta). Kérlek, légy már valahára uralkodó!

MAXIMUS. Ide hivom tehát Bœthiust! (A szenátorokhoz, kik menni készülnek.) Nem így, barátim! tisztelt császárunk kivánja, legyetek tanúi mindennek. (El a közép ajtón.)

BASILIUS (szomszédihoz). Maximusnak különös ötletei vannak!

AVIENUS (Basiliushoz). Ily mód megmérgesíti az egész dolgot!

CAJUS (az előtte szólókhoz). Hadd! jobb, hogy előttünk történjék; hisz mi is részesek vagyunk!

EUDOXIA)Caesarhoz). Fogd keményen! különben szégyennek tennéd ki magad.

CAESAR (magában). Meg kell hát lenni! (Fenn erőltetett bosszankodással.) Bár itt volna már, a vétkes! a közös ellenség! ki engem s házam megcsúfolta! Ne féljetek, komolyan megmondom neki! nem kiméllem őt! retegjen mérgemtől! (Veri lábával a földet.)

TRIGETIUS (szomszédihoz). Cæsar nagy indulatban van; szánni kezdem Bœthiust, nagyon megtalálja szidni. (Léptek hallatszanak.)

AVIENUS (Fenn). Jönnek már.

CAESAR (kevéssé ijedten). Jönnek? oly hamar? ez mégis pontosság Bœthiustól! (Erőtetett haraggal.) No várj, várj! (A szinpad elejére fut. Boethius, Gaudentius, Maximus belépnek. Caesar darabig meredten áll, aztán neki rohan Boethiusnak mérgesen.) Bœthius! Bœthius! Bœthius!

BOETHIUS. Fejdelmem kivánsága szerint eljövék.

CAESAR. Mi történt tegnap, tulajdon csarnokomban egyik udvarnokommal, Palladiussal?

BOETHIUS. Halld igazolásomat! Aetius —

CAESAR (félbeszakasztja). Aetius! mindig Aetius? — Én vagyok itt Cæsar! nem Aetius!

BOETHIUS. Csupán mentségemre mondom: — a mint elindult...

CAESAR. Ha elindult, az ellenség ellen katonáskodni ment; sergeinél osztogathat parancsokat, nem itt!

GAUDENTIUS. Császárom, kiméld atyámat!

CAESAR. Hallgassatok! vétkesek vagytok mindnyájan! ezek is úgy látják. (A senátorokra mutat.) Akarom, Palladiust tüstént elbocsássátok!

GAUDENTIUS. Nem lehet, atyámnak tudni kell.

CAESAR. Nem lehet? képzelhetlen! nem lehet! — ez már szörnyűség! dühödök!

AVIENUS (Boethiusboz halkan). Engedj neki. — Igen fölingerled s bajba keveredel.

BOETHIUS (Avienushoz halkan). Szalmatűz hamar elalszik. Ösmérem én őt! s nem rémülök gyermeki boszankodásitól. (Fenn Caesarhoz.) Csillapodjál le, Cæsar; nem tudod az elfogatás okát, megmondom.

EUDOXIA (félbeszakasztja). Ne arról — tudjuk s helytelennek láttuk. (Halkan Caesarhoz.) Parancsolj hallgatást! az arczátlan még lealázná házadat!

CAESAR. Mind hazugság, mi ellene koholtatott! — szabadon bocsátjátok! Aetius akaratának a magamét szegzem ellene! lássuk, melyik győz!

BOETHIUS. Élénken beszélsz, fejdelem, s oly ellenséges indulatot mutatsz patriciusunk iránt, milyet a dalia nem érdemel; ő meg volna lepve, ha hallaná. Szóm van még, de szeretném, ha e sereg tanút előbb elküldnéd, mert nyilatkozatom kizárólag téged érdekel.

CAESAR. Nem, maradjanak ők itt, én úgy akarom! előttük nincs titkom.

CAJUS (szomszédihoz). Ez jól volt, igen jól!

AVIENUS (halkan). Cæsar színjátszóvá lett; nézőkre s

hallgatókra van szüksége, különben a darabnak gyávább vége lenne.

BOETHIUS. A mint akarod. Nekem kevés mondandóm van. Mi Aetiushoz hirvivőt küldtünk, ki őt az esetről körülményesen tudósítandja; várjuk rendelésit minden órán. Ő bizonyosan nem ellenzendi, mit kivánsz; addig pedig légy tekintettel arra, hogy én közvetlen a patriciustól függök, mint az egész fegyveres hatalom fővezéritől, s minden parancsok, így a tiéd is, melyeknek különben engedni kivánok, vélem csupán általa közölhetők. — Tehát légy türelemmel, rövid ideig. (Menni készül.)

EUDOXIA. Borzasztó agyafúrtság!

CAESAR. Úgy hát nem vagy alattvalóm! — Ne fuss el előlem!

BOETHIUS. Ez igen kellemetlen szóversengésnek végit akarom szakasztni; arra legbiztosb mód, ha távozom. Vedd mély tiszteletem kijeleniésit. — (Meghajtja magát s Gaudentiussal együtt kimegyen).

CAJUS. Ők nem kimélnek senkit is!

MAXIMUS. No ez, fogadom, váratlan volt mindnyájunk előtt! egyikünk sem fogja mondhatni: ilyet láttam, ilyet hallottam már. Egy cæsari őrség feje, ki Cæsarával így mer szólni — az eset álmélkodtató! Egybegyült itt a világnak főnöke egész udvarával, biralma legelső tisztviselőivel; mi végett? világosan megmagyaráztatni magának, miként — miként, a hogy valaki fütyöl ott a táborban, úgy kell mindenikünknek tánczolni. Tegyük meg, ha! ha! ha! ha! különben magunk is fogházba kerülünk még! Majd követséget küldünk patríciusunkhoz, s talán irgalmas leend; — én más módot nem látok.

CAESAR. Ez nem maradhat így! lealázva volnék. Rettegjenek ők! Mindenek előtt akarom, teljesüljön parancsom. (Ajtó felé megyen.) Kényszerítendem, bár mibe kerüljön! — Hej! néhány őrtisztet ide!

MAXIMUS. Mit akarsz? Ez utat nem helyeslem, még nagyobb szégyent vallanál. Az őrök Cæsaruk iránt engedelmességtől rég elszoktak már. Én béketűrést tanácslok.

CAESAR. Ember fölöttit kivánsz!

MAXIMUS (a senátorokhoz). Mi fölött értekeződtök? a dolgon változtatni nem lehet.

TÖBBEN. Meglátjuk!

AVIENUS. Ha a császáromnak több közlendője nincsen, úgy ajánljuk magunkat kegyeibe. (Caesarhoz halkan). Tudom, Bœthius magaviselete nem leend a patriciusnak kedvére.

CAESAR (gúnynyal). Oh! igen! világos! a patricius kimélést, alázatot parancsolt.

NÉHÁNY SENÁTOR (egymás közt). A tanácsházba menjünk!

(Köszönve elmennek a senátorok Maximuson kívül).

EUDOXIA. Oh! hogy soha sem értem volna e napot, mely szégyenünket nyilvánítja egész világ előtt! Czégérnek vagyunk kitéve, leányod becsülete oda! s nekem, s neked mindezt tűrni kell! Ha feledhetlen anyád, az erőteljes Placidia élne még, ő tudna minket ilyestől megóvni. De nem, az ég megfosztott támaszunktól s nekünk buknunk kell, gyönge fejdelem! buknunk s mind mélyebbre sülyednünk, a míg — de az ember csak addig szenved, meddig akar — azt én nem szemlélendem!

CAESAR. Eudoxia! kevés kiméllést!

EUDOXIA. Láttad, mily komolyan távoztak tőled, kiket pártfogásod reménye hozott ide; szavad fölvidí-

totta őket, erőtlenséged elcsüggeszté. Ők másutt keresendnek ezután hatalmasb védelmet a tiédnél. Te fényes csarnokban lakol, félvilág urának neveznek! ha! ha! neveznek; mind puszta név s csalódás! Úr itt nem te vagy, mert urat erő teszen s hatalom.

CAESAR. Módot találandok őket kijátszani; ez nem marad így.

EUDOXIA. Ne rettegj semmitől, szebb idők közelgnek még; — majd eljő ide a dicsőített s magasztalt, nép éljenitől kisérve, könyörül rajtunk, nászad leend, visszaadandja leányodnak, Theodosius unokájának, rövid időre elrabolt hírnevit, az oltárnál. Nászszal, vővel könnyebben bánhatni — biztos védőkre találandsz bennük! egy kis alázatosság, szerénység által lekötelezheted örökre! de akkor. szeretném tudni, ki fogja még alattvalódnak vallhatni magát pirulás nélkül.

CAESAR. Eudoxia! kétségbe ejtesz!

EUDOXIA. Tartsd eszedben, fontold, taglald, mit mondtam. Én távozom, különben messze ragadnának el érzetim. (Menve.) Egy szánakozásra méltó leány vár reám, könnyes szemekkel.

MAXIMUS. Ha szeretett császárném megengedi, elkisérendem szállására. Már nem lehet különben, nekem kell elveszett udvarnoka helyit kipótolnom; — az apa legtermészetesb képviselője fiának (Caesarhoz). Fejdelmem! mindjárt itt termek. (Eudoxia s Maximus el).

CAESAR (Heracleshez). Heracles! az egész idő alatt hallgattál, bár mindennek tanúja voltál.

HERACLES. Bámulásomnak tulajdonítsd; alig volt időm magamhoz jönni.

CAESAR. Szólj tehát! úgy állasz ott, mint egy megmerevedett! Mit itélsz az esetről?

HERCLES. Hogy fejdelmem igen kegyes.

CAESAR. Hogy hogy?

HERACLES. Fejdelmemnek sok hív alattvalói vannak még, kikre számolhat.

CAESAR. Oh! rendre, rendre megfosztandnak ezektől is!

HERACLES. Kik készek volnának sokat áldozni, fölséged nyugalmáért —

CAESAR. Mit használ nekem szeretetök s szánakozásuk, ha engem a máihoz hasonló jelenésektől meg nem óv? —

HERACLES. El vannak tökélve bármi tettre is; csak fölséged parancsolna velük.

CAESAR. Nem egészen értem?

HERACLES. A büntét, nem büntét többé, midőn jót szűl.

CAESAR. Ez helyes!

HERACLES. Midőn más élet egy császáréval ellenességbe jő, akkor — emez többet ér amannál, úgy-e?

CAESAR. Heracles! vészes terv forr fejedben! mondd egyenesen ki!

HERACLES. Nem mondhatok semmit egyebet annál, hogy fejdelmem igen is kegyes.

CAESAR. Különös ember! (Gondolatokba merül.)

MAXIMUS (ki a beszélgetést néhány percztől fogva hallgatta, magában). Haladunk, mint látom, sebesen haladunk! Közel már a kelepcze, melyből ki nem szabadulandsz többé! Most a levelekre kerülend a sor. Szeszélyes udvaronczim jól viselék magokat, nem hiába szorítám keményen. (Fenn hangon.) Tisztelt fejdelmem!

CAESAR. Tudom, Maximus, részt veszesz sorsomban; irántami indulatodnak elegendő bizonyságát adád. Benned bízom csak, meg emebben. (Heraclesre mutat.)

MAXIMUS. Hidd! nem fiamon aggódom, hanem rajtad.

CAESAR. Szégyen tehát, mi rajtam történt, úgy-e? mit mondnak majd, kik jelen voltak?

MAXIMUS. Oh! nekem sokkal fontosb gondom annál. — Fejdelminek, uralkodóinak találtam mindenkor lelkedet, oly méltónak téged teljes függetlenségre, hogy nem szívelhetem azon gyámságot, melynek hatalma napról-napra növekedik fölötted.

CAESAR. Csufság, hogy ezt tűrtem eddig is!

MAXIMUS. Téged zárva tartanak, elkülönöznek népeidtől, mert átlátják, hogy ki megösmér, az megszeret. Ügyekszenek kormányzástól elhúzni figyelmed más tárgyakra, mert érzik, hogy tudnál uralkodni, ha akarnál. Bocsáss meg, őszintén mondom ki nézetim! — Mikor ma a főtanács előtt, oly tiszteletet gerjesztő méltósággal láttalak föllépni, oly komolyan feddeni a vétkeseket, oly nemes büszkeséggel emlékeztetni kötelességeikre — kérdeztem magamban: e legyen-e valósággal azon ember, kit Aetius ügyefogyottnak, s nagyobb, valódibb dolgokra alkalmatlannak hirlel?

CAESAR. Ügyefogyottnak! alkalmatlannak! hihetlen förtelem! de talán te csalódol —

MAXIMUS. Fölindultál beszédemen, sajnálom! bár hallgattam volna; én senkinek sem ártok szivesen. Kérlek, feledd, mit mondtam — Istenem! mit tegyek?

CAESAR. Állításodnak bizonyosan van alapja — add elé, légy nyiltszívű.

MAXIMUS. Nem, hallgatok inkább — és mégis — oh kínos küzdés! — szent kötelesség parancsolná.

CAESAR. Mindent megmondj; a dolog engem érdekel, — én megkivánhatom.

MAXIMUS. Látom én is, szólnom kell, de igérd meg előbb, hogy magad bosszúd által elragadtatni nem hagyod.

CAESAR. Mindent! mindent! csak szólj.

MAXIMUS. Bízom tehát szavadba. — Kaján nem vagyok, — ármányos sem, nagyravágyó sem, ezt tudja mindenki. Ha fejdelmem hozzám kegyes s az emberek böcsülnek, nekem elég. A patricius dicsköre miért kisértne? őt boldogítja, engem nézetim szerint dúsabbá nem tenne. Azért, midőn legelébb észrevevém, miként akar a patricius feszes komolysága ált ellentétet képezni víg elevenségeddel, miként szeretné minden szava- s tettivel közhírül tenni, hogy ki, mint te, emberi örömöket élvez, az a kormányzás komolyabb kötelességeit teljesítni nem lehet képes: fájt nekem ez, érzém, hogy ember s uralkodó megfér egy lényben.

CAESAR. Ilyen tanácsadó kell nekem!

MAXIMUS (folytatva). De magamba fojtám gondolatim, mivel közel vészt nem láttam. Becsmérlő szavakat hallék itt is, amott is, melyeknek ő volt szerzője; azonban, hogy bonthatlan szövetség ált akarád házát összekötni tiéddel, gondolám: ez kielégíti a jövevény vágyait, s lekötlezi örökre. Csalódtam! — Mérséklést kérek, fejdelem, mert senkinek sem akarok ártani; de itt vannak bizonyságaim — ott künn, a táborban, többre számoltak. (Leveleket mutat elő, melyeket eddig rejtve tartott.)

CAESAR. Mi levelek ezek?

MAXIMUS (a leveleket átadja). Aetius irása, — ösmered, — nincs kétség; — egyik Bœthiushoz, másik fiához; irántadi buzgóságom kerítette kezembe — most irattak táborból. — Olvasd, de csöndes vérrel!

CAESAR (olvas). Egek! mily szellem! ócsárlása szemé-

mélyemnek! — korlátlan becsszomj! Mi itt alá van húzva — (Olvasva.) «Gyáva Cæsarunktól nem félek; buja örömök vadászatából áll egész élte, mit gondol ő országlással? de lehetnek körűle rossz akarók, vannak is; ezekre nézve a vigyázatot eléggé nem ajánlhatom.»

MAXIMUS. Halkabban! meglehet, közel vannak kémei.

CAESAR. Meg itt: (olvasva) «A fejdelem gyámoltalansága állásunkat ugyan kedvezőbbé teszi, de vannak mindenütt ármányosak, kik kezükben a gyönge is hatalmas eszközzé válik; viseld tehát magad ügyesen s őriztesd észrevehetlenűl, emberid ált. Heraclesben nem bízom, Sidoniusban sem». — Rossz lelkű! — Sidonius. Sidonius! így valósúl jóslatod, mind barátra, mind ellenre nézve! (Maximus kezit megfogva.) Segítendsz?

MAXIMUS (jelentéses tekintettel Caesarhoz). Mindenem szolgálatodra! ennyit már tudsz. — (Szünet.) Fejdelem! ez még nem minden.

CAESAR. Mi kell ennél több?

MAXIMUS. Légy kegyelmes, Cæsarom, csak gyanú, mit mondok; — szeretném nem hinni; bár hatalmamban állana! De nekem vannak okaim. — Ha nem valósulna, mint örvendnék!

CAESAR. Mi?

MAXIMUS. A vendeket visszaűzni indult patriciusunk, ellenük gyűjt serget, úgy-e?

CAESAR. Magad is tudod.

MAXIMUS. De ha történetesen nem úgy volna? — Csak fölteszem, ha csalódnál.

CAESAR. Miért hiszed ezt?

MAXIMUS. Nem hiszem még, mert hihetlen; azért te se gyanakodjál. Az emberek sokszor hazudnak rossz czélból.

Caesar. Mondta hát valaki?

Maximus. Mondom, puszta vád.

Caesar. Ki mondta?

Maximus. Irántadi féltékenységem szerfölötti, talán fölösleges. Vannak embereim, kik mindenről tudósítnak, mi a táborban történik; azok üzenék, miként Aetius a vendekkel titkos egyeződésre lépett, s nem leend had ellenük.

Caesar. Ma is indultak hadak táborba; ezekkel mi történik?

Maximus. Ez az, mit nem hihetek. — Visszaküldtem a hírnököt; bizonyosb tudósítást várok.

Caesar. Hírnököd mit mondott?

Maximus. Minthogy meg kell lenni — de, mint mondám, távol tőlem, hogy igaznak erősítsem! — azt, miként a vendek beütése egyezés következte, csak ürügy volt katonaság-gyűjtésre, s a serget útnak indítandják Róma felé, még eddig nem világos, de ránk nézve minden esetre vészes czélból.

Caesar. Jaj nekem! vannak erről levelid?

Maximus. Mi szóval igazítunk mindent, ez biztosb. — Ha igen csodálatosnak tetszik, ne hidd! (Caesar kezében lévő levelekre mutat.) Ha igaz volna, e levelekben is tenne róla említést. Csak nem titkolódnék talán leghivebb barátja s tulajdon fia előtt? — Más részt igaz, — ily nemű terv kivitele legnagyobb vigyázatot kiván, s csak úgy sülhet el, ha mély titokban tartatik

Caesar. Miként kerüljük ki e vészt? Rettegek!

Maximus. Ha a sereg csakugyan közelg, hamar megtudjuk. Aetius árulást nem sejdíthet. Senki előtt se nyilatkozzál! különben nem lesz menedék. — Heraclesben megáll a titok, olyannak ösmerem őt. — Aetius

vakmerő, ez reánk nézve hasznos leend; úgy hallám, még ma visszajő Rómába, az elmék állapotját kitapogatni, s előkészűleteket tenni; azon esetre többé kétségünk nem lehet; mert mi dolga volna itt, épen midőn Calabria felé kellene sietnie?

CAESAR. De mit tegyünk mi?

MAXIMUS. Csarnokodba is bizonyosan eljövend. — (Szünet után, ünnepélyes hangon.) Nézz vissza Róma történeteire: Augustustól fogva mostanig, egy Cæsar sem tűrt dictatort maga körül, ki neve dicsőítésére vágyódott. — Mulatságszeretők voltak köztük, a világ gyönyőriben résztvevők; dicséretes ez, ha erővel párosul; de keresd föl a biralom évkönyveiben, mint jártak azon alattvalók, kik valaha hatalmat rabolni készűltek; keresd föl, mily magasztalás várta a fejdelmet, ki féktelen nagyravágyókat méltó büntetéssel tuda visszatorlani s lakoltatni: — így az eszközt könnyen föltalálhatod. A senátus véled tart; a patricius kemény országlása őket fölingerelte; neked kivánnak hódolni, nem másnak. — (Szünet.) Tőled várnak szabadulást! — Valóban, ha igazúl, mit mondtam, s a patricius elég merész téged itt meglátogatni: alkalmad leend egy koszorut fűzni fejed körül, mely fölülmulandja cæsari koronádat becsivel. A hajdankor oltárokat adott volna ilyenért s imádást!

CAESAR. Értelek: hitszegés vért kiván, vért, úgy-e?

MAXIMUS. Semmit sem szeretnék elődbe szabni. Kegyelem fejdelmi tulajdon, — örvendeztetne benned is. — Találékony vagy; meglehet, akadsz általam nem sejdített szelídebb módokra. — Lelki erőre minden esetre lesz szükséged — légy hős!

CAESAR. Meglátod, a honnak nem lesz panasza elle-

nem; ügye egy az enyémmel! Tehát velünk tartsz, kedves barátom?

MAXIMUS. A dolog siető; elmegyek tudakozódni, s minél előbb hírt hozok. Végezz el magadban mindent, Cæsarom! — Itt egy hű szolgád. Szólj Julianussal s azokkal, kiket megnevezend. Szavamra! bízhatol bennük. Oh! talán nagy nap közelg! ismétlem, dicsőség vár reád, — örök hála, — ha hős leszesz! — (Elmenve, magában.) El vagy veszve. (El.)

CAESAR (Heracleshez). Fölfogtad tanácsát

HERACLES. Ki érthetné félre?

CAESAR. Ha gyanúink nem csalnak, a szerint cselekszünk, úgy-e?

HERACLES. Szólok Julianussal.

CAESAR. Helyes! és tudósíts. Sietnünk szükség készületeinkkel. Magam veszek részt mindenben. (Heracles el.)

CAESAR (egyedül). Patricius! nem gyanítod még, mire találandsz itt! (Keblire mutat.) Megvetél; de meglásd, vesztedre fognak engem csodálni! A váratnak eleget teendek — aztán, maradék, szólj rólam! (El.)

MÁSODIK SZÍN.

(Eudoxia szobája.)

(Eudoxia s Placidia.)

EUDOXIA. Placidiám! nem vetek semmit szemedre; nem kárhoztatlak érzelmidért, csak szánlak. Sorsod ez, ki változtat rajta?

PLACIDIA. Úgy-e? fölfogod elesett ügyemet? szólasz értem?

EUDOXIA. Titkolom szégyened s tagadom; többet nem tehetek. (Szünet.) Mily büszkék voltak rád nézve

terveim! magasbbra emelni magamnál, — üdvvel nézni föl feléd! Már nem valósúl; szép ábrándként eltünt elõlem. Lemondok, mert nõ vagyok: körülményeknek pedig csak a férfi parancsol, — de eszköz lenni magam ellen, ez több, mint mennyit bírhatok.

PLACIDIA. Úgy hát meg engeded történni, mitõl szívem irtózik? mit te is, mint mondád, rettegsz, hogy Aetius menye legyek.

EUDOXIA. Gaudentius vagy Palladius, én szívelem emezt s böcsülöm apját; de mi különbség a kettõ közt: egyik épen nem, másik csak Theodosius háza romlása ált léphet oda föl, hol születél.

PLACIDIA. Nekem csak az kell, mit már megleltem; hû kebel, nem trón. — Segélj amazt megtartani, ezt kerülni!

EUDOXIA. Lánykám! azt hiszed talán általam soha nem ösmért szenvedélyért intlek, s oly csöndes komolyan léptem ki a világba, milyen most vagyok? hiszed, vágyaimnak nem lehete valaha egyéb tárgya, mint mit elértem: trón s hódolat? — Ah, volt idõ, midõn más üdv reménye állott még elõttem varázs bájival! midõn álmodni tudtam én is, s álmodva édesen kesergni álmaimat! volt — de nem — te gyermek vagy, maradjon e fátyol elõtted födve.

PLACIDIA. Szólj! oly jótékonyak szavaid! mondd, ki volt Palladiusod?

EUDOXIA. Ösmered õt, közel viszonyban áll házunkhoz; a sugár gyöngéd ifjonczból nyomadékos, erõteljes férfi lett: belõle is már családfõ. Pirulás nélkül említem, mert megtanultam nyugodtan nézni szemeibe; mert ábránd kéjei, ébredés fájdalma, minden elmult, sejdítetlen általa, mint született! — (Halkan magában.) Maximus! Maximus!

PLACIDIA. Ugy hát értesz, anyám! ama szent képre, mely hajdan eltölté lelkedet, azon első szűzérzetre, melyt legyőzél ugyan, de feledni nem fogsz soha, kérlek, esdeklek! ne légy oly kemény irántam. Nem, nem hagylak, alkalmatlan leszek, panaszlom előtted azon fájdalmakat, miket te is érezél; a míg — — Ha te elhagysz, kiben bízzam még? (Átöleli.) Ő már szabad, úgy-e? Gaudentius heveskedésinek nem lett rossz következése?

EUDOXIA. Ne emlékeztess erre — majd máskor —

PLACIDIA. Nyugtass meg!

EUDOXIA. Mit kivánjak már? ott az apa, itt a lány! —

(Darabig némán állnak, egymásra nézve.)

MAXIMUS. (belép s a szinpad hátrészin gondolkodva áll meg, magában). Aetiusnak el kell jönni; erre számolok. Ő féltékeny, az általam említett összeesküvést neki baráti bizonyosan megvitték; tőlem is kapott névtelen figyelmeztetést — nincs tehát kétség! (Előre lépve Eudoxiához.) Fölséges asszonyom!

EUDOXIA. Beszéded van vélem, mint mondád?

MAXIMUS. Igen, asszonyom! véled — de csupán véled.

EUDOXIA (magában.) Különös részvétet kezd ismét mutatni irántam. (Placidiához.) Hagyj egyedül!

PLACIDIA. Emlékezzél meg kérésemről. (El.)

EUDOXIA. Már szólhatsz.

MAXIMUS. Császárném talán neheztel rám s házamra; ez faj!

EUDOXIA. Miért hiszed?

MAXIMUS. Császárnémat fiam megsértette, visszaélt jótétivel.

EUDOXIA. Nem első, sem nem utósó! — ha javúl, — haragtartó nem vagyok.

MAXIMUS. Kegyes, mértékfölött! — de én —

EUDOXIA. Te?

MAXIMUS. Nem bocsátok meg oly könnyen. Csalódtam benne —

EUDOXIA. Csalódásból áll a világ! — miért tennél épen te kivételt?

MAXIMUS. A méltatlan többé szemeid elibe nem kerül!

EUDOXIA. Szeretetlen apa!

MAXIMUS. Büntetni szeretem, ki ellened vét.

EUDOXIA. Mit akarsz hát fiaddal?

MAXIMUS. Galliába küldöm legióinkhoz. Ösmérkedjék meg a góth s alán hadfiakkal, — bünhödjék. —

EUDOXIA. Vésznek teszed ki.

MAXIMUS. Csak vész s nyomorúság javíthatja, kit oly határtalan gőg ragadt el!

EUDOXIA. Találj más módot!

MAXIMUS. Legbiztosabb ez. — Átengedem sorsának.

EUDOXIA. Ha elvesztnéd!

MAXIMUS. Mindenkor sors üldözötte az, ki állásunkban felétek irányozza reménytelen vágyit, ti magasak! — Itt fájdalomtól, vagy ott, ellenek vasa ált, mindegy!

EUDOXIA. Kérek érte!

MAXIMUS. Császárném! ne kérj! különben engednem kell! — nem tudok ellentállni hangodnak! (Eudoxia csodálkozva néz reá; Maximus erőtetett csönddel folytatja.) Pedig jobb így — minden bontva leend; ily viszonynak szünni kell! Leányod pedig teljesítse rendeltetésit, s a keleturalmi Cæsar rokonának adva kezit, kapcsolja majdan ismét össze a világuralom két elvált részeit, egy korona alatt.

15*

Eudoxia. Kifeledéd tervedből a patriciust. Hisz Placidia már el van igérve.

Maximus. S te is?!

Eudoxia. Férjemről van szó, nem rólam. Eleget aggódtam fölötte!

Maximus. Úgy tehát nem történik meg! szavamat adom, ha elpusztulnék is belé. E gond többé ne nyomjon; — megakadályozom!

Eudoxia. Hiában ügyekszel.

Maximus. Aetius agyafurt!

Eudoxia. Ha úgy van is, ki hiszi el?

Maximus. Bebizonyítom Cæsarnak!

Eudoxia. Mit használand? ösmered őt; ha szenvedélyeinek élhet, béketűrő marad.

Maximus. Cselekedendik! legelőször éltiben fölébred! Én kiviszem! kivánságod tízszerezi tehetségimet!

Eudoxia. Benned heves pártolóra leltem.

Maximus. Mindent! mindent ügyedért!

Eudoxia. Szokatlan indulat szól belőled!

Maximus. Erkölcsnek, vallásnak nincs tilalma, hol te parancsolsz! (Megfogja Eudoxia kezit.)

Eudoxia (csodálkozva). Mit jelent ez?

Maximus. Császárném! egy kegyes tekintetet! — hisz ez minden jutalmam! (Kezit szivihez szorítja.)

Eudoxia (magában). Képzelmem valósul! (Kezit visszarántva, fenn) Mérsékeld magad! — nem reménylem —

Maximus. Elég sokáig küzdtem s titkoltam, — egy életen keresztül, melynek minden percze csak terű s bilincs volt. A zárva tartott érzelem szétrepeszti keblemet s kiömlik ajkaimon. Császárném! bocsánat! — bűntársa vagyok fiamnak! — a magas elérhetlen felé

merészlettem én is vágyaimat emelni. — Kegyelem! én téged szeretlek, imádlak! (Letérdel.)

Eudoxia. Távozzál innen, vakmerő!

Maximus. Nem, késő! ki van már mondva a nagy s nyomatékteljes szó! Rab vagyok, törvényszéked elibe idézett s végitélet nélkül el nem mehetek. Kitárom keblemet, megmutatom, holt-tetemként taglalom előtted azon tömérdek nyomort, mely itt lakik (keblére mutat), s ha irgalmat nem nyerendek, — várok még akkor is, míg reményem utósó éltető szikrája elalszik, míg fájdalmim a kétségbeesés határait túlhaladják. Óh! ott, — azontúl ismét csend uralkodik! a haldoklók csöndje! akkor legalább tudom, mit tegyek!

Eudoxia. Semmit sem akarok többé hallani! Te itt maradsz? úgy hát én megyek.

Maximus. Ha szerelmem csakugyan véteknek itéled, s utálattal hagysz el: óh! hát kiváncsiságból — hisz annak legkedvesb éldelete épen a borzasztó — ösmérd meg előbb bűnömnek egész kiterjedésit; tudd meg, mit szülhet mindent egy pár mennyei szem! — Házas vagyok, gondolod? — csalódol! Maximus ismét nőtlen! s neje? — Ha! ha! ha! ha ösmernéd Cæsar legújabb ágyasát, igen jól megértnél!

Eudoxia. Hihetlent sejdítetsz!

Maximus. Világosabban szólok hát, hogy ne csak sejdítés legyen. Mivel te vagy kegyetlen, én is az leszek magam iránt. Mindenben követőd s frigyesed maradok; cseppenként hörpölöm fel a mérget, melyt nyujtsz; élvezni fogom boldogtalan szerelmem minden kínait, mindent, mit irgalmatlan szemeidből kiolvasandok, részvétlenségedtől megvetésedig! Igen, eltaszítám nőmet magamtól! — általad okozta fájdalomból vettem,

s most érted taszítom el! Mint ágyast adtam át férjednek, örök mocskot kentem magamra s fajomra. Érted, — érted tettem ezt! — Oh s nem vakmerő reményből — csupa alacsony kajánságból, hogy elfordítsam tőled férjed figyelmét; hogy más ne gyönyörködjék abban, mifelé én csak messziről küldhetek vágyakat, más ne éldelje, mit én sohasem birhatok!

EUDOXIA. Nagy bűntét nyomja lelkedet!

MAXIMUS. Bűntét neked, mert érzéketlen vagy; nekem nem az. Ki emberi s isteni törvény ált kijelelt ösvényin megmarad: ki képes minden léptinél a kötelességek, közviszonyok, aggodalmak tömérdek seregit egybehasonlítni, számolgatni: azt hiuság, önzés vezeti csak, nem szerelem. Mindent feledni egy érzetért, — erkölcsöt! vallást! mindent áldozni egy lényért, — helyzetet, becsületet, mint én: ez tesz igazán szeretni!

EUDOXIA (magában). Ily szenvedélyt nem gyanítottam. (Fenn.) Jőj magadhoz, ha valaki meghallana!

MAXIMUS. Mit mondana a világ! úgy-e? talán vétkes leereszkedést gyanítna benned s vesztenél istenségedből. — Jó, jó! megyek hát, tisztelt asszonyom! kiöntöttem neked szívemet, tudod már, mim voltál s bennem mit vesztesz el. — Isten veled! — Tőlem ezután ment leszesz. — Békélj ki emlékemmel! (Menni készül.)

EUDOXIA. Reménylem, barátságos indulattal válunk el egymástól; belső neheztelés nélkül — úgy viszontlátásig!

MAXIMUS. Hálával viszem el magammal ez utósó szavakat oda, hová megyek. Légy boldog! (Ismét menni készül.)

EUDOXIA. Maximus! egy perczig —

MAXIMUS. Mi? —

EUDOXIA. Kemény szívűnek kárhoztatsz?

MAXIMUS. Nem, asszonyom, irántadi érzelmim semmiben sem változnak; a hiba bennem volt. — (Ajtó felé indul.)

EUDOXIA (magában) Oly elcsüggedten távozik! — Ha — borzasztó volna! Nem tudom, mit mondjak. (Fenn.) Maximus! — erőszakos vagy — akaratom ellen kihúzod belőlem, mit rejtni szeretnék. — Alig merem megvallani magamnak is — nem tudom megvetni szerelmed! — Meggyőződésem parancsolná — s még is — hiába! — nekem — mit tőled hallék — jól esett —

MAXIMUS. Mily szavak! — így ismét föléledek. (Eudoxiának rohan s átöleli.) Eudoxiám! kedves Eudoxiám!

EUDOXIA. Jaj nekem, jaj! hogy ily gyönge vagyok! — Siess el innen, — további együttlétünk veszélyes lehetne.

MAXIMUS. Ha megmondod, mikor láthatlak ismét egyedül; — nem előbb.

EUDOXIA. Majd tudtodra adom, mikor bátorsággal történhetik meg — tudtodra jel által. Csak, Istenért! most ne mulass itt tovább! — Férjem minden perczen itt teremhet — Placidia már rég kivánkozik utánam — megyek hozzá. — (Kiszabadítja magát Maximus karjai közül s el.)

MAXIMUS (egyedül). Rajtad már a szenny, Valentinianus! — A vész ezután következik! csak segíts befolyásoddal is, gőgös asszony. (El a közép ajtón.)

HARMADIK SZÍN.

(Terem a fejdelmi palotában.)

(*Heracles, Julianus, Caustinus, Avenarius* jobbról lépnek be fegyveresen.)

HERACLES. Úgy lesz tehát, mint mondám; rátok számolhatunk!

JULIANUS. Fejdelmünk- s honunkért mindent! — Éltünket bátran kiteszszük vésznek! — Aetius, úgy-e kiséret nélkül jött?

HERACLES. Igen.

AVENARIUS. Udvar, őrség, főtanács velünk tart?

HERACLES. Úgy van. Nagy azoknak számuk, kik e merényben részesek kivánnak lenni — s csak három ember, csekélység!

CAUSTINUS. Úgy hát Cæsar parancsoljon velem!

JULIANUS. Edzvék szíveink, valamint vasaink is!

HERACLES. Cæsar meghálálandja készségtek. Jertek erre, de zaj nélkül, — ellen is lehet közel — azért a gyilkok még maradjanak hüvelyükben, az eldöntő pillanatig. (Az udvaronczokat a bal ajtó felé vezeti.) Frígyesek várnak itt — de senkivel — szót se!

AVENARIUS. Ne félj! mi titoktartók vagyunk. (Julianus, Caustinus, Avenarius el a bal ajtón. Heracles megfordul, s a színpad előrészén levő ajtón akar kimenni, midőn Caesar onnan belép.)

HERACLES. Cæsar! az egyezés szerint minden megtörtént. Emberink ott várnak. (Balra mutat.)

CAESAR. Úgy csak maga a tett van még hátra.

HERACLES. Már nem kétkedel?

CAESAR. Aetius itt van. Róma néz reánk! meglesz.

HERACLES. Igy szeretem látni fejdelmem!

MAXIMUS (a középajtón lép be). Cæsar! hamis volt-e a hír, melyt hoztam?

CAESAR. Teljes hálámra tevéd magad méltóvá, jó Maximus! Meg nem bánod, esküszöm! — Mi már készen állunk. A patricius talán kevés idő mulva itt leend —

MAXIMUS (félbeszakasztja). Ösmerlek, tudom, bölcsen rendeltél el mindent; ez megnyugtat.

CAESAR. Maximus! reménylem te is —

MAXIMUS. Én — én munkás voltam. Tiszttársaimmal szólottam; el vannak készülve az elmék mindenre. Hevesen vitáztak melletted a főtanácsban; a patriciust szemrehányásokkal kivánják fogadni. Ide jőnek mindnyájan. — Kérlek azonban, ne közölj velük semmit is; félénkek vannak köztük. — Hiába, ritka olyan hős, milyen te vagy. A váratlan tett inkább meg fogja őket lepni, s mint közszabadító, úgy jelenendsz meg előttük.

CAESAR. Csak tudd meg rendeléseimet. Már emberinkkel beszéltünk: mihelyt —

MAXIMUS. Értem, értem; fejdelmileg lépendsz föl — hogy is tudnál másként?

CAESAR. Eudoxiát is hívjuk ide; — legyen tettemnek tanúja.

MAXIMUS. Nem, nők inai gyengék. Jelenléte akadálylyá válhatnék.

HERACLES. Hadd őt! Úgy is megtud mindent.

MAXIMUS. Az emberek balgák, sokat befolyásának tulajdonítnának, s ez dicsedből levonna.

CAESAR. Igazad! — Tehát, hogy mindent megérts —

MAXIMUS (félbeszakasztja). Fejdelmem! nagy vállalatod

fényit mással ne oszd meg; magad gondoltad ki, magad is hajtsd végre. Én nem tudok, nem kivánok tudni semmiről is; kicsiny vagyok arra, hogy ily roppantokrúl gondolkozzam! — (Szünet.) Hoh! már közelg a senát, hallani lépteiket. (Ajtó felé lép.)

CAESAR (halkan Heracleshez). Vevél észre valamit?

HERACLES (szintúgy). Maximus igen vigyázó.

CAESAR (halkan). Meglehet, fél szegény. — Mi nem félünk!

(A közép ajtó kinyilik, Avienus, Trigetus, Basilius, Cajus, Fulgentius és sok más senátorok lépnek be, mélyen meghajtva magukat.)

CAESAR. Összeírt atyák! mindig mély bizalommal voltam irántatok s látom, méltán.

AVIENUS. A patriciust már itt véltük.

MAXIMUS. Még, hiszem, értekeződik Bœthiussal s fiával. Nekik, mint rebesgetik, sok mindennemű titkaik vannak. De, gondolom, nem sokáig várakoztatand magára. — (Künn zaj hallatszik. Maximus az ablakhoz megyen s ott kinéz.) Ha! ha! már erre tódul a nép! (Szünet.) Jertek csak ide! nézzétek e diadalmi pompát! — Igy fejdelmet tisztelnek csak, nem alattvalót! — Ott a patricius! csoport ember közt. — Miként int nekik, miként kivánja kedveiket megnyerni! (Caesar s a senátorok ablakhoz tódulnak.) Mily uralkodói mosoly, úgy-e? — mintha ő osztogatna egyedül üdvet! Ravasz ember a mi daliánk!

BASILIUS (halkan szomszédihoz). Különös merészség így szólni! A patricius mindjárt megtudja.

FULGENTIUS (szintúgy). Darab idő óta Maximus magaviselete oly rendkívüli, hogy még itéletet sem merek róla hozni!

MAXIMUS (az ablaktól elmegy). Vissza, barátim! fogadjuk

a patriciust méltósággal. Tudjátok, nekünk panaszink vannak. — Mi tisztviselők volnánk, nem nép!

(A senátorok egy csoportba állnak össze; az alatt Aetius, Boethius s Gaudentius több őrökkel együtt belépnek.)

AETIUS. Mi? együtt találom fejdelmem senátjával? Miattam, úgy-e? Tudok mindent, előterjesztésre nincs szükség. — Én ugyan, bocsásson meg tiszttársam Petronius Maximus, fia elfogatásában annyi méltatlanságot nem látok, mint ő, s tisztelt fejdelmem és ti mindnyájan, mert némiképen volt ok reá; ezt azonban feszegetni nem szándékom; — minthogy Cæsar óhajtja s a senát, nem szegülök tovább ellene: legyen ő szabad! Reménylem, okúlni fog. (Egy őrtiszthez.) Tedd meg a rendelést! — Palladiust tüstént bocsássák ki! (Az őrtiszt el.) Igy talán minden kellemetlen vitának vége lett.

MAXIMUS (Cajushoz halkan). Lám! megmondtam előre; kegyelem, jog helyett. Végünk!

CAJUS (fenhangon). Patricius! nekünk biztosíték kell jövendőre nézve.

CAESAR. Aetius! Elégtételt kivánok megsértésemért!

AETIUS. Tudom, fejdelmem igen fölhevült ellenem. — Szolgálatim talán több méltánylást érdemlenének.

CAESAR. Hidd, méltánylom érdemid! de —

AETIUS. Ládd, most is engedek; bár mindent fölvéve jogom volna —

CAESAR. Jogod — kivánságom nem teljesítni? — meglehet, nem vizsgálom; más dologrúl akarok most véled végezni — vagy halaszszuk továbbra?

AETIUS. A mint kivánod.

CAESAR. Hamar jövél vissza táborodbúl; a katonaság tehát haza bocsátva?

AETIUS. Nem, a had együtt s indulófélben.

CAESAR. Indulófélben? ha! ha! ha! csakugyan ama békétlen vend rablók ellen? a vezér pedig itt Rómában? — Hogy történik ez?

AETIUS. Uram, mint látszik, belőlem tréfát űz; de nem aggódom fölötte. Cæsarunk jó kedve minden esetre szerencsés előjel a hon vészire nézve.

CAESAR. Ó! a hon nagyobb bátorságban van, mint sokan szeretnék!

AETIUS. Miként értsem ezt?

CAESAR. Vedd csekélységnek — minők személyem s jogaim.

AETIUS. Világos, elidegeníték tőlem elmédet. — Rossz akaróim munkásak voltak távollétemet használni; de még idejekorán kijátszom ármányukat. — (Szünet.) Cæsar, szóljunk egymással őszintén! Te eléadod vádaidat, én felelek reá; — így reménylem, csakhamar te is meg leendsz nyugtatva, én is.

CAESAR. Nem bánom! végezzünk el mindent barátilag. — Szeretnék ismét benned bízhatni, mint ez előtt! — Jer ide, a mellékszobába. Nyilatkozatinknak ne legyenek más tanúi, mint kiket érdekelnek: — Bœthius s jövendőbeli võm. (A baloldali ajtó felé indul.) Összeírt atyák! várjatok el itt; értekezésünk hosszú nem lesz.

(Caesar, Aetius, Boethius, Gaudentius el a bal ajtón, Heracles is utánuk suhan.)

AVIENUS. Ugyan mi oly nyomós dolguk lehet egymással?

CAJUS. Maximus! te sokat voltál a fejdelem körül; talán adhatsz fölvilágosítást.

MAXIMUS. Barátok, mit sejdítek, megmondom. Egy igen kellemetlen történetből ered az egész. — Cæsarnak némely titkos levelek jöttek kezéhez, melyekben

patriciusunk elég őszintén adja elő terveit; azoknak néhány kifejezései ált urunk sértve érzi magát. Ügyekeztem megnyugtatni, de nem érek czélt. — Most azonban, reménylem, Aetius szavai megbékültetik. (Rekedtes zaj hallatszik a bal ajtónál kívülről.)

NÉHÁNY SENÁTOR. Mi ez? ott kiáltoznak!

MAXIMUS. Heves szóvita —

AVIENUS (az ajtó felé siet). Nem, nem; több szóvitánál! (A zaj nevekedik.)

CAESAR (kívülről). Utána Gaudentiusnak! — utána! Hozzátok ide a gaz kölyköt! holtan vagy elevenen! Caesar, Avenarius, Julianus, Caustinus, Heracles s számos őrtisztek bal oldalról belépnek kivont kardokkal.)

CAESAR. Örvendjetek, senátorok! — Ünnepeljük e napot, mint érdemli! nagyobbat, szebbet Róma évkönyveiben nem találni. A közös ellenség, a nagyravágyó, alattomos, hitszegő patricius nem él többé! ketté vágák edzett vasaink bűnös cselszővényi hálóját, melybe minket kivánt volna keríteni, mindnyájunkat. — Ő s meghitt czinkosa, Bœthius, békével hagynak ezután! — csak Gaudentius hibázik még! ha őt őreim elérik, mint nem kétlem, aztán ki háborítná csendünket? — Kétkedve néztek rám, senátorok! Igen! úgy van, mint mondám. Rómának maradtak oly fiai, kik rettegést nem ösmérnek akkor, midőn hon javára tenni kell! — Győződjetek meg! Ott künn feküsznek a holt testek, — s itt állnak előttetek a szabadítók! (Heraclesre s az udvaronczokra mutat, kik szembetűnő gőggel állnak elő. A senátorok arczaikon néma rémület nyoma látszik.)

MAXIMUS (magában). A fő akadály el volna hárítva! Már most kettőnké a világ! együtt fordítandjuk azt ki sarkából, az egész nemzedék daczára!

FULGENTIUS (szintúgy). Szegény Róma! elvesztéd védőd! ki uralkodik ezután fölötted?!

CAESAR. Mind elnémulátok? Egy hálás szót sem hallok? pedig ily tett talán érdemelne valamit. — Maximus barátom! mit itélsz most felőlem?

MAXIMUS. Valóban e pillanat rám nézve oly meglepő, hogy fontolgatásra minden tehetségem megszűnt. — Ha mindazáltal sejdítésem kifejezni merészleném, mostani állásod olyannak mondanám: milyenben lehete az, ki bal kezével ön jobbját vágta volna le. — De ne aggódjál. Vészes néha emezt meghagyni, ha fene esik belé. (Kívülről a nép éljent kiált Aetiusnak.) — Ugy veszem észre, ott künn, a nép a hősi tettrűl még nem hallott. — Hej! nagylelkű udvaronczok! menjen le valaki közűletek a térre s parancsolja meg ama csoport embernek: kiáltson már valahára egy éljent Cæsarnak is.

PALLADIUS (berohan a közép ajtón, néhányan vissza ügyekszenek tartani.) Hagyjatok! nem kivánok tudni semmirűl, mielőtt megértném, mi lett légyen anyámból. — (Atyjához fut s megfogja karjánál.) Hová küldted őt?

(A kárpit legördül.)

NEGYEDIK FELVONÁS.

ELSŐ SZIN.

(Szoba a cæsari palotában.)

(*Caesar, Maximus, Heracles* egy iratot olvasnak.)

MAXIMUS. Mesés arczátlanság! Panasz, csupa panasz! Minden parancs, adó vagy segély iránt, ellentállást szül. — (Szünet.) Szép üzenet! Engem a főtanács mulattat! Mondhatom, jeles testület! Megvan benne minden, mi tiszteletet parancsol: méltóság, rátartás, gőg; csak egy hibázik, mi nélkül e világon nem sokra mehetni, — kis józan okosság! — A nagy merény mire hajtatott végre? miért lakoltatott Aetius bűneihez méltó halállal? — nemde, talán hogy a gyámság immár nekik adassék át; nekik, kik egybekulcsolt kezekkel álltak a pártütő előtt, s dölyfinek fejet hajtottak volna mind végig! Ők, látom, a dolgot úgy értik. Okos csere volna, egy úr helyett néhány száz!

CAESAR. Mondd véleményed.

MAXIMUS. Ha az akarsz maradni — mi a patricius halála ált gyámgyermekből levél — uralkodó: úgy parancsolj!

CAESAR. De ha ellentállnak? mint előre kijelentik. Ha képzelt jogaikra hivatkoznak?

MAXIMUS. Nem tudsz parancsolni? úgy légy ismét gyámgyermek! Tenhatalmadról van szó, a lemondás

csak téged érdekel. — Szegény Aetius! már sajnálni kezdem őt!

Heracles. A körülmények ránk nézve nem kedvezők. — A senáthoz a nép erősen ragaszkodik; pénzbeli terhek ennek mindig nehezen esnek. Tüzelni s lázasztani kezdik. Az utczákon emberek, imitt-amott összecsoportozva, suttognak s morognak. Aetius haláláról is hallottam kedvetlen híreket szárnyalni. Ez nem jó jel!

Maximus. S ez a néhány zsibongó pór volna a nagy akadály, min keresztültörni vészes? E birkanyáj, melyt minden kolomp egybetódít, minden rezzenés szétszalaszt? — Egy Heraclestől nagyobb nézetet vártam! Tudom, Cæsar másként gondolkodik.

Heracles. Balul értél: nem engedést tanácslok én; sőt inkább, egy csapásra szeretném lesújtni az egész pártot.

Maximus. Úgy véleményink egyeznek. Miként volna ez elérhető?

Heracles. Minden vészes viszongás oka a főtanács maga; ott legfőbb ellenink, nemde?

Maximus. Ennek akarnád tehát megtörni hatalmát? — Az ötlet jó; lássuk a kivitel módját.

Heracles. Egy pillanat elég volt véget vetni a rettentő patricius kormányának, s az annyi véres babér alkotta rém eltűnt örökre, mint puszta képzemény. — A senát hatalma bizonyára nem ijesztőbb!

Maximus. S tehát?

Heracles. Egy mulatság, — ha csönddel kivánjuk a dolgot végezni, — vacsora: s az egészen túlestünk. A tömeg ott künn elveszti vezéreit; Cæsar hatalmának nincs többé korláta.

CAESAR. Ismét új merény! Istenem! uralkodó tehát soha nyugodt napokat nem élhet?

MAXIMUS. Dicső! a megkezdett mívnek illő módon kell befejeztetni! — De magad említéd, mi nagy pártja van a senátnak. Polgárságunk elidegenednék — Italia — Nem, nem, rossz következményt szülne ez; halaszszuk akkorra, mikor más gyöngédebb módokbúl kifogytunk. Nagy tettek nem minden napra valók; különben megszokja a világ s elvesztik becsüket. — Nekem ma játszi kedvem van. Megpróbálnám egy kis fejdelmi tréfát űzni a lázítókkal; talán így még többre megyünk. — Im! tanácslom! (Egy iratot ad át Caesarnak). Fontold meg.

CAESAR (az iratot nézve). Ismeretes nevek. — Mit akarsz ezekkel?

MAXIMUS. Szabad legyen nekem is kérdést tennem, mielőtt felelnék. — Mit tartasz azokrúl, kik itt föl vannak jegyezve?

CAESAR. Mind olyanok, kikbe bízhatom; jó kedvű s kellemes udvaronczok.

MAXIMUS. Ha a főtanács ilyen tagokból állna.

CAESAR. Úgy, meghiszem, minden aggodalomtól ment volnék.

MAXIMUS. Mégis kérdezed, e nevekkel mit akarok?

CAESAR. Megvallom, nem értlek.

MAXIMUS. Mondod, senátoroknak kivánnád őket. Cæsar mondja ezt, s nem meri kinevezni?

CAESAR. Nagy ellenszegülést szűlne. Tiszttársidnak érdemről visszás fogalmuk van.

MAXIMUS. Meglehet, kevéssé elvonnák arczaikat. — Caustinus, Julianus, Plautus, ily virgoncz, kedvteljes társakhoz ők nem szoktak, ha! ha! ha! De nem ter-

mészetes-e, hogy jutalmat nyerjenek a hon szabadítói, kik Cæsar pártütő elleni dicsőséges harczában részt vettek? Nevezd ki e hatvanat, azután rójj két annyi terűt a nép nyakába, mint mennyit eddig kívántál: a senát többsége frígyesed s ellenid legyőzvék! Akkor élhetsz majd életet! A világ minden gyönyöre tiéd s biralmad terített asztallá válik, melynek bármi étkeit kényedre ízelheted.

CAESAR. Bizom átlátásodba, jó Maximus! magam is úgy vélem, mind ezek itt (az iratba tekint) hálámat teljes mértékben megérdemlették. — (Leül s ír.) Ők senátorok! A névsor még ez órán ki leend hirdetve. Hadd pukkanjanak meg tehetlen mérgükben ama komoly, szelidíthetlen férfiak, kik biróságot akarnának bitangolni fejdelmük jogai fölött!

HERACLES. Félek, ezzel czélt nem érünk.

MAXIMUS. Légy nyugodt! a legrosszabb esetben fönmarad javallatod — udvari mulatság s vacsora.

HERACLES. Hát az utczákon egybecsoportozott békétlenekkel mit tegyünk? Számuk perczenként nő. (Ablakhoz megyen.) Látni innen is!

MAXIMUS. Ha Cæsar követendi tanácsomat, úgy Róma terein a csend tüstént helyreáll. Egyszerű mód: őrséged járja be a várost s a zajgókat mindenütt kergesse szét. — Sükeresbet nem tudok. (Ablakon néz ki.) Mi kímélést érdemelne e sereg rongyos henyélő? — Ennek különben neve sincsen; — most népnek mondják, mivel únja magát s adórúl kiáltoz! (Szünet.) Megtegyem-e nevedben a rendelést? (Heracleshez fordulva.) Az őrfő megbocsát.

CAESAR. Tedd meg, hogy ezen füleimet sértő zsibongástól valahára megmenekedjem! (Maximus el.)

HERACLES. Cæsar! mindent az ő tanácsa szerint teszesz.

CAESAR. S ez talán nincs ínyedre? féltékeny!

HERACLES. Nem kajánság szól belőlem. Érdemessel szívesen osztom meg fejdelmem bizalmát s kegyét; csak magam se legyek attól fosztva. Most azonban némi aggodalmim nem titkolhatom — Maximus rejtély előttem; múlt, mostani élte egyenes ellentét!

CAESAR. Tudod, mennyire szívellek; de megvallom, szüntelen kételyid már bosszantni kezdnek! — Maximus híven ragaszkodik hozzám s családomhoz; ennek elég bizonyságát adta már, erről mind én, mind a császárné tökélesen meg vagyunk győződve, valamint azoktúl is kivánjuk mindnyájuktól, hogy higyjék, kik hozzánk hasonló érzettel viseltetnek.

(Heracles vállát vonogatja. Maximus visszajő.)

MAXIMUS. Minden parancsod szerint elintézve! Vend követek várnak rád. (Halkan Caesarhoz.) Reménylem, teljesíted kérelmük. Biralmad s tenmagad érdeke kivánják apai szívednek ez áldozatát. Gondold meg, ez által miféle ellentűl szabadulsz, s mi hasznos frígyesre teszesz szert! (Caesar helybenhagyólag int fejivel.) Aztán a szemletérre, úgy-e? új legiók várnak ott reád. Szép hadi játék leend! Estvéjérűl, megengedi fejdelmem, én gondolkozzam. Gyönyörű chiosi nő érkezett ide tegnap honából; — meglátod, méltán dicsérem. Nála egy kis víg lakoma nem rosszul esend. (Ezalatt Heracles, fejét csóválva, el a bal ajtón. Maximus Caesart beszélgetve kiséri a közép ajtóig. Caesar el, Maximus pedig visszajő a színpad elejére s a jobboldali ajtó felé siet.)

MAXIMUS (halkan). Hej! Vigilius! Orestes! itt vagytok-e? (Orestes, Vigilius bejőnek.)

ORESTES. Mondád, szód lesz velünk?

MAXIMUS. Rövid barátságos beszélgetés. Én Cæsar kegyeiben jól állok.

VIGILIUS. Ki előtt lenne még ez titok?

MAXIMUS. De azért hajdani pártfogótoknak, a patriciusnak, ellensége soha nem voltam, (Orestes s Vigilius némán meghajtják magukat.) minek bizonysága, hogy még éltek s itt vagytok több másokkal együtt. — Ösmerem viszonyaitokat! egy szavamba került volna csak, és ti —

ORESTES. Örök hálánkra számolhatsz!

MAXIMUS. Hála? Ne buzdúljunk oly hamar föl! — Czélom csak állástokról, ha netalán bizonytalanságban lennétek, helyes fogalmat adni. Így — reménylem — értitek, miként mit ezelőtt teheték, attól most sem késtem el; s tehát, mivel hatalmamban vagytok, önhasznotok kivánja, frígyesim legyetek. — Önhaszon az egy erős láncz, mi embert köthet emberhez; a többire nem sokat tartok. (Szünet.) Könnyűt kivánok, mi sziveitekkel megfér.

ORESTES. Hadd halljuk!

MAXIMUS. Kis visszaemlékezést elhunyt jótévőtökre!

VIGILIUS. Hogy-hogy?

MAXIMUS. Meglehet csalatkozom, de úgy vélem, emberi természetnél fogva nektek valóban szeretni kellett őt. (Orestes s Vigilius arczaikon zavarodás jelei.) Na na! Hiába hallgattok! ezt én így hiszem. Halála megrázkódtatott; nézeteitek szerint jogtalanúl kiontott vér volt az — Oh ha lehetne! — Úgy-e? — majd! majd! (Tréfásan föl-emeli kezit, mintha fenyegetne.)

VIGILIUS. Uram! ilyet? —

MAXIMUS. Nem vallatlak tovább! Kiki magával vessen számot. (Szünet után.) Nagy a békétlenség Rómában!

ORESTES. Nagyobb mint valaha.

MAXIMUS. Ebből szép zendülés támadhat!

VIGILIUS. Azt rettegem!

MAXIMUS. Retteged? talán téged is fenyeget valami?

VIGILIUS. Érthetlenül beszélsz, Petronius Maximus.

MAXIMUS. Értetlennek inkább! (Szünet.) Vigilius! már koros legényke lehetsz te. E hajfürtök vesztik színüket. Tíz évvel idősb nálamnál, — nem?

VIGILIUS. Alkalmasint.

MAXIMUS. Meg te is, jó Orestes! Mennyire gyermek, hozzátok mérve, egy Julianus, egy Caustinus!

ORESTES. Apjaik czimboráim voltak.

MAXIMUS. S mégis, láttam, gőgösen suhannak el olykor mellettetek. — Barátkint bánik velük Cæsar! — méltán; nagy szolgálatokat tettek Cæsarnak! Ma senátorok, holnap — ki tudja, mik? — Megkegyelmezett bűnösök ennyire nem számolhatnak.

VIGILIUS (indulattal). Megkegyelmezett bűnösök?

MAXIMUS. Miért is maradtok ti ez udvarnál, hol mindenkinek több becse, mint nektek? Én inkább más mesterséghez fognék. — Nem könnyű egy fejdelmet lekötelezni! ti már elmulasztátok.

ORESTES. Fájdalmasan érezzük!

MAXIMUS (az ablakon kinézve, szünet után). Ni ni! Cæsarnak igen meggyűlhet baja, kivált ha Aetius volt hívei fölhasználandják ez alkalmat s néhányan közülök a nép közé vegyülve, titkon ingerlendik, olthatlan tűz támadhat e zsarátbúl!

VIGILIUS. Mindinkább eltéved elmém!

MAXIMUS. Csodálod, hogy a kegyencz elfogultság nélkül itél? Miként adhatna jó tanácsot urának? — Oh én őszintén imádom Cæsart! (Szünet.) Ki-ki ugyan önmagához legközelebb áll, még a kegyencz is! Egy

trón — látjátok — egy trón nagy csáb! — Ki állhatna ellent? Erre sok példa! (Néhány percznyi szinlelt elmerülés után.) Jól megfontoljátok, mit mondék!

ORESTES. Szereted a talányokat!

MAXIMUS. Ha e mostanit megfejtitek s a szerint tesztek, még pedig sükerrel, úgy sokra számolhattok! Mindenki helyzete szerint jutalmaz — fejdelem fejdelmileg!

VIGILIUS (gondolkodás után rögtöni elhatározással). Maximus! bízzál bennem! ha lehet, a jutalmat elnyerendem!

MAXIMUS. Még egyet, fiaim! Helyzetünk bizonyos tekintetben egyforma: mind hárman szólhatunk; — másban különböző: nekem hinnének, nektek nem. — (Kezit szájára teszi.) E szerint intézkedjetek. (El mind, két ellenkező oldalon.)

MÁSODIK SZÍN.

(Nagy tér, fényes csarnokkal körülvéve. Távolrúl látszik a Capitolium.)

(A szinpad hátrészin népség tolong s kiáltoz.)

NÉMELYEK A NÉP KÖZÜL. Nem, nem! A terü nagy! nem birjuk!

MÁSOK. Az atyák is úgy látják!

SOKAN. A vendeknek adtak el! (Avienus, Trigetus, Fulgentius, Palladius jobbról lépnek be.)

FULGENTIUS. Perczről-perczre növekszik a zaj!

PALLADIUS. Siessünk a csarnokba! bizonyosan ott atyám. Talán idején szólhatunk véle.

MAXIMUS (sebesen lép be ellenkező oldalról, s az előbbiekkel szemközt akad). Jó reggelt! barátok!

TRIGETUS. Tőled jövünk.

MAXIMUS. Sajnálom, hogy honn nem valék; de annyi a gondom, hogy fejem is ég belé! (Menni készül.) Isten veletek!

PALLADIUS. Atyám! nekünk is áldozhatsz néhány pillanatot. Veled fontos dolgunk!

MAXIMUS. Ördögöt? Hát van még fontos dolog Rómában, mióta a pártütés megszűnt?

AVIENUS. Nézz oda! (A néptömegre mutat.)

MAXIMUS. Aha! azokrúl akartok szólni? — Nincs miért! — majd megszelidűlnek.

FULGENTIUS. Tudod, mi okozza e zendülést?

MAXIMUS. Tudom! Néhány naptól fogva nincs közjáték.

FULGENTIUS. Mondd inkább, nincs kenyér.

AVIENUS. Mire vezet mind az, mi darab időtűl történt? — A nép nyakába nyomott módnélküli terhek, melyek azt tönkre juttatják; ama hatvan semmirekellő! Rómának leghitványabb, legfajtalanabb fiai közűl, kikre tanácsnoki czímet ruháztak! — a vendekkel kötött új frigy népszerűtlen házasság ált, melyt egész honunk daczára, mindenütt hirlesztnek! — ez s több más mire vezet, kérdlek, ha nem végveszélyre?

FULGENTIUS. Nagy befolyással bírsz. Ily botránkozatos lépések gyalázata egy részt rád is háramolhatnék! — Még talán nem késő. Szólj Cæsarral, adj elméinek más irányt; vetesd vele vissza törvénytelen rendeleteit.

PALLADIUS. Magas polczon állsz, atyám, istenért! használd! s áldani fognak egész birodalmunk népei!

(A szinpad hátrészin egy őrcsapat jelenik meg, Julianus, Caustinus s más őrtisztektől vezéreltetve.)

JULIANUS. Félre a békétlenekkel! Döfjétek szét e

sereg dibdáb embert, hogy többé útat ne álljon s illetlen kurjongatásit feledje! (Mindenünnen érthetlen kiáltások hallatszanak.)

CAUSTINUS. Gyorsan, a tömegnek! (Az őrcsapat a népnek rohan.)

EGY A TÖMEG KÖZŰL. Mi nem kóborlók, nem dibdáb emberek — mi az ország — mi a római nép vagyunk! mely magát sértetni nem hagyja!

JULIANUS (nekimegy.) Mit beszélsz? Foglyom vagy!

MAXIMUS (ki e vitára ügyelt, — gúnynyal). Úgy kell neki! büntetést érdemel a vakmerő! — Mondhatom, derék emberek őreink: mihez fognak, végre is hajtják.

FULGENTIUS. Esztelenek! a bajt még nevelik.

TÖBB SZAVAK. Im a vend kormány! a tobzódó udvaroncz senátorok zsarolása!

MÁSOK. Végünk van!

EGY A TÖMEG KÖZŰL (az ki előbb szólott s kit őrség vett körül). Felém, barátok! Értetek szóltam, értetek szenvedek! Igazságunk van! — Nem hagytok, úgy-e?

EGY ŐR. Fogd be a szádat! —

ELŐBBI. Nem, nem! szólok! kiáltok! míg gégém van! — Méltatlanság, mi velünk történik!

SOK SZAVAK. Méltatlanság! égre kiáltó bűn! (Az őrség a népet széthajtja, mely szaladozva kiáltoz.)

NÉHÁNY POLGÁR (szaladva). Le a barbarokkal!

MÁSOK (szintugy). Le a vendek pártjával!

MÁSOK. Le a fajtalan tékozló udvaronczokkal!

ISMÉT MÁSOK. Éljen a római polgárság! éljenek baráti!

SOKAN. Éljen a senátus! (A szinpadon föl s alá hajhászszák egymást nép s őrség.)

MAXIMUS (tiszttársaihoz fordulva). Látjátok! így a zendü-

letnek hamar vége lesz! — Csak igaz, Cæsarnak is vannak okos emberei, kik neviben czélszerűen intézkednek! (Indul.) Jó időtöltést! nagyon el vagyok foglalva.

FULGENTIUS. Egekért! azt, mire kértünk, ne halaszd.

MAXIMUS. Igen, ha időm lesz, meggondolom.

AVIENUS. Most kell mindjárt: — különben vége mindennek.

TRIGETUS. Talán már is késő.

MAXIMUS. Ha! ha! Tehát gondoljátok, Cæsar nem ön feje szerint tesz? — ha szinte botlanék is, mit tehetek én róla? Ő joga uralkodni; az én tisztem mulattatni őt, nem egyéb!

PALLADIUS. Arczod meghazudtolja szavaid! Nem gondolkozhatol, mint beszélsz! (A nép egybe tódul.)

TÖBB SZAVAK. Nem szenvedjük tovább! el vagyunk adva!

MÁSOK. Már három ártatlan embert fogtak el közülünk!

EGY SZÓ A NÉP KÖZÜL. A patricius meghalt! vége a római polgárnak! az ő gyilkosai a népet is meggyilkolandják!

TÖBBEN. Le Aetiusunk gyilkosival!

SOKAN (föl s alá futva, az őrség által kergetve). Ki-ki keresse elő fegyvereit! Erőt erővel!

TÖBB OLDALRÚL. Le a kormánynyal! Bosszú, bosszú Aetiusért! Az ő elleni, a nép elleni!

AVIENUS. Mint látom, a lázadás egész városunkban elterjedt. Kiben reméltünk, honával fölhagyott. — Én családomhoz megyek; most már ott a helyem.

TRIGETUS. Én is nőmhöz s gyermekimhez.

FULGENTIUS. Adja az ég, hogy mostani bűnös elmulasztásod emléke ne nyomja örök kínként lelkedet!

(Avicaus, Trigetus, Fulgentius el.)

MAXIMUS (utánuk kiált.) Ég vezéreljen! Még, reménylem, találkozunk! (Menni akar.)

PALLADIUS (megragadja). Nem, atyám! így nem engedlek távozni!

MAXIMUS (békétlenül). Fiú!?

PALLADIUS. Igérd meg, hogy Róma megmentésére s javára teszesz valamit.

MAXIMUS. Róma! s én? — Tréfás vagy!

PALLADIUS. Tréfás? Bár birnék elég ékesenszólással, téged oly komolylyá tenni, milyen én vagyok! bár éreztethetném veled ama kötelességek súlyát, melyek helyzetednél fogva vállaidon feküsznek, s melyek teljesítéséről felelettel tartozol Isten s világ előtt! bár rémíthetnélek a közjóllét azon tömérdek része fölszámításával, mibe kerülend minden percz elmulasztása, melyt még talán használhatnál! fiatal vagyok; de, esküszöm! szivesen adnám érte minden jövendőmet!

MAXIMUS. Siess előadásoddal! — Fogadom, a szép herczegnőrűl akarsz ismét szólni s irigyled vend vágytársod sorsát. Vigyázz! már hasonló okért egyszer fogva voltál!

PALLADIUS. Nem magamrúl szólok. Az én szerelmem nem egyéb volt egy nagy lemondásnál, s épen e miatt érte s honomért, a legfájdalmasabb áldozatnak is könynyen neki edződtem — érte s honomért, mondom! De most, kérdlek, kinek java eszközöltetik? Övé? ama gyöngéd növényé, melyt fejdelmi szeszély idegen rablóknak ad ált martalékúl, hogy ideje előtt durva kezek

közt ápolatlanúl hervadjon el? — vagy a honé? hol ez ált a békétlenség s kormány iránti bizalmatlanság csak nőtt?

MAXIMUS. Lám megmondám! ifjonczi érzelgés, nem egyéb. Hagyj békével! más teendőim vannak, mint ábrándidra figyelni! ha! ha! ha! (Sebesen el.)

PALLADIUS (Nagy indulattal). Atyám! atyám! úgy hiszem, e pillanat minket örökre föloldott egymástúl! Ezentúl szabadok leszünk mindketten! — Pontos fizetéshez szoktál, atyám, hogy így percz alatt lerovattad vélem minden fiui tartozásomat! (Szünet.) A kegyenczczel nem boldogulhatánk. Hah! — de hála egeknek! rajta kívül még tudok valakit, kinek befolyása lehetne Cæsarra. Próbáljuk tehát meg ezzel is egy komoly szót szólani. (El.)

HARMADIK SZÍN.

(Julia szállása.)

(*Palladius* s egy szolga heves versengés közt lépnek be.)

SZOLGA. Asszonyunk, Cæsar egyenes parancsa nélkül, senkit sem bocsáthat maga eleibe. (Útjába áll.)

PALLADIUS. Merész vagy szolga! nekem most ellentállni nem tanácsos! Hol asszonyod? (Oldalajtó felé indul.)

SZOLGA (megfogja karjánál). Egy tapot sem! Cæsar tiltja; érted, uram? — Cæsar!

PALLADIUS (magában). Fortélyt kell használnom. (Fenn.) Úgy tehát rettegj haragjától! Én Cæsar neviben jövök. (Szolga ijedten meghajtja magát.) Jelents be!

SZOLGA. Kit?

PALLADIUS. Neki megmondom, — neked nem. Eredj! (Szolga el a jobb oldali ajtón.)

PALLADIUS (egyedül). Itt az eldöntő pillanat! Agyam, csak most ne hagyj el! aztán ha őrülök is! Minden jelesb tulajdonát lelkemnek, mi tiszteletet gerjeszt s titkos hódító erőként hathat emberre — vajha mindezt, annyit, mennyi az ég ált egész életemre ki van mérve, egy perczben központosíthatnám! — aztán süllyedjek le az emberiség legnyomorúbb állapotába; egész mostani létemből ne maradjon meg egyéb ama puszta kopasz életnél, melyt az örök gúnykaczajnak kitett, s naponként sárral dobált golyhó él, nem bánom!

SZOLGA (visszajő). Mindjárt itt leend. (El a közép ajtón.)

PALLADIUS. Istenem! s reá akarok hatni? — benne minden reményem? Róma legelvetemedettebb nőjében! — Ily árvaságra jutott Róma s én! (Szünet.) Ő legalább nő, megátalkodott pedig csak férfi lehet. — Vész közelg! Kötelességem tenni és szólni, habár sükeretlenül is.

JULIA (a jobb oldali ajtón jő be, fátyol borítja fejét. Magában). Ki a kegyetlen? Új gyalázat vár-e reám? vagy talán megváltásom órája ütött, melyen túl magános ájtatosságban szabad leend ennyi iszonyt megbűnhődnöm, másért — s magamért (Palladiust megjátva halk, reszkető hangon.) Jaj nekem! (El akar sietni.)

PALLADIUS (utjába áll). Hiába távozol! követendlek s terhedre maradok mindenütt. (Julia megáll s összevonja fátyolát.) Mint látszik, meg vagy lepve látásom ált, noha — reménylem — nem ösmersz; — böcsületes római polgár vagyok! Én nem ösmerlek, asszonyom, s meglehet csalódom; de, esküszöm! Cæsar kedvesin kívül még egyebet keresek itt! — Nekem hatalmas apám van, ki osztozik veled urunk kegyeiben; büszke lehetnék, ha ő úgy tenne, mint tőle várni okom volt; de ő meg-

csalta hitemet, kalauz helyett bűntársává alázta magát le a gyöngének, s én oda hagytam őt s a szeretőhöz folyamodom, hol sima arczon kivül még szívet s lelket is sejdítek! (Szünet.) Tükröt akarok elődbe tartani. (Szelídebb hangon.) Nem, nem, csak föstvényt! mert, reménylem, másokat látandsz abban, nem magad, — egy föstvényt, oly komolyan valót, hogy látása minden nemes kedélyt borzadással hasson ált! s ha bele tekintendsz abba, meg fogom mondhatni, ki légy. — (Julia int Palladiusnak, szóljon.) Cæsar féltékeny, ajtaid zárvák, s így ritkán tudhatod, mi e házon kívül történik; de fordultál-e már ablakod felé? vetettél tekintetet utczára? Kegyetlenül nyomott nép tolong ott, melyet utósó vagyonától megfosztni készülnek. Kenyérért kiált s Cæsar részvétlenségit átkozza! A senátus kötelessége szerint lépett föl, védte a zsákmányoltak igaz ügyit; — hiába! Cæsar lakomáira pénz szükség, ha bár a palotán kívül éheznek is. Számos tobzódó társak neveztettek ki senátorokká, kik kéjvadászatnál egyéb czélt nem ösmerve, a nemesebb gondolkozásuakat leszavazzák — s a nép ott künn kenyérért kiált, s Cæsar lakomáit átkozza! — Barbarok fenyegetnek, de ez örömünnepinket nem szakasztja félbe, mert az országlás hosszú tivornyázássá vált, hol böcsük csupán ritka étkeknek s szép szeretőknek van! — Cæsar leányát adja ált a vendeknek, Róma hódolata zálogául, s bizonyságúl, hogy kikben minden remény, azoknak szívük fajtalanságúl elfásult, s örök gyalázattúl kevésbbé irtóznak, mint rövid idei kijózanulás szülte gondoktúl. — A nép ott künn végveszélyt sejdít, menekvésért kiált s Cæsar csábítóit átkozza! — engedelmet, asszonyom, hogy előtted mondom ki — téged is átkoz! A nép néha jogtalan. (Julia igen meg van ille-

tődve. Szünet, mely alatt Palladius feleletet látszik várni.) Hallgatsz! nem adod tudtomra, miként hatottak rád szavaim! Meglehet, csupán kellemetlenűl estek, meglehet örök gyűlöletet szültek irántam: nem fontolgatom. — Sok az ember kötelessége, s élte rövid arra, hogy a lehető következmények hosszú lánczának gyűrűit nyugtalanúl számolgassa, midőn lelkiismerete sugalma szerint cselekednie kell. — Mit megkezdtem, elvégzem. A mérleg telve! Cæsarnak hátrálni kell, vagy buknia, mert hol áll, ott reng már a föld alatta! Mentsd meg őt! elég idő marad testi kéjedre, ha a hosszú éjből néhány rövid perczet egy szebb, dicsőbb gondolat kivitelinek szentelsz is! Majd, mikor eljő a szeretett, kedvesit szenvedélylyel szorítja karjai közzé, s te keblin mindenhatónak érzended magad, — szólj véle egy valódibb szót; világosítsd föl állásárúl; terjeszd elibe, mit tőlem hallál; kérj! rimánkodjál! parancsolj! lelkesíts! s ha szavaid képesek új szikrát vetni elhanyaglott szivébe, hogy az végre nagy kötelességek érzetitűl lobbanjon föl: oh! akkor daczolj a világ rövidlátó gúnyjával! mert Valentinianus ágyasa Róma védangyalává lett!

JULIA (elfeledve magát, kitörő indulattal). Nagy Isten! ennyit mértél rám?!

PALLADIUS. Mi hang volt ez? oly bájos emlékeket elővarázsló — oly édes ösmeretes! — Nem, nem lehet! (Juliához fut.) Látni akarom arczodat. (Julia ijedten hátrál.) Így nem hagylak távozni. El e fátyollal! — Megfoghatatlan hatással bírsz rám — te isteni lény lehetsz! (Juliát karjánál megfogja.)

JULIA (szinlelt hangon). Hagyj el! nem tudod, mit kívánsz.

PALLADIUS. Már más hang — s mégis ugyanaz! (Egybekulcsolva kezeit.) Könyörgésemet megveted?

JULIA (mint előbb). Mert lehetetlent tárgyaz!

PALLADIUS. Jó, hogy megmondod! így hát erőszakot használok! (Kezivel félrevonja Julia fátyolát, szemibe néz s egy kiáltással tőle elugrik. Julia halványan egy székhez támaszkodik.)

JULIA. Elérted szándékod, szerencsétlen fiú! látom, nyugodt vagy.

PALLADIUS. (miután darabig némán állott, kezeivel befödve arczát, körültekint). Mégis előttem ez alak? — Anyám! anyám! ez váratlan! világosíts föl — miként jösz ide.

JULIA (halk hangon). Itt lakom.

PALLADIUS. Itt lakol? gondold meg, mit mondasz! itt lakol? Te távol voltál! miként esik ez? nem értlek — de én — én — Valentinianus ágyasát kerestem itt! — ha te — úgy hát elvétettem e házat! — igen, elvétettem. Borzadozva.) E szállás nem Cæsaré — úgy-e nem Cæsaré? — Hol vagyunk? — nem Cæsaré e szállás?

JULIA. Palladius! ártatlan vagyok!

PALLADIUS (nagy indulattal). Nem Cæsaré e szállás?

JULIA (tört hangon). Cæsaré!

PALLADIUS. Cæsaré! — s itt lakol?! Pokolszülte tréfa! Cæsaré s itt lakol? Ki hozott ide? — Bódulok! — ki hozott ide?

JULIA. Elég agyzavarítót tudsz már; ne kérdezz tovább! — Vedd végbúcsúm s távozzál el innen, annyi iszonyok lakától!

PALLADIUS. Felelj a kérdésre! (Fejire üt.) Én balga! hisz már feleltek! (Szünet.) Ha! ha! ha! ha! Csodálom a természet játékit! Látd természetbuvárnak születtem én; gyermekkoromban sokat mulattam hernyók bábjaival! Most szeretném tudni, hány átalakuláson megyen keresztül egy tisztes nő s anya, a míg — egy szemtelen rimává válik!

JULIA. Megöltél!

PALLADIUS. Furcsa szót ejtél ki! szintúgy visszhangzik lelkemben! Igaz! atyám mondá, elutaztál; azt mindazáltal elhallgatta, mily hosszú útat tevél, — a legszűzebb nőszágybúl egész a fajtalanság házáig! s ily gyorsan épen érkezél meg? valóban erős testalkotással bírsz! Most intesz nekem, én is siessek föléd, egy másik úton, mely tisztelő fiutól anyagyilkoshoz vezet. (Szenvedélylyel nyúl kardjához.)

JULIA. Hajtsd végre szándékod! jót teszesz!

PALLADIUS (elhagyja kardját). Hiába! az én természetem gyöngébb, én csak bámulni tudlak! — Mostohám! képzeld, édes kis gyermeked vagyok, s öledben tartasz. Beszélj mulattató mesécskét szép Juliáról! Miként látogatta meg őt derék szeretője! miként küzdött kételyivel! győzött vaserényin! miként lett vele boldog! miként fertőztetett meg ez által egy szép név fénye s egy egész faj ősz dicse! — No! nem mesélsz?

JULIA. Palladius, az egekért, ne tovább! Bűntelen keblet bonczolsz szét! Halált kértem én! te csak kínzani tudsz.

PALLADIUS. Bűntelen? — mit jelent e falak közt: bűntelen? — (Gondolkodva.) Rablás történt? rablás? de atyám oly nyugodt volt! (Ijedten.) Asszony! új szörnyet tüntetsz elömbe! Atyám tudja e helyezeted?

JULIA (fölfelé tekintve, mély indulattal magában). Istenem! engedsz könnyebbülést? Szóljak-e? rá hárítsam-e az iszonyú vád terhít, a nagy bűnös vállaira? vagy én, az ártatlan, czepeljem tovább is?

PALLADIUS. Vedd lelkemrűl le a kételyt, különben szétzúz. Mi veled történt, atyám tudja-e?

JULIA (magában). Nem, ily mérget e fiatal kebelbe öntnem

nem szabad! A fiu borzadjon-e vissza apjától? én csak mostohája vagyok. Mire úgy is egy tavaszi langyos fuvalom az elszáradt fának, mely többé nem hajthat? Mire nemesb kebel könyöre, egy már szétdúlt lételnek?!

PALLADIUS. Mindenre, mi valaha szent volt előtted — mindenre, mihez még szeretettel ragaszkodol, kérlek, esdeklek! felelj igazat! atyám tudja-e, veled mi történt?

JULIA (tört hangon). Nem tudja. —

PALLADIUS. Nem tudja! Hála Istennek, atyám legalább feddhetlen! Elmegyek tüstént hozzá, fölnyitom szemeit. Rettegjen a rabló! váltság órája ütött! (Menni készül.)

JULIA (utána fut). Vesztedbe rohansz, Palladius! — Rémítő titok lappang itt! Felejtsd el ez órát s engemet.

PALLADIUS (Juliára meresztve szemeit). Te a gonosztévőt nem kivánod büntetni? (Mérges gúnynyal.) Most értem már, te árnatlan! (Szünet.) Valóban, nyomorú egy teremtés vagy anyám! Hogy a nagy mester ott fenn még ilyet is tuda alkotni!

JULIA (magában). Oh fájdalom! szám kötve!

PALLADIUS. Magam is úgy látom, ily lényért több időt áldozni kár volna. Légy boldog, kaczérkodjál, ölelj, tobzódjál e falak közt, mennyit tetszik! de ha valaha innen kilépsz, ha e fertőztetett alakot megláttatod egy tisztes emberrel, s így tudtára adod, hogy ugyanaz vagy, kit Petrononius Maximus egykor nejének hívott, én pedig anyámnak — akkor jaj neked! (El akar menni.)

JULIA. Palladius! csak egy perczért esdeklek! Mi ez, mi nyakadon függ?

PALLADIUS. Millye.*

JULIA. Igen — igen, melyt végrendeletből, amaz eldőd tiszteletére, ki inkább irtózott bűntűl, az Anicia-nem minden ivadéka magánál hord — úgy-e? Add nekem! te szerezhetsz magadnak mást!

PALLADIUS. Neked, s mire?

JULIA. Teljesítsd ez utolsó kérelmem! Nem szíves búcsú, nem szeretet s részvét, miért rimánkodom: puszta emlékjel! — Útálatod kijelentésit eltűrtem! a kínt, gyalázatot, mit rám mértél, eltűrtem! Ezt, Palladius! ezt ne tagadd meg az elhagyottúl, kit egykor tiszteléi! Oh hidd! kétségbeeséses állapot az enyim! istentelenítő állapot! — hidd! szükségem ereklyére, melyt kínos órákban buzgóan szoríthassak mellemhez! — Ne félj! édes titkom leend ez, melyt megóvandok minden szem elűl! Ki tudná különben is, ki adta s mit jelent? (Szünet, mely alatt Palladius kétkedni látszik.) Gondold meg, Palladius, hogy talán még egyszer találkozunk, a hol irgalomra leend szüksége mindkettőnknek!

PALLADIUS. (megilletődve leveszi nyakáról a millyét s Juliának átadja). Vedd tehát! (Sebesen el.)

JULIA (őrült örömmel nézi a millyét). Méreg! — Meghallgatál végre, Istenem!

(A kárpit legördül.)

* Millye = kis doboz, szelencze

ÖTÖDIK FELVONÁS.

ELSŐ SZÍN.

(Csarnok a cæsari palotában.)

(Kívülről nagy zaj, népkiáltozás hallatszik.)

(*Maximus, Orestes, Vigilius* középről lépnek be.)

MAXIMUS (vígan). Jól, dicsőn folynak dolgaink! Ti is, hű udvarnokok, emberek vagytok; mindenütt látom példás munkásságtok nyomát. Ellen s barát egyaránt szolgáltak. Nép, katonaság teljes lázadásban. Cæsar a szemletérrűl megfutamítva. Hát az őrökkel miként állunk?

ORESTES. Az őrökkel? Mintegy negyvenen csak, kikre számolhatunk, de elhatározott, próbát állott férfiak.

VIGILIUS. Kik patriciusunk régi hadaiban szolgáltak, s a dalia helyett egy gyámoltalan heréltet magok fölött nem könnyen tűrnek.

MAXIMUS. Elég! A tömeg könnyen hajtható; ki teljes eltökéléssel legelőbb meri kikiáltni jelszavát, annak ott nyert ügye. Gyorsan tehát! Az őrség együtt? Heracles megjelenése köztük válandik eldöntő pillanattá. Csak szóhoz jutni ne hagyjátok! A másik bűnös enyim marad. — Ezeken kívül úgy is csak lélektelen eszközöket tudok. (Ajtó felé fordúlva.) Lépteket hallok! —

Cæsar! (Orestes, Vigilius el.) Itt a rég óhajtott óra! (Caesar, Heracles sebesen rohannak be.)

Caesar. Iszonyú, rémítő, képzelhetlen ily pórnéptül! — S a hitszegő legiók! — belőlem csúfot űzni! — ezért lakolnak! véres bosszút állok! De mit tegyünk? mit tegyünk? Már a csarnok kapui felé tódulnak, úgy-e?

Heracles. Kapuinkat bezárattam. Elevenen nem jőnek ide!

Maximus. Sajnálom, Cæsar! a szemle rosszul ütött ki.

Heracles. Késő sajnálkozásod kevés hálát érdemel! Baltanácsid vittek ennyire!

Maximus. Az én baltanácsim? mert nem akarám megmérgezni az atyákat, mint kivántad? Ez, úgy-e, népcsöndcsítésre helyes, dicső mód volna?

Heracles. Mindig józanabb az ellent megtörni, mint csak fölingerleni.

Maximus. Fölingerleni? mit mondasz, fölingerleni? Tehát Cæsar parancsi tették azt? nem tenmagad személye, kit, hogy őszintén kimondjam, egész Róma útál! kinek fejdelme körüli szolgálatit rettegi?

Heracles (indulatosan kardjához nyúl). Maximus! Maximus! nagy próbatétnek veted alá türelmem!

Maximus. (kezit hasonlóan kardjára téve, csöndesen, de gúnynyal). Jól van, jól. Bizonyítsd be alattvalói buzgóságod, s támadd meg fegyveres kézzel, Cæsar jelenlétében, Cæsar leghívebb szolgáját! — Én helyt állok!

Caesar. Egekért! ne versengjetek tovább! Híveim vagytok mindketten! egész reményem, bizalmam bennetek! — Most, midőn jó tanács, rögtön elhatározás és tett szükséges: egyeseknek akarlak látni,— Béke! béke!

Maximus. Uramért mindent! (Kezit nyujtja Heraclesnek.) Heves voltam — bocsáss meg!

HERACLES. Hidd, Cæsar! irántadi hűségemnek nem kis jelit adom most! (Maximus kezit megszorítja, komor tekintetet vetve reá.)

CAESAR. Mihez fogunk? miként vessünk véget e növekedő zendületnek? Nagy a vész!

HERACLES. A kapuk jó erős vasból vannak; rohanásnak, döfésnek nem könnyen engednek. Itt bent két ezer őr fegyverben, ezekkel az első ostromot minden esetre kiálljuk; így tehát, mi legfontosb, pillanati veszély nem fenyeget; a többit körülmények határozandják el. — Sietek a palotánk védelmire szükséges készületeket megtenni. (El.)

CAESAR (Maximushoz fordul, ki ablak párkányához támaszkodva, mély gondolatokba látszik merülni). Látom, állásunk igen aggódtat.

MAXIMUS. Bámulom e balga népet, mily tréfásan veszte geti dühét? — Magas helyzetű, általa alig ösmert hadvezérért kiált bosszút, ki éltinek az ő sorsával oly kevés köze volt.

CAESAR. A pártütőért!

MAXIMUS. Tanácsnoki névsor, idegen fejdelmi vő, egybecsődíti, tűzbe hozza, mintha rá nézve, ki megfosztatott minden jogaitól s szolgaságra jutott, oly fontos dolog volna vizsgálni: mi néven hivatnak, kiknek fejet hajtni kénytelen, s kik mindnyájan — bár kik legyenek is — úri önkénynyel zsarnokoskodnak fölötte; — vagy miféle nyelven beszélend az, ki majd egykor e pompás csarnok lakója lesz, melynek ajtai előtte örökké zárvák. — Ez csak viszketegség, nem szellem!

CAESAR. Ily féktelenség rémítő büntetés nélkül nem maradhat!

MAXIMUS. Büntesd, Cæsar, ha úgy tetszik, — én e

népet leginkább csak megvetésre látom érdemesnek! — Új terhek hirére fölháborúl, fegyverre kél, mintha ama néhány rongyba helyhezte volna kiki közűle minden üdvit, reményit, melyt most tőle adó fejibe elvesznek, s melyt különben is csak remegve bírt; — mintha ez tenné őt igazán nyomorúvá, nem azon mély lealjasodás, mire a legfelső hatalom szeszélyi már régtűl fogva juttaták!

CAESAR. Maximus! miként fejtsem meg ezt magamnak?

MAXIMUS. Bízzál bennem! nemsokára érteni fogsz. Cæsar! úgy-e kellemetes időket töltél e jelenleg oly komor városban? — irigyletre méltó időket! — Haladék nélkül kielégíttettek naponként minden vágyaid, a nagyok s csekélyek egyaránt. Nők s leányok erényinek, a legszentebbháznépi köteleknek nem kegyelmezél! Ha, ha! természetes; hisz ez fényes állásodban így illett! — Csupán egyet csodálok; ím, egész Róma a téren s utczákon! s ezen népség közt — mely dalia, névsor, vend-kormány, új adó fölött zsibong, zajong s fenyegetőzik — egy szerencsétlen atyát sem látok, ki mérges kétségbeeséssel tépve szét ősz fürteit, benned egyszerű polgári tisztességben nevelt édes gyermeke becstelenítőjét átkozná! nem egy felbosszantott férjt, ki szétdúlt boldogságaért, háza elrabolt böcsületiért kivánna véres váltságot! — Valóban, mit itt szemlélünk, nemcsak egy ember megbukása, hanem egész nagy biralmunk közelgő semmivé létinek előjele.

CAESAR. Megfoghatlan vagy! egészen megfoghatlan! így nem ösmérlek! — Velem, ez órában, ily helytelen tréfát? —

MAXIMUS. Tréfát? — Ha, ha, ha, ha! ez azon különös helyzet következménye, melyben állunk egymással

szemben mindketten. (Ismét nevet.) Ha, ha, ha, bocsáss meg, hogy ily tiszteletlenül merek előtted kaczagni; de mily nevetséges helyzet ez! — ott künn a nép holmi semmiségért széttépne; s itt én — kinek érzeteivel oly gyöngéd játékot űzél, hogy e miatt szeretett nőm, ezelőtt a legerényesb, legimádottabb asszony Rómában, már most egész Róma ált megvetett ágyasoddá lett, — én, a büszke férj! a te híved s védőd! ez úgy-e furcsa?

CAESAR. Rettegni kezdek tőled! Istenért, ne többet erről! — Vígságod borzasztó!

MAXIMUS. Oly ellenkezéses önmagával, nemében oly egyetlenegy ez állás, hogy lehetőségén még te is kétkedel, ki benne vagy! Előtted is tüstént hihetlenné vált, hogy ennyi malasztot, bizalmat ruházhatál egy emberre, kin — mit említék — megtörtént! Mégis nem így van? S nem jártam-e el mindenkor hű igyekezettel körüledi tisztemben, mint tanácsadó s mint czimbora? — Oh erről bizonyíthatna Heracles, ha most itt teremne! — mi soká késik!

CAESAR. Talán váratlan baj történt! siessünk hozzá. (Ki akar szaladni.)

MAXIMUS (elibe áll s nem ereszti). Majd ha tőled szolgálatimért illő méltánylást nyerendek, — nem előbb. (Caesar néma ijedtséggel néz reá.) Emlékezzél vissza, Caesar, mi volt állásod, mielőtt én lettem kegyenczeddé! — Erőtlen, emelkedés, nyomaték nélküli, elhanyaglott lény valál akkor is, milyen most! —

CAESAR. Petronius Maximus! élteddel enyelegsz! — Az a fő csak addig áll ott, míg én akarom!

MAXIMUS (csöndesen). Az valál akkor is, ki most! — de körüled fényes nemesség, az egész főtanács, nevednek

fejet hajtva! — lábaidnál a nagy biralom, mely urát hódolva tiszteié! — melletted őrt állva egy magasztalt hős, ki vaskeziben tartá a kormányt, mély meggondolással rendelte el a világ dolgait, s míg tenmagad gyönyörvadászattal töltéd idődet, számodra roppant csatákat nyert, hogy kápráztató dicse visszfényitől te is ragyogál! — Azonban bujaságodnak, szeszélyidnek nyitva Róma; csupán az uralkodás bajosb, kellemetlenebb része kezeidből kivéve. — S most? — a dalia sirban: senátus, nemesség tőled elirtózva, s mi ketten elhagyottan, betömlöczözve e csarnokban, ostromolva a fölzendült néptől, mely véred után szomjazik! — Mindez a mi néhány napi országlatunk következménye!

CAESAR (nagy indulattal.) Irtózatos ébredés! — De rettegj, álnok áruló! még nincs minden elveszve! (Nevekedő zaj hallatszik kivülről: «Vesszenek a gyilkosok! Éljen az őrség!»)

MAXIMUS (ablakon kitekintve). Ne félj, semmit Cæsar! — Nézd! végreményed valósúlt! — Heracles, a vitéz, kirohant a nép közé! — Ni, hogy veri őket szét! — az őrség is mily derekasan viseli magát! (Caesart az ablakhoz taszítja.)

CAESAR (az ablakon kitekint s azonnal kiáltva visszaugrik). Oda vagyok! Heracles holt teste!

MAXIMUS. Ugy-e, Cæsar! példás szolgálatokat tettem? — Csupán az utolsó van még hátra s ebből áll! (Tőrit kiveszi.)

CAESAR (kardját kirántva s az ajtó felé szaladva). Ide, hívek! ide! Segítség! segítség a fejedelem-gyilkos ellen! (A közép ajtók kinyilnak; Vigilius több őrökkel együtt berohan.)

VIGILIUS (Maximushoz). Üdvözlégy, Cæsar! (Az őrökhöz, Caesarra mutatva.) Le véle! le véle! (Caesar rémülten elejti kardját, s hátra fut; — az őrök feléje rohannak.)

MAXIMUS (elükbe áll). Vissza, vakmerők! ki mer jogomba vágni? — Ennek itt egyedül vélem van dolga! — Oh! ez embert lakoltatni oly becses tiszt, mely mellett az én szememben egész biralmatok megvetendő kicsinység! Távozzatok, én parancsolom!

VIGILIUS. Ha úgy akarod? — De őrt állunk, hogy minden jelre készen lehessünk. (El az őrökkel együtt.)

MAXIMUS. Cæsar! nagylelkű vagyok! — nemde? —

CAESAR. Vége mindennek! Légy irgalmas, Maximus! rejts el, rejts el a dühödtek elől!

MAXIMUS (vad örömmel). Régtől fogva élveztem én e pillanat reményit!

CAESAR. Légy nemes, Maximus! feledd inségem mellett bűnömet! — Isten tanúja megbánásomnak! — Lemondok mindenrűl — elég bünhődés ez — csak éltemnek kegyelmezz! — csak rejts el! Mit árthat neked ily szegény meztelen élet?

MAXIMUS. Nem így, Valentinianus! mikor a catalauni babérokat ünnepeltük együtt köbzéssel, akkor én, a szerény helyzetű polgár, csupán erszényem s gyűrűm merém koczkázni az egyenetlen küzdésben. — Te valál a szerencsésb, nagy Cæsar! s minden kérésimre sem tűrve haladékot, úgy-e mohón kaptál a becses nyereségen? — Az erszényt, gyűrűt követte egy édes csöndes üdv, s a szeplőtlen polgári becsület — legfőbb birtokom! De maradt még valami itt nálam, mire nem gondolál, — egy roppant gyűlölség! — Makacs játékosként, végelszánással tevém ki ezt a fejdelem s egész biralma ellen, s ama kicsiny köbzésből óriási játék kerekedett, hol szerencsének halál s világuralom közt kelle végezni — legszebb, hogy tudtod nélkül, ki magad folytatád! — S látd, míg te gondatlan elhittsé-

gedben csak enyelgél: addig én fejtörő számvetéseket tettem, szoros következetességgel mérsékeltem betétimet, a sors szeszélyire figyelve; végre kedveltje én levék — te a vesztő! Császárság s császár az enyim; ragaszkodom jogomhoz, — neked halnod kell!

Caesar. Halni kell? Tehát nincs menedék! végképen eltaszít magától e világ s változhatlanul kimondva rám a borzasztó végitélet, halni kell, halni! — Nem, Maximus, ennyi vadság nem néz ki szemeidből — lehetlen ez! (Könyörögve.) Hallgass meg! gonosztevő áll előtted; úgy van, úgy; de irántadi bűne kisebb, mint gondolnád. Hidd! hidd! — nem részesültem nőd kegyeiben — ó hidd! mit szégyeltem volna megvallani ezelőtt — ama gyermekkoromi jóslat — rettegék attól s ügyekszém, hasztalan ügyekszém megnyerni szivét. — Erre, Maximus, látom kétkedel, erre esküszöm!

Maximus. Hah! mi csodákat nem fejt ki a végveszély félelme egy ocsmány lélekből! melyik leghozzáférhetlenebb zugában az ábrándnak nem keres magának ily meztelen gyáva kétség rejteket? Bámullak, Valentinianus! miként ne? oly dicső magasan áll vad mérgem e rimánkodó lélektöredék fölött, hogy szintúgy szédülök belé! S te sejdíthetnéd, mennyire kérlelhetlen vagyok én? Mi neked egy Julia? szép nő, mint annyi más kedveltetőbb módú! — mi a boldogság, melyt egy szent kebel adhat? — éji kaland! — a gyalázat kínja? — szégyenlőség, melynek csak köntös kell! — Egyebet ilyesekrűl nem tudsz? Egyre mégis talán felelhetsz; ha miután mindened elraboltam, egy isteni erő kivájna sirodbúl, s ismét fölélesztve engem biralmastúl kezedbe adna, úgy mint én tartalak most, — igen szánakozó volnál akkor, nem? Na, ha elég ügyes

vagy cseppet összemérni tengerrel, ugy hasonlítsd amaz érzést ehhez itt! (Keblire mutat. Szünet.) Ne pazarold hát szavaidat! el van döntve, halnod kell! (Ez alatt a zaj kívülről folyvást tart.)

CAESAR. Néhány perczet! csak néhány perczet még a hosszú életből! néhány perczet! (Nevekedő kétségbeeséssel.) Ember vagyok! bűnös ember! — ki tudja! — (Borzadozva.) Zárj kolostorba! (Maximusra néz, ki tagadólag rázza fejit, ijedten.) Nem? — Börtönbe! egy sötét, sötét lyukba! — örökre! hogy ne lássak többé napvilágot! — Megérdemlem e bűnhődést, — súlyosb halálnál. (Maximusra néz, ki ismét rázza fejit; rémítő ijedtséggel.) Nem? — nem? — nem? (rekedten.) Maximus! búcsúzni akarok — Férj s apa vagyok! ne gúnyolj! férj s apa — rossz férj, rossz apa — de ők mégis — igen — ők mégis — Hadd lássam őket! Jer vélem, jer! (Meg akarja fogni kezit, melyt Maximus visszaránt.) Élvezd fájdalmaikat! Szép látvány leend — előtted térden mindkettő! — ha ott nem könyörülsz! — Jer, jer, jer! — (Künn kiáltás — Eudoxia hangja: «Gyilkolnak, gyilkolnak».)

CAESAR. Hallod-e, hallod? — Szegény Eudoxia! — Szánandó árva leányom! —

MAXIMUS. Jó, ha magától jő; különben én hoztam volna ide, mert e vigasztalástól nem akarálak megfosztni. (Eudoxia ijedten berohan a bal ajtón.)

CAESAR. Igen, Eudoxiám, férjednek veszni kell! — Ez itt — kérlelhetlen!

EUDOXIA. Valóban? — te szörnyeteg! (Megtörődve.) Maximus! az nem lehet! (Maximusra tekintve s látva komoly arczát.) Kegyelem! kegyelem! a nő könyűiért — az ártatlan leányért — ki eszmélet nélkül fekszik ott, (a bal ajtó felé mutat) kegyelem!

Maximus. Félre e szükségtelen álarczczal, Eudoxiám! miért színlelnél tovább? — Jól tudom én, gyermeked is nem apja iránti részvét ájultatja; de hogyan — az iránt, ki őt kedvese karjai közül kiragadva, reménytelen fogolyi élet kínait szabta volt reája? — Placidia, az én kedves gyermekem, csupán háznépemben lelhet üdvet! általam minden, nélkülem nyomorú számüzött lény!

Eudoxia. Szentségtörés ilyet mondani!

Maximus. Szentségtörés? te megátalkodott kétszinü! Mondd ki már! — mit félsz tőle? én vagyok Cæsar, ő semmi — mondd meg e szelídült ledér férjnek azt is — nékem talán nem hinné el — mily bájolóan függtél sokszor keblemen! szabadságért epedve, s átkozva bonthatlan' gyülölt lánczaidat; mondd, miként volt ő egyedüli akadálya boldogságunknak, s mennyire szíved mélyiből utálod őt! — hisz nem vagyunk méltánytalanok iránta, csak forbátot gyakoroltunk mindketten: mert nőm is egyik szeretője volt, annyi százak közt! — No mondd! (Súgva Eudoxiához.) Irántami szerelmed jeléül kivánom! Ez által megmentheted szegény éltit! elhagyva mindentül, hadd czepelje, nem bánom! (Fenhangon, tőrt emelve Valentinianusra, Eudoxiához.) Hallgatsz? tehát engem csaltál meg? —

Eudoxia (halk hangon.) Igen, Valentinianus! utállak. (Caesar egy kiáltással a földre rogyik.)

Maximus. De ki is ne utálná őt? a zsarnok apát! fajtalan férjt! — férj- s apafosztogatót! a nép kizsebelőjét! — főtanács legyalázóját! ki bordélylyá tevé egész Rómát, s annak hatalmát, fényit ön kezeivel ölte meg! (Az ablakhoz fut.) Kikiáltom még előre — ha kivánja, — halálát, egész családja, leghívebb czinkosi

hallatára! s ha ennyi népség közt csak egy sajnálkozóra akadandok, úgy megvallom — erősen csalatkoztam benne! — Mert látd, halálod után is lesz még lakoma, Valentinianus! (Szünet.) Hagyj egyedül, Eudoxiám, a többit véle elintézendem.

EUDOXIA (halkan Maximushoz). De úgy lesz, mint mondád? —

MAXIMUS (helybenhagyólag int Eudoxiának.) Menj csak! (Eudoxia akadozva el.)

MAXIMUS. Valentinianus! kivánsz még kedveseidhez folyamodni?

CAESAR. Végezz! Nem, nem! — Óh lepj meg, halál! — (Maximushoz). Ne közelgj még! (dühösen) meg tudok halni nélküled is! Ördög, pokol! — Tigrisi körmeidre nincs szükség! (Kivülrűl kiáltás: «Le Valentinianussal! Veszszenek a gyilkosok!» — Caesar fölugrik, kardjához fut s azt a földrűl fölveszi, Maximus csöndesen néz rá.) Nézd, rabló, így esik el egy Cæsar! (Kardjába akar dőlni, darabig hasztalanúl erőlködik.) Hasztalan! — nem tudok! — (Székbe rogyik, egyik kezivel befogja szemeit, másikkal mellére mutat.) Hamar, gyilkot ide, gyilkot! — nem, mérget! egekért mérget! — rögtön ölőt — neked mindegy. (Maximus csöndesen nézi, mint előbb s vad megelégedés tündöklik szemeiben. Caesar fölfelé tekint, s kezeit egybekulcsolja.) Isten! szánj meg engem!

MAXIMUS (ijedten magában). Még utójára megtanúl imádkozni! — Tovább nem késhetem! (Caesarra rohan s keresztüldöfi tőrivel.) Szállj pokolba! (Caesar hosszas fájdalomkiáltással földre rogyik s meghal.)

(Közép ajtókon betódul egy csoport őrség, kik közt: Julianus, Caustinus, Avenarius, Orestes és Vigilius.)

MIND. Éljen Cæsarunk!

JULIANUS. Lehetlen a népet tovább visszatartani, — el van az örömtűl ragadtatva. Dicső fejdelmét látni kivánja!

EUDOXIA (rémülten befut). Mit jelentett e sikoltás?

MAXIMUS. Azt, kincsem, hogy Valentinianus Cæsar nem él többé.

EUDOXIA (meglátva a holttestet, borzadozva.) Hah!

MAXIMUS. Eudoxia Cæsarné pedig csak Petronius Maximus Caesar rimája! — Ezt tudatni fogjuk egész Rómával!

EUDOXIA (dühösen.) Bakó! bízom Istenben — ezért lakolni fogsz! (El.)

CAUSTINUS. A senát közelg, térdet hajtva üdvözleni!

MAXIMUS. Megyek! (Valentinianus holttestire mutat.) Vessétek ki e dögöt a nép közé, hogy éldelje látását! (Valentinianus holttestit kiviszik.)

VIGILIUS (Maximushoz közelg halkan). Uram! alig merem megmondani! — egy asszony küldött ide; úgy gondolom, Valentinianus ágyasa. (Suttogva folytatja beszédit, melyt a külső zajtól nem hallani.)

MAXIMUS. Barátok! mint vélem, mi bájos Cæsarnénk már megérkezett Rómába. Sietek hozzá, véle együtt kivánom hű népeink hódolatát fogadni. (El, meghajtva magát; az őrség utána.)

MÁSODIK SZÍN.

(Julia szállása.)

JULIA (oldalajtón jő be s leül, szemeit egy asztalon álló fövényórára függesztve.) Múlnak a becses perczek, s ő nem jő! — Én balga! mi hozná őt ide, hogy jőne a büszke kegyencz ily eltaszított, lealázott nőhöz? — Kit annyi gyönyörök csábjai környeznek, kinek hatalmában áll bűnét örökre feledni: mi okbúl sietne azon nyomorúság szemléje ált, melyet ő okozott, magát kínzani? (Ablak felé néz.) Ismét örömünnep! — A nép megszelídült? (Tört hangon.)

Nem, többé nem látom! (Szünet, mely alatt fejit kezire támasztja.) Őt egy egész hajdani üdv emléke köti hozzám; szebb múlt kor tündére vagyok én neki, mely régi bilincsekkel többé nem fenyeget, csak búcsúzólag int felé! — s ő jéghidegen elfordúlna? tőlem, ki egykor mindene voltam, egy utósó részvétteljes tekintet nyugasztlatát is elvonná, most — örök elválás előtt? — Az ég irgalmas! — így nem halhatok meg! — ő eljövend! (Ijedten.) Miként érzem magam? ez gyanús fájdalom volt! — Nem, még jól vagyok. (Órára néz.) Ismét egy negyed! (Alant léptek hallatszanak, azután kulcscsörgés; a szinpadon egy rejtett ajtó kinyílik, s Maximus köpönyegbe burkolva lépcsőkön feljő.)

MAXIMUS (halkan). Senki sem látott, — (Juliát meglátja.) Juliám! kedves nő! császárném! (Juliához fut s át akarja ölelni.)

JULIA (visszalép). Maximus, Maximus!

MAXIMUS (letérdel előtte). Itt helyem! Bocsánat, Julia! — sejdítem, mit szenvedtél; de majd érteni fogsz!

JULIA. Kelj föl, Maximus! Hisz, légy nyugodt, nem vetek számot veled! más joga ez. — Kelj föl, mondom. — Mit jelent e gúny?

MAXIMUS (fölkel). Azt kedvesem, hogy útad csak kör volt, mely a fertőztetett nőt dicsőitve hozta ide vissza, (keblihez szorítja Juliát) honnan elszakasztták! — azt, hogy te voltál s vagy erkölcsöm, hitem, kincsem, üdvem, dicsőségem, mindenem! — hogy érted az egész nagy biralommal harczra mertem kelni — én, egyes gyarló ember — s azt legyőztem! —

JULIA (mintha álomból ébredne). Hah!

MAXIMUS. Azt, hogy vér mosta le a gyalázatot, s Valentinianus nem él többé, — hogy az Anicia nemzetség foglalta el a theodosiusi faj polczát, s egy új cæsari párt üdvözöl Róma, — mely mi vagyunk!

Julia. Hagyj eszmélnem! bódulok!

Maximus. Óh ha tudnád, Julia! mennyit tűrtem én, míg azon poklon át, mely előttem megnyílt, e bosszu s váltság órájára vergődtem ki! De úgy kellett! — nem gerjeszthetém egyébként bizalmat. Majd elregélem neked az egész furcsán borzasztó kalandot. — Most jer vélem, Róma hódolatát fogadni! Cæsarok csarnokában vár minket a főtanács.

Julia (őrülten). Szeretett nőd ismét? — nyughatom kebleden? (megöleli.) Trónon melletted — boldogan — s boldogítva? — Körülünk a világ népei, kik tömjéneznek szerelmünknek? Megyek, szívem kedveltje, megyek! (igen fennhangon) kikiáltva üdvömet mindenütt! ujjongva, tombolva, bacchusi dőzsölő papnőként! — Látom, nehéz álom volt minden eddigi. — Álom? (Ijedten.) Nem, nem! — valamit sejdítek! — Petronius, félek, rosszúl számoltál, — egy sír választ el bennünket, mely itt köztünk nyílt meg! — sötét — mély — hideg! — ni! — mily ijesztőn tátong itt! — A halál nem ereszti el martalékját!

Maximus. Halál? — Ne káromold Istent! — Egy egész hosszú élet tartós boldogsága, a nagy világ központosúlt dicsfénye — alig ér föl azon kínokkal, miket eddig szenvedtünk! s most, miután tömérdek gyötrelmen túlestünk, miután — annyi küzdéssel — az elraboltat százszorosan nyertük vissza, — mindent egyszerre elveszteni az élettel! kijátszani egy gúnyos mennyei végzet ált — s meghalni! — e szó most még tréfának is iszonyú! — Nem, hála égnek! még élni fogunk, még éldelni! (Juliára néz.) Ébredj, kincsem! ne mereszd oly rémesen szemeid! — Való, való, mi annyira meglepett; szerető férjed szól véled. (Kivülről

népzajgás hallatszik.) Hallod ott künn a zajt? minket magasztal a nép! — Jer vélem! Ha itt meglátnának! — ösmeretes e ház! (A rejtett ajtó felé húzza Juliát.) Erre, erre,ládd, én a kijárást nem feledtem ki tervemből. — Reszketsz? Ne félj semmitől, biztos időkben élünk már. (Julia elhalaványult.) Egek! mi bajod?

JULIA. Csekélység, Petronius! — fájdalom itt. (Keblire mutat.) Hagyj keveset nyugodnom. (Bizonytalan léptekkel szék felé siet s abba leesik.) Így, már jobban érzem magam!

MAXIMUS (körültekint s az ablak felé.) Mint zajong a nép! — ha ide bejönnének! (Juliához fordulva.) Te igen rosszul vagy. — Enyhszer kell?

JULIA. Enyhszer! Adhatsz elszáradt törzsöknek ép gyököt — új életnedvet, hogy ismét hajtson, zöldeljen? — Látd, a buzgó hit s arany remény már elköltöztek innem (kezit szivére teszi) más honba; — utánuk sovárg lelkem is! — miért kívánnád visszatartani? miért, így kopaszon, fáradtan, kitaszítni ismét a zajos életbe? — Mi az élet, ha szivemelő zenéje elnémult, s nincsenek többé nyiló bimbói? — homokpuszta fölött üvöltő szélvész! s ki adja egy életnek vissza elvesztett bájait, eltünt édes csalódási tarka varázsát? Senki! — Oh Petronius! sasröpülés mented, nekem elhulltak már szárnyaim! ne szánj honn hagyni. — Szép lehet pályád, — de édes a nyugalom is annyi kín után.

MAXIMUS. Miért e gyászos szavak? Meglátod, mily boldogok leszünk! — Ne fordúlj el tőlem! Bocsánat! hisz érted tettem mindent, ugy-e megbocsátsz? — Jer, hadd ápoljanak honn! (Szünet.) Ni ni! akaratlanúl rendes színdarabot játszunk. — Te halvány, szenvedő arczczal, mintha végső órád ütne; én a kétségbeesett férj, egybekulcsolt kezekkel! — csupa siralom — egy

euripidesi utolsó fölvonás. Ki így látna, gondolhatná, mi örömteljes hosszú élet vár reánk? — Nevetséges ez, úgy-e? (Egy tekintettel Juliára, ijedten.) Valóban Juliám, ily tekintet még engem is zavarba hoz, ki helyzetünket ösmérem! — Te nemcsak meglepett — te igazán beteg vagy! — Oh ez már csapás! ez számításom kívül esik! — Futok segítségért!

JULIA. Késő, Petronius! késő. — Az orvos is legfölebb részvevő tanúja lehetne búcsunknak — egyéb semmi!

MAXIMUS. Késő? — mi? — késő? — ördög pokol! hát ki mert volna így belékontárkodni az én mívembe, melyt oly jól elrendeztem? — Egy kínnal több — s még lehelletem is embert gyilkoland! — Hej szolgák! — Te eszelős! miért késő?

JULIA. Ide, kedvesem! ide — s kezedet! de csöndesen, Istenért! — Csodálatosak az úrnak útai — ne zúgjunk ellene! — Mint két bűnös úgy állunk most egymással szemben — én megengesztelődtem — áldásom kisérend, — reménylem, te is megbocsátandsz nekem.

MAXIMUS (béketlenül). Mit jelent mindez?!

JULIA. Mondd, Petronius, mit itélsz ama nőrül, ki, mint évkönyveink említik, királyi rabló ált legyalázva, tőrt döfött szentelenített keblibe? — Nemde csodálod s magasztalod! pedig őt tisztelő rokonok környezék; pedig forrón szerető férj állott mellette, tárt karokkal — vigasztalni s ápolni; pedig keserve eláradt egész Rómába, panasza eltölte minden igaz polgárszívet, s a sértés hírire fegyverben állott már egy nemzet véresen bosszulni! — Mit, ha férje ált taszítva ki csöndes lakából, férje ált itéltetve gyalázatra, eladva buja vágynak martalékul, egy szánó kebelre sem

talál vala panaszolni vad kínját!? — s akkor — a kétség legmagasb fokán — tüstént — ösméretlen kéz — jótékony tőrt nyujt; — ha talán — én tettem volna ilyet? — oly terhesnek — bocsáthatlannak látnád-e vétkemet?

MAXIMUS. Nő, nő! — ilyet nem tettél! — nem tehetél! — nem, nem! úgy-e nem?

JULIA. Nézz ide! (a Palladiustól kapot millyét mutatja). De fontold meg helyzetem s légy méltányos.

MAXIMUS (kiragadja Julia kezéből a millyét s megnézi) Iszonyú! — megmérgezve! Oh mennyei gondviselés! öröklő gúnyor? — Ki — ki — ki adta? — Csak én s fiam —

JULIA. Én vagyok egyedűl a vétkes! Eloroztam — még mikor honn valék —

MAXIMUS. Ösmerem e mérget — ez ellen nincs menekvés! (Dühös tekintettel ég felé.) Isten! Isten! imádság-e vagy káromlás, mit e kebel feléd intéz, nem tudom. Ki könyörgött létet számomra? — Mi jogon élek én tehát? mi jogon tétettem, ily akaratlanúl, hóhérrá? — Én szerettem, imádtam ez asszonyt! szívemen hordtam volna őt! s én gyilkoltam meg? — nem, eldöföm magamtól e vádat! — el, el, el vele! — Labda az ember? hogy idegen szeszélytűl hányattassék ide s tova — csak amúgy tréfásan! — Békés, szerény polgár — rabló, orgyilkos! ennyiféle még nem elég egy életnek! — most ha! ha! ha! ördöggé gyötresz — sebhedt fenevaddá! s ugyanekkor koronát nyomsz fejemre, kezembe adod a világot, hogy széttépjem — marczangoljam dühömben! Ha, ha! Reáuntál hát emberfajodra?

JULIA. Ne tovább! — ne tovább! — szavaid vérfagyasztók! (Összerogyik.)

MAXIMUS. Nem, határa van a fájdalomnak is, —

nekem jutott, mennyit csak ember elbír! — Országolsz még, örök bölcseség! — Én Cæsar! s ő meghal? — merő képtelenség, lehetlen ez! (Néhány perczig meredten áll, aztán mintegy magához jőve, mély fájdalommal borul nejére.) Juliám! éltem élte! lelkem lelke! miért tevéd ezt? Hah! (Juliát vizsgálja.) Szemei megtörtek! — vége! — vége!

JULIA. Ne sirassa soha a küzdő barát a pihenőt! — Hisz nem az szánandó, — kinek virágos halom biztosítja nyughelyit, — hanem az — ki fölötte izzadtan — véresen üget el! — Petronius, nyugasztaltan válok meg tőled — rózsaszínben áll ismét előttem a hajdan — te szerettél! — Boldog leszesz — gondolj fiadra! — Az ég — nem volt irgalmatlan irántad! (Kívülről nagy moraj).

MAXIMUS. Miféle zaj ez?

EGY SZOLGA (a közép ajtón beszalad s meglátva Maximust). Cæsar?! — Siess el innen, Cæsar! — ostromolják e házat!

MAXIMUS (feszülten). Ostromolják! —

SZOLGA. Valentinianus kedvese ellen kiált bosszút a nép! — Cæsar, menj! —

MAXIMUS (dühösen). Minden összeesküdt-e ellenem? — Mit akar e balga nép? — kiirtsam, felgyujtsam-e jó kedvemben a világ városát, hogy lakóival együtt hamudombbá váljék! — Menj! — rakasd be a kaput! kiáltasd ki — (Ezalatt a zaj növekedik s e szavak hallatszanak: «Adjátok ki az ágyast! a szép rimát!») Ez már zendülés! (az ablakhoz fut, egyszersmind kiáltva vissza a szolgához.) Menj! — halál annak fejin, ki bejő! (Szolga el, Maximus az ablakon kinéz.) Ki lehet ama lovag, leeresztett sisakkal, ki oly merészen taszítja vissza a tolongó népet? — Kivonta kardját! — Talán Valentinianus híve? — Már a nép fegyverrel rohan neki! (Kívülről tartós moraj; — egy szózat: «Nem — oda elevenen nem

jöttök be! — Vissza, zendülők!») Istenem! — Palladius hangja! — igen, ő! ő! — Körülveszik! (Kinyitja az ablakot s kikiált.) Hagyjátok őt! — hagyjátok fiamat! — El innen, pórnép! Cæsar parancsolja! — Cæsar, kinek keziben élet s halál! — Nem halljátok Cæsartok szavát? — Hóhért küldjek? (Kétségbe esve.) Hiába! — e zajban hangom elvész — nem hallanak! — Így tehát — (Kardját kirántja s a közép ajtón kifut; — de mindjárt visszajő, rettentő ijedtséggel nézve hátra felé; — őt Palladius követi.)

PALLADIUS (sisak nélkül betántorodva s kezit fejire téve). Meg akarám őt szabadítni — elrejtni fajom szégyenét. Nem lehete — (Lerogyik.)

MAXIMUS. Fiam! fiam! — Julia! — kedvesim! — Segítség — szolgák — segítség! (Szolgák jönnek be.)

PALLADIUS. Hagyj bébével, nagy Cæsar! — ütött már órám — azt érzem — Placidiám halva — kit tetted híre ölt meg — (körülnéz) — s amaz asszony ott meredten! — Most jól értlek — te remek művész! — Szegény római nép! — Mit keresnék még itt? — Élj, mint tudsz, atyám! Jogos az ég — reménylem, — nem ád neked több hitvest — több gyermeket. — Élvezd — míg lehet — e földi élet gyönyörit! — majd egykor — az öröklét küszöbin — nagy csoport közt ismét megjelenendek én is előtted — így véresen, mint most — számoltatni annyi szétdúlt lételről! — Addig — Isten véled! (Meghal.)

MAXIMUS (egy kiáltással kulcsolja össze kezeit). Oh! —

JULIA (elhaló hangon). Szabadúl lelkem — Isten véled! (Meghal.)

MAXIMUS (kétségbeeséses sóhajjal). Egyedűl! (Kívülről tartós zaj: «Éljen Petronius Maximus Caesar.») Ne gúnyolj, Róma!

(A kárpit legördül.)

TARTALOM.

U. C. BERKELEY LIBRARIES
C051370345

